

För hembygdsintresserade!

Beställ från SFH:s boklåda

C. G. Holdar	Hembygden i verksamhet och vila	4: 75
C. G. Holdar	Studieplan till d:o	3: 50
Nihlén, John (Red.)	SfH:s årsbok 1970	15: —
Rune Engström	Studieplan till d:o	2: 50
Nihlén, John	Renhet, skönhet, frihet	22: 50*
Nihlén, John	Landskapsvård	32: —*
Österberg, Nils	Studieplan till d:o	5: 40
Lindström, Hjalmar	Miljö för miljoner	9: —*
Nihlén, John	Studieplan till d:o	4: 50
Gästtändstickor	"Livsmiljö åt envar" per 100 askar	12: —
Brevmärken	per karta om 50 st.	5: —

Affischer utsänds mot portokostnaden

Folkbildning och forskning (operation folkbildnings-
minnen) 12: —

* Medlemmar av SfH erhåller 10 % rabatt på denna bok.

Bokpaket

Vi har gjort i ordning 50 bokpaket innehållande
en roman (Salje, Dessa Dina bröder)
ett stort antal småskrifter, äldre årsböcker etc.

Varje paket kostar 15: —.

På priset tillkommer porto och moms.

Rekvirera nu från

Samfundet för Hembygdsvård

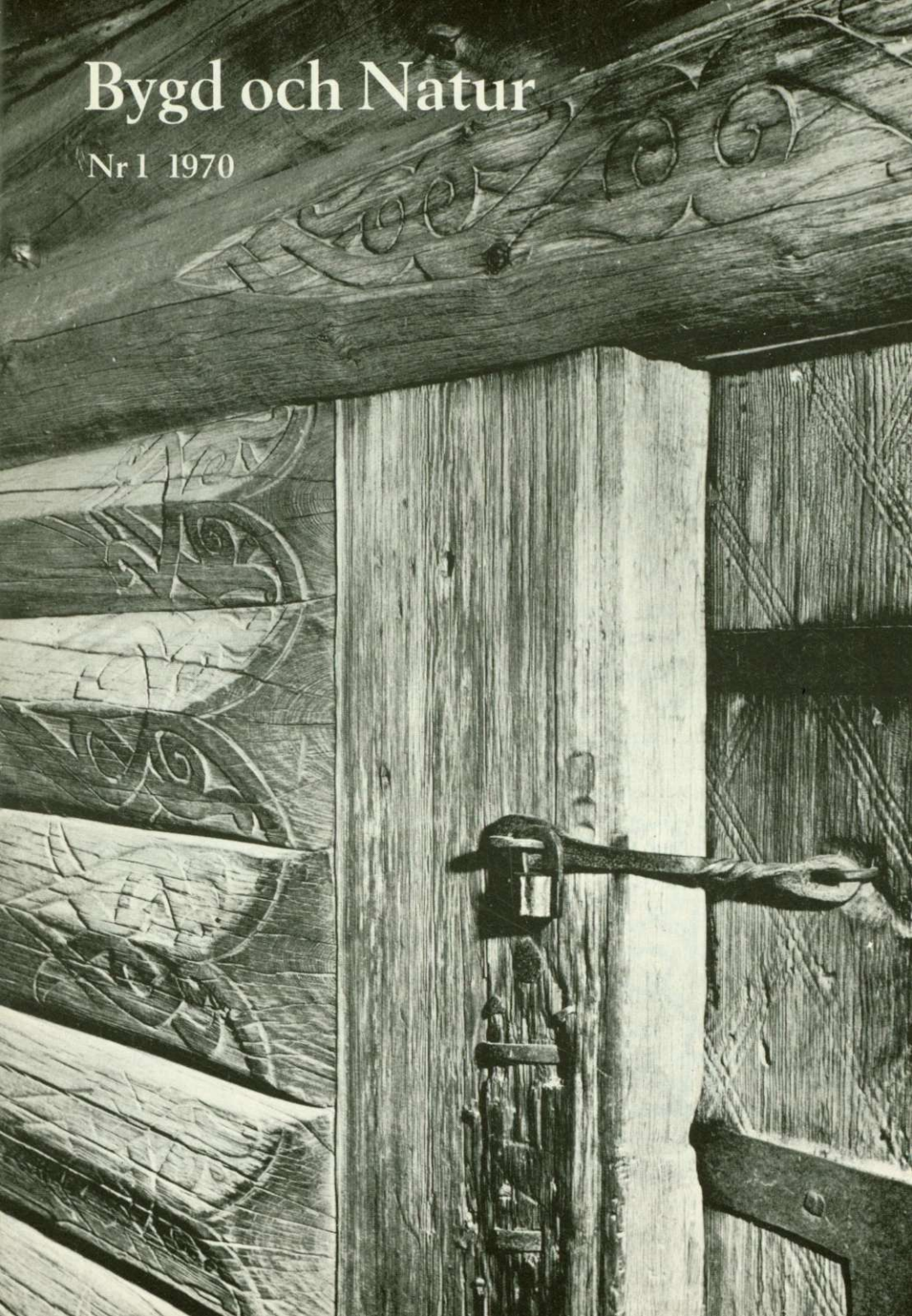
Mäster Samuelsgatan 3

111 44 Stockholm

Tel.: 08/11 94 24

Bygd och Natur

Nr 1 1970

Bygd och Natur

tidskrift för hembygdsvård

Nr 1. Årg. 51 1970

Red. och ansvarig utgivare:

John Nihlén

Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Arsavgift kr 20: -

Bygd och Natur utges av

Samfundet för hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mäster Samuelsgat. 3, 111 44 Stockholm

Tel. 11 94 24, 11 94 44, 11 94 55

Postgiro 81 36 - Bankgiro 56-4618

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 Lund

Tel. 046-14 18 63

Ordf.: Riksdagsman Ivan Svanström

V. ordf.: Professor John Nihlén

Studierektor och verkställande ledamot:

Rektor Rune Engström

INNEHÅLL

Rune Engström: "Att vilja är att kunna"	1
Ivan Svanström: Vad vill vi med vår rörelse?	2
Naturvårdsåret 1970	5
Anders Diös: "Bäst leva djärva givmilda män"	9
Sommarmötet i Dalarna den 7-9 augusti	15
Front mot miljöförstörelsen	17
Hänt i bygderna	
Bjurholms hembygdsförening 25 år	18
Kurser och konferenser	
Miljökonferens i Västmanlands län	19
Kurspaket genom Samfundet	21
Miljövård och museiteknik	21
Den mänskliga miljön	21
Natur och miljö	
Kärnkraftsvärmd växthusstad i Värö?	23
Litteratur	
Minnesvärt från Nordkalotten	24
Allemansrätt - naturvett	24
Fjärås Bräcka	25
Stockholm - staden på landet	25
Namn och notiser	
Riksantikvarien och Samfundet	26
Riksantikvarien på besök	26
Ny i Samfundets styrelse	27
Fototävling avgjord	27
Natur och djur i Täby	27
Tätortsproblem i nya årsboken	28
John Nihlén: Skogsbygd	29
Waldemar Bernhards konst till Dalaskolor	30

"Att vilja är att kunna"

Att tolka detta gamla talesätt så, att man vid varje tillfälle skulle kunna prestera vad som helst bara den rätta viljan finns, är naturligtvis överdrivet. Å andra sidan vet var och en att det är mycket lättare att göra ett arbete om man är intresserad av det och *vill* göra det.

Mycket har gjorts inom Samfundet för Hembygdsvårds ram under de många år Samfundet existerat. Det har alltid funnits en *vilja* att göra och därmed har man också *kunnat* göra mycket.

Vi som är nya på Samfundets kansli bläddrar icke utan en viss respekt i de handlingar som berättar om vad som utförts av dem som varit före oss.

När vi nu tar vid vill vi naturligtvis i första hand fullfölja det som påbörjats och visat sig vara värdefullt för Samfundets verksamhet.

Dit hör utgivningen av våra skrifter, årsskriften och tidskriften Bygd och Natur.

Sommarmötesverksamheten som varje år samlar allt fler deltagare skall naturligtvis leva vidare som den stora mönstringen av hembygdsintresserade skaror från hela landet.

De kurser som ordnats på olika håll i landet och bland vilka kan nämnas den stora universitetscirkeln i landskapsvård, vilken under flera år samlat intresserade

människor i södra Sverige, är en verksamhet som vi naturligtvis skall försöka oss på även i andra delar av landet, liksom också utställningar i olika former.

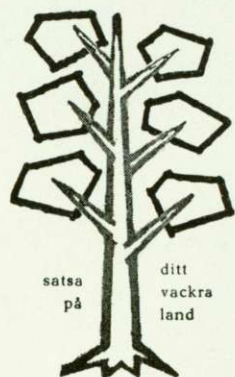
Den byggnadskulturella skolan Bygge och Landskap som flera somrar samlat intresserade måste få en framskjuten plats i Samfundets program.

Den regionala konferensverksamhet som började i Västmanlands län och genom vilken vi avser att samla intresserade direktanslutna medlemmar och medlemmar i hembygdsföreningar i länen ger goda impulser för såväl oss medarbetare på Samfundets kansli som för övriga konferensdeltagare.

Men vi anser oss kunna göra åtskilligt mer inte minst genom att utnyttja den sakkunskap som finns inom Samfundets styrelse. Vi vill erbjuda kommuner och företag en möjlighet att anlita oss för exempelvis kursuppläggning och genomförande av kurser eller konferenser i miljövårds- och miljöplaneringsfrågor.

Det Europeiska Naturvårdsåret kommer givetvis att ge både oss och hembygdsföreningarna många intressanta uppgifter vilka vi hoppas kunna lösa på ett bra sätt. Där skall vi undan för undan hålla våra medlemmar informerade om vad som skall inträffa.

R. E.

Glöm ej

HEMBYGDSINSAMLINGEN 3 x 3

3 x 3 = 3 kronor årligen under tre år

1965-1967

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm C

POSTGIRO 90 06 89

Omslagsbild: Det snidade Kyrkhärbret i Älvdalen. Dalarna.

Vad vill vi med vår rörelse?

Hembygdsvården – ett arbete i nutiden för framtiden

Ivan Svanström

Samfundets ordförande riksdagsman Ivan Svanström, mångårig landstingsman med ett flertal förtroendeuppdrag i sitt län och varmt intresserad av kulturfrågor, har hembygdsvården som ett av sina speciella intressen. Han har på ett lyckligt sätt förenat gårdagens hembygdsvård med dagens mer miljöinriktade landskapsvård. Det är värdefullt att få hans personliga syn på de aktuella frågorna inom vår mångskiftande rörelse.

Från många håll landet över kommer för oss glädjande rapporter om ökad uppslutning omkring hembygdstanken. Gamla grånande veteraner ser sitt livslånga arbete övertas av unga friska krafter och i någon mån börjar samhället inse värdet av ekonomiskt och annat stöd åt en verksamhet som värnar om arvet från fäderna, om landskapsbilden och om miljön. Låt oss för dagen glömma sorger och besvärigheter, som förvisso inte heller saknas, och glädjas, men också stanna i begrundan och ansvar. Vad vill vi med vår rörelse? Säkerligen har vi som på olika håll är engagerade i hembygdsarbetet ganska olika meningar om vad vi främst vill. Denna lilla artikel får därför tas för vad den är – min personliga syn på vårt gemensamma arbete.

Känsломässigt har jag alltid varit hembygdsvän. I min tidiga ungdom totade jag ihop små berättelser, ofta om människor i äldre tider, människor som jag hört talas om av far och mor och andra

äldre. Därvid kom jag särskilt att intressera mig för torparna och deras förhållanden.

Under några år innan jag hamnade på Helgeandsholmen för jag tämligen vida omkring som föreläsare. Då hände det väl nån gång att också en hembygdsförening ville höra om dessa ting. Men nån riktig organiserad – om man nu kan använda ett sånt uttryck – hembygdsvårdare blev jag inte förrän på hösten 1959, då Kalmar läns norra landsting i samband med arbete i en s.k. kulturutredning beslöt att reorganisera ett hembygdsförbund för länsdelen vilket startats under kriget, men sedan fallit i dvala. Vid den tiden hade jag redan hunnit med 12 landstingsår och därvid intresserat mej för skolfrågor. Nu blev det så att jag fick förtroendet som ordförande i förbundet och när vi i höstas firade vårt tioårsjubileum med en kurs i Västervik, så försökte jag inledningsvis ge min syn på vad jag menar att vi vill med

Idyllisk vik vid småländsk insjö. – Foto: Lorentz Bolin.

vår hembygdsrörelse. Professor John Nihlén var närvarande som uppskattad föreläsare och han avkrävde mej då ett löfte att skriva ner dessa fritt anförda tankar. Nu vill jag försöka infria löftet.

Ett program för alla

Hembygdsrörelsen vill arbeta i nutid med gången tid för framtid. Rörelsen

måste omfattas av såväl gammal som ung. Bredden på vårt arbete ger möjlighet för var och en att ägna sej åt just det han eller hon tycker är mest spännande. Många vill syssla med forntiden. Dom har stora uppgifter. Forngravar håller på att växa igen och försvinna, där barrskogen vandrar in – eller planteras – på förut beteshävdade hagmarker. Nya fornminnen kan upptäckas, befintliga göras

tillgängliga för allmänheten osv. Andra är mera roade av förfädernas kvarblivna arbetsredskap och prydnadsföremål, textilier och möbler fascinerar somliga. Säger och berättelser, bandupptagningar, intervjuer med folk som minns de gamla tiderna, släktforskning och mycket annat som söker sej en smula bakåt i tiden, är en viktig del i arbetet liksom ortsnamnsforskning, dialektforskning och liknande. Men i lika hög grad gäller det att arbeta i nutiden för framtiden. Fotografering, katalogisering, uppteckningar av nutida förhållanden av de mest skiftande slag blir snart nog historia. Många av vår tids ungdomar har en kamerautrustning, som de flesta av oss saknade i vår ungdom. Orienterare kan ha intresse av att hjälpa till att i terrängen markera försvunna torpställen. Karta och kartotek i hembygdsgården visar belägenheten av torpen och dess sista innehavare. Kameran bör också av många kunna riktas mot kulturlandskapet och odlingslandskapet, mot skönhetsvärden i fara i rationaliseringens och effektivitetens tidevarv. Några vill helst ge sej i kast med miljövården, hjälpa till i kampen mot nedskräpningen. Folkmusiken och folkdansen roar inte bara utövarna utan också i högsta grad hembygdsvänner och allmänhet. I denna uppräknings har jag ingalunda fått med alla de olika verksamheter som ingår i hembygdsrörelsen, men det är någgra av de saker jag brukar tala om.

Hembygdsgården – samlingspunkten

Jag nämnde hembygdsgården. För oss i vårt länsförbund har det redan från början stått klart att på landsbygden vill vi samla människorna till hembygdsarbete i

den egna socknen, gärna i samarbete med kyrka och skola. Vi har målmedvetet strävat efter att starta hembygdsföreningar i alla socknar, där sådana ej funnits förut. För att få stabilitet i arbetet behövs då en samlingspunkt, en trivsam och vacker hembygdsgård. Det är märkligt så mycket uppoffrande arbete som kan åstadkommas bara folk får syssla med det som ligger dem närmast om hjärtat. Visst får vi ibland kritik. Låt bli att dra ihop en massa hus, som står och förfaller, utsatt inte föremålen för fara av eld och mask och röta, är några av pekpinarna. Jag brukar ofta varna de små föreningarna för att ta på sej för mycket, men något måste vi ha i varje socken på landet och i varje kvarter eller liknande i staden. Det inte bara tror jag – det vet jag av mångårig erfarenhet.

Min förhoppning är sedan att fler och fler av våra vänner ute i sockenföreningarna skall verka för att länsförbund kommer till för att ordna kurser och stimulera till fortsatt arbete i småföreningarna samt att länsförbunden finner det angeläget att vara med på riksplanet i Samfundet för Hembygdsvård.

Och allra sist vill jag hoppas att fler och fler av hembygdsvännerna, landskapsvårdarna, natur- och miljövårdarna runt om i hela vårt land skall komma och komma i tusental som *personliga* medlemmar i Samfundet. Det personliga medlemskapet och läsningen av Bygd och Natur ger en samhörighetskänsla, som säkerligen inte kommer att bli mindre om vi i Samfundet lyckas göra vårt förbund i ännu högre grad till en riksorganisation.

Naturvårdsåret 1970

Försvaret är vår livsmiljö

Bara för några få år sedan skulle den tanken ha varit omöjlig att arton europeiska länder samlas tämligen enigt kring en enda aktion; jag syftar på det europeiska naturvårdsåret 1970. Det visar att miljövården verkligen har kommit i blickfånget långt över våra gränser, anledningen är naturligtvis inte att vi gripits plötsligt av en stor kärlek till naturen. Den pådrivande faktorn är de påträngande faror för hela vår livsmiljö som vi mer och mer börjat att inse.

Kampanjen kommer att koncentrera sig framför allt på följande:

Att hos myndigheter och enskildaropagera för förnuftig användning av natur- och miljöresurser.

Att förtydliga de juridiska och ekonomiska resurser som modern naturvård kräver.

Att klarlägga behovet av långtidsplanering för miljövårdspolitiken och den framtida användningen av naturresurserna.

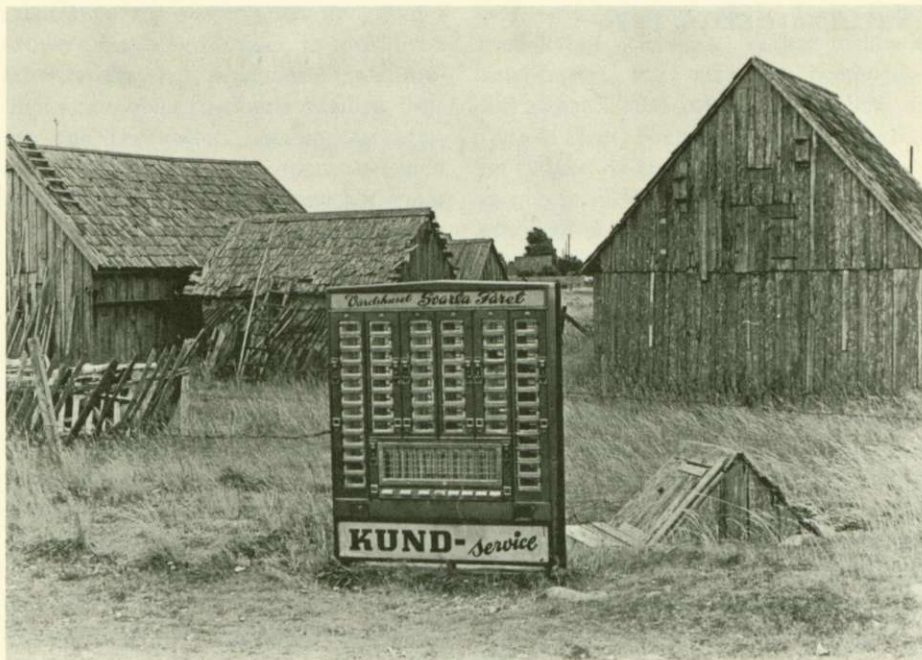
1970 kommer att präglas av naturvård och naturvårdsupplysning som aldrig förr. En särskild nationalkommitté med förre statsministern Tage Erlander som ordförande har tillsatts och i den finns hundratalet organisationer, myndigheter, institutioner. Och det blir aktiviteter av olika slag över hela landet och i prak-

tiskt taget alla organisationer som har med dessa ting att göra och även i så gott som alla skolor från norr till söder.

Ett speciellt studiematerial har utarbetats för skolor och ungdomsföreningar och i september 1970 ska en speciell temavecka äga rum i skolorna om miljöfrågorna. Olika aktiviteter planeras för olika stadier. Låg- och mellanstadiet behandlar närmiljön, högstadiet tar upp lokala och nationella problem. En rad olika problem kommer dessutom att behandlas i undervisningen på olika sätt under hela året.

Det skall även bli en rad vandringsutställningar under vintern och våren. Den 6 september blir nordens naturvårdsdag som arrangeras under mottot: Nordens natur – Nordens framtid. Och i november anordnas en nationell naturvårdskonferens med mottot: Naturvård över alla gränser. Innan dess har man haft kommunkonferenser i varje län under tiden januari-april. Deltagare blir representanter för kommunala och regionala myndigheter och organisationer.

Särskild stor aktivitet kommer att visas av de organisationer som sedan gammalt haft naturvården på sitt program, t.ex. Samfundet för Hembygdsvård och dess dotterorganisation Natur och Miljö och Svenska Naturskyddsföreningen.

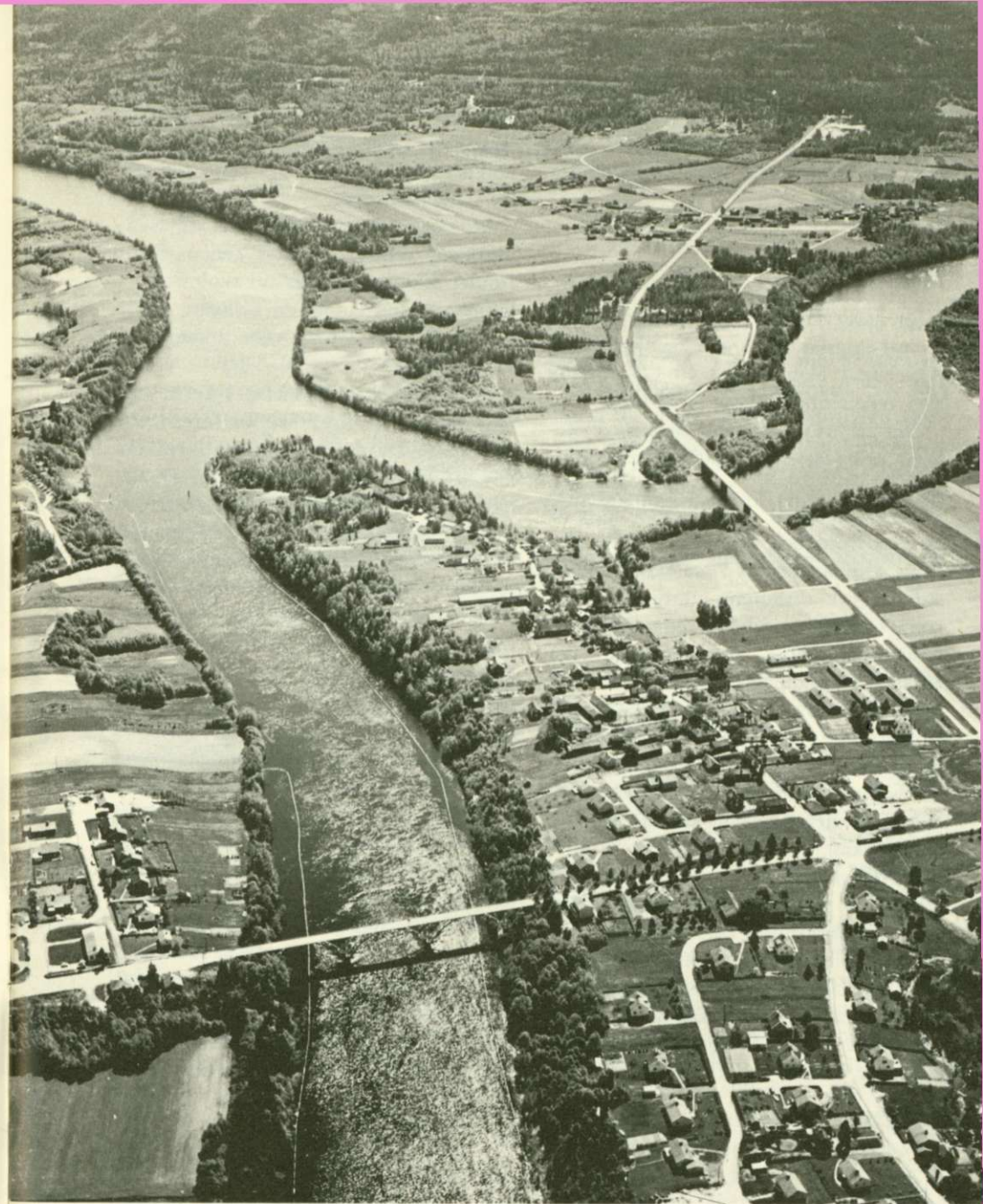

Modern kiosk skyltar mitt i den gamla strandbebyggelsen.

Samfundet kommer under året att särskilt satsa på tätorterna, den nya hembygden för många och deras speciella kulturproblem. De så kallade byalagen – som haft så stor framgång i Stockholm – kommer att få avläggare runt om i landet. Arsboten Bygd och Natur kommer att helt ägnas åt städerna och tätorterna, analys och program. Inom Natur och Miljö fortsätter man med det praktiska arbetet, men kommer även att göra en omfattande propaganda med mottot: Tre steg i miljövården, som kommer att omfatta de tre viktiga leden: naturvård, planering, landskapsvård. Alla tre nämnda organisationer kommer givetvis att satsa på kursverksamhet i

samarbete med bildningsorganisationer och skolor, utställningar av olika slag, upplysningslitteratur med särskild tanke på året. Samfundets största satsning blir kanske de universitetscirklar som på flera håll kommer att starta under motot: Natur, landskap, miljö. I dessa kurser kommer också den viktiga boendemiljön att få utrymme.

Studieorganisationernas verksamhet kommer i stort sett att följa samma linjer med konferenser, debatter, studiecirklar och man ser här som sin uppgift att hjälpa till att föra ut de naturvårdsutredningar som finns i kommunerna och länen och göra dem kända för en bredare allmänhet, vidare tänker man att

Öst- och Västerdalälven flyter samman vid Gagnef. – Foto: K. G. Svensson.

följa upp debatten kring studiematerialet Plundring, svält och förgiftning och även för framtiden skapa underlag för fortsatt diskussion och opinionsbildning i miljöfrågorna.

Landskapsstudier

Inför naturvårdsåret har Samfundet, efter ett uppslag av läroverksadjunkt Stig Aspeling i Halmstad, tagit ett initiativ som redan tilldragit sig stort intresse.

Det går ut på ett samarbete med skolorna kring vissa landskapsvårdande projekt. Första veckan i september har skolorna möjlighet att ägna sig åt studier av en viss bygd och Aspeling har då fört fram den tanken att vissa skolor skulle studera och diskutera ett område, där stora förändringar håller på att ske, en industrianläggning, ett väggbygge eller en samhällsbildning, och därvid ta fasta på sådana planer som gjorts av t.ex. Samfundet eller Natur och Miljö för att ge ny form åt landskapet. Det skulle alltså bli fråga om en modern landskapsgestaltning, utformningen av vår tids kulturlandskap.

I Halland skulle man därvid studera Värö och industribygget där, i Skåne t.ex. Skifferbruket vid Odarslöv, dess ingrepp i landskapet och planerna för återställning och nyskapelse. Andra objekt som skulle kunna komma ifråga är vägprojektet vid Rosendals slottsmiljö, Brösarps backar och flygfältet vid Sturup.

I Småland har man tänkt att lägga upp en särskild plan för Simpevarps atomkraftverk och den bevarade gamla byn med samma namn. Grustäkterna och landskapet skulle studeras i t.ex. Upp-

land och Västmanland, ängarna på Gotland och i Östergötland, kraftverksanläggningar och vattenregleringar i de norrländska floderna. Det finns uppgifter i alla landskap.

Meningen är att särskilda arbetsanvisningar skulle utarbetas genom Samfundet och distribueras till skolorna. Vi hoppas kunna lämna en fylligare redogörelse för allt detta i nästa nummer av tidskriften.

En annan stor händelse i fråga om miljövården är 1972 års konferens om den mänskliga miljön bakom vilken står Förenta Nationerna. Här har en av initiativtagarna ambassadör Sverker Åström nyligen av regeringen utsetts till ombud i den förberedande kommittén. Den svenska nationalkommittén har förre statsministern Tage Erlander som ordförande och generalsekreterare blir departementssekreterare Jan Mårtenson, det blir en representativ svensk kommitté med 29 personer. Enligt generalförsamlingens beslut nyligen ingår Sverige bland 27 andra medlemmar i denna kommitté, som skall bistå generalsekreterare U Thant i FN-sekretariatets planering av konferensen. Konferensen, som blir den största i sitt slag, kommer att hållas i Sverige och beräknas samla mer än 1.200 deltagare från FN:s alla medlemsländer. Tiden blir troligen juni 1972. Konferensort är ännu inte bestämd, men Stockholm, Göteborg och Malmö har förklarat sig intresserade.

"Bäst leva djärva givmilda män"

Anders Diös berättar om sin gård i Bonäs

Denna sommar har Samfundet sitt sommarmöte i Dalarna. Vi är då inbjudna av en av landskapets store män Anders Diös till hans timrade gård i Bonäs. Här har hembygdens son, som var vän med Anders Zorn, byggt sig en gård, värdig en storbyggmästare och en äkta hembygdsvårdare. Han har aldrig glömt sin hembygd och sitt landskap, han har stött hembygdsvården i Uppland och i andra delar av landet. Professor Dag Strömbäck har en gång med tillämpning på Diös citerat Havamals ord: "Bäst leva djärva, givmilda män."

När Diös för några år sen fick motta Samfundets hedersplakett gav han oss en skildring av sitt verk; vi återger en del avsnitt:

Som 16-åring var jag elev i första årskursen 1907-08 vid Mora folkhögskola, som makarna Anders och Emma Zorn varit med om att grunda. Anders Zorn undervisade själv i frihandsteckning en gång i veckan och det skedde naturligtvis på ett särpräglat sätt. Han talade om hembygden och dess traditioner, som han ville lära oss att bättre uppskatta. I första hand önskade han, att vi skulle förkovra vår smak och utveckla hantverket – det gällde både manliga och kvinnliga utövare. Zorn menade, att frihandsteckningen var nödvändig för formgivningen men inte så mycket för utbildningen av konstnärer. Gamla seder och bruk skulle anpassas för det moderna livet och göra vår vardagstillvaro mera positiv för den sanna arbetsglädjen. Zorn betonade med kraft, att vi inte får någonting gratis här i världen

utan måste lägga ner intensivt arbete och stor inlevelse i det vi sysslar med.

Denna folkhögskolekurs i Mora kom att bli av stor betydelse för min fortsatta utbildning och inriktning av mitt liv. Den hängivenhet och inlevelse, som makarna Zorn visade för folkhögskolan, gjorde naturligtvis ett mycket starkt intryck på oss elever. Vi fick även sammanträffa med makarna Zorns stora vänkrets i samkväm, där lekar och uppläsningar i regel stod på programmet. Bland dessa gäster kan nämnas namn som Albert Engström, makarna Nathan Söderblom, Carl Larsson, Erik Axel Karlfeldt och prins Eugén, m.fl.

Av makarna Zorn hade jag fått hjälp med stipendier men ville så länge som möjligt klara mig på egen hand, vilket också lyckades. Jag hade fått inblancofullmakt av fru Emma Zorn att dispo-

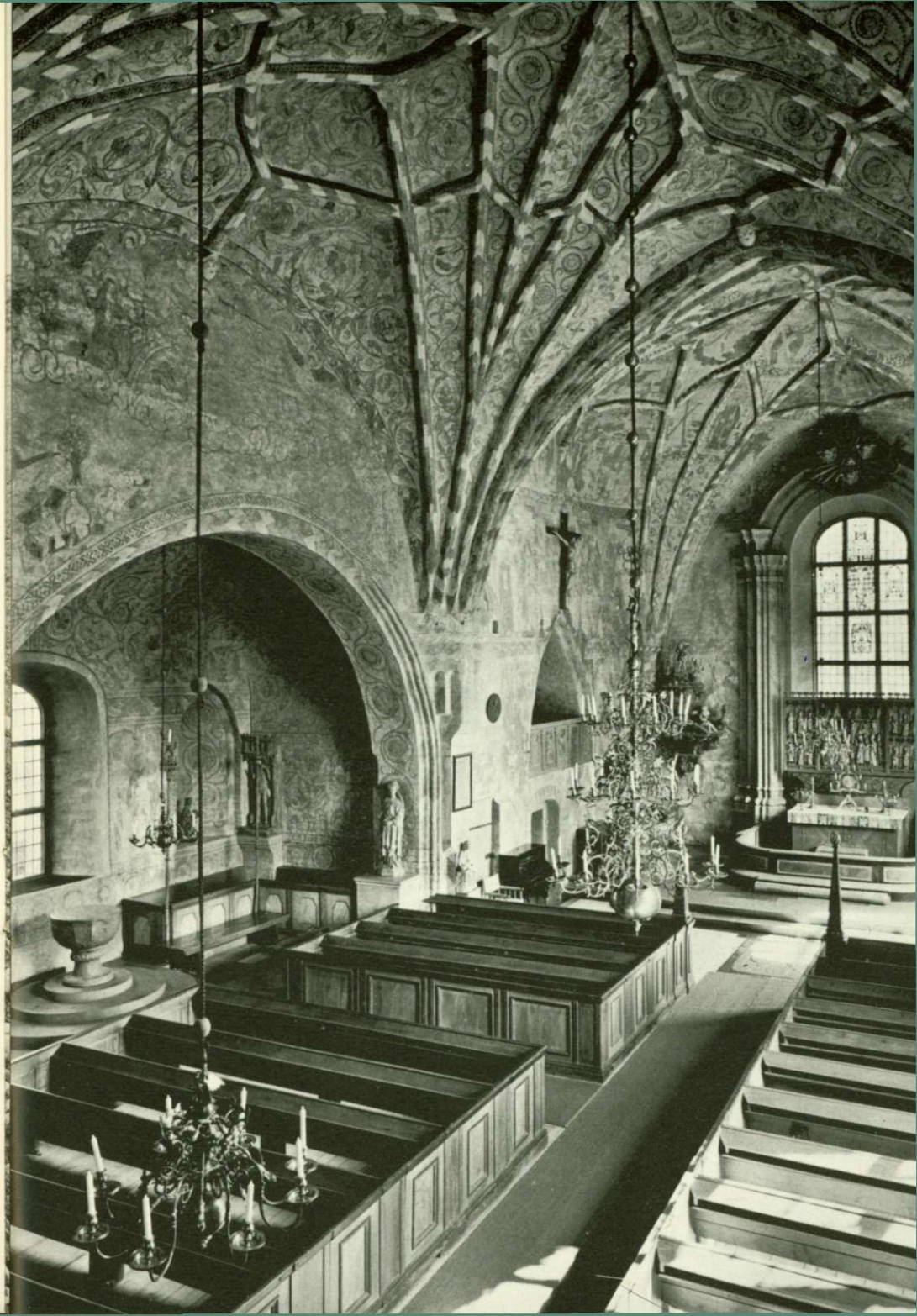
Anders Diös samtalar med professor Göran Sahlgren. – Foto: Pressens bild.

nera de medel jag behövde och hon frågade inte ens efter kvitto. Jag försökte träffa henne sedan jag börjat få egna inkomster för att återbetala skulden, men det dröjde ända till 1935, innan denna kontakt blev möjlig. Anders Zorn hade gått bort redan 1920.

Genom förmedling av professor Gerda Boëthius fick jag alltså möta fru Zorn. Meningen var att vi i första hand skulle diskutera hennes planer på ett Zornmuseum i Mora med professor Ragnar Östberg som arkitekt. Men när jag mötte fru Zorn ville jag genast åter-

gälda den gamla skuld, som jag haft ända sedan 1914 och som legat och tärt på mitt samvete. Jag hade faktiskt inte tagit ut mer än 500 kronor – 100 kronor i fem omgångar – och jag hade noga reda på dessa checkar.

Fru Zorn skrattade emellertid och sade, att hon minsann inte hade några anteckningar om denna skuld och heller aldrig hade räknat med att få tillbaka några pengar. Det brukade hon aldrig få. Jag ville dock lämna tillbaka 1.000 kronor, alltså den dubbla summan, eftersom jag räknat ut att med låg ränta

Vika, en av Dalarnas vackraste medeltidskyrkor. – Foto: K. G. Svensson.

borde min skuld ha stigit till detta be-
lopp. När fru Zorn tog emot pengarna
förklarade hon, att de skulle överläm-
nas till folkbildningsändamål, vilket
även skedde. Samtidigt kom vi överens
om att jag skulle bygga Zornmuseet...

Något som jag i detta sammanhang
inte vill undgå att nämna var min be-
kantskap med arkitekten John Akerlund
och då till en början i form av premie-
boken "Gamla svenska allmogehem",
som jag fick under min tid på Tekniska
elementarläroverket i Borås. Hans pion-
järbete för hembygdsvården har varit
av stor betydelse för min utbildning
och mitt praktiska arbete som bygg-
mästare.

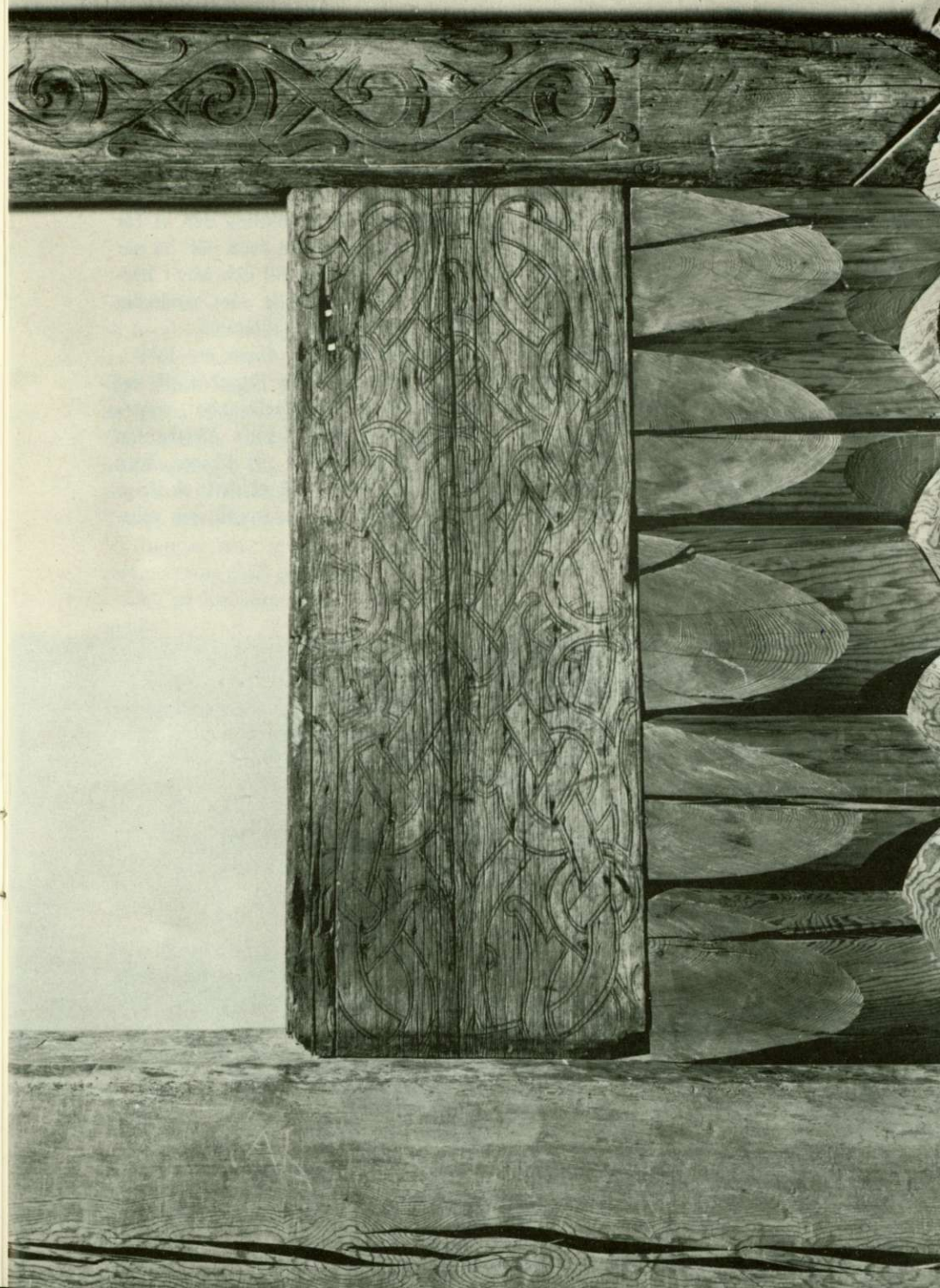
Då Emma Zorn skulle bygga sitt mu-
seum – Zornmuseet – blev jag kallad
till Mora – jag bodde i Uppsala – och
då sammanträdde vi i hennes hem till-
sammans med hennes trogna rådgivare
professor Gerda Boëthius. Emma Zorn
yttrade då med både allvar och skämt
ungefär så här: Skulle jag få bygga
hennes museum borde jag förankra mig
bättre i bygden än jag gjort. 1910 upp-
löstes nämligen vårt hem i Indor i Våm-
hus socken och det här var alltså ett
möte 25 år senare. Fru Zorn menade,
att än levde de gamla timmerbyggmä-
stare, som man anlitat på Zorngården
och även på Gammelgården. Det var
Anders Saros från Nusnäs och Erik Hol-
lin från Färnäs.

Jag fångades genast av tanken att för-
söka förverkliga några av de önskningar,
som Emma Zorn lagt fram, och vi bygg-

de då vår timmergård 1937–38 och har
nu bott där både sommar och vinter allt
eftersom det passat med våra utflykter
från Uppsala. Min maka Lisa har helt
gått in för denna bosättning och märk-
ligt är hur inväxt hon blivit på platsen
trots att hon är infödd göteborgska.

Jag drömde om att få göra något
mera, när jag väl fått vår gård färdig
och sneglade åt söder över gärdesgår-
den. Jag tänkte och planerade – inte
minst under den relativt svåra sjuk-
domsperiod, som jag fick genomleva
under 1964 – och kunde jag bara skaffa
denna mark så ville jag gärna bygga
något bestående för framtiden. Något
åt hembygden, något åt byn, något som
skulle vara till heder för den verksam-
het som kunde utvecklas genom bygde-
gården. Hos Gustav Adolfs Akademien
fann jag stor förståelse och jag tänkte,
att en stiftelse borde vara den lämpli-
gaste organisationsformen för bygde-
gårdens drift. Ville denna akademi vara
huvudintressent i stiftelsen borgade det
för bygdegårdens framtid.

Markförhållandena vid Bonäs Bygde-
gård blev klara i slutet av 1964. Den
största jordägaren var ett sterbhus på
ett 40-tal personer från Östnor, som så
småningom gick med på att göra en
byteshandel med mig. De fick skog i
stället. Förtjänsten av att det hela lycka-
des så snabbt vill jag i första hand ge
firmans platschef i Mora, ingenjör
Gösta Englund, för vilken enbart tomt-
frågan krävde mycket tid och arbete.
Arkitekt Björn Hedvall påbörjade rit-

Detalj av dörrpartiet från Fåsås fäbod. Zornmuseet. – Foto: K. G. Svensson.

ningarna, och när även byggnadsnämnden i Mora var positiv kunde vi börja bygga trots att byggnadslovet dröjde.

När vi skulle till att bygga – i början av mars då Vasaloppet gick – var det många som menade, att jag borde ha ett klart program för hur bygdegården skulle nyttjas i fortsättningen. Min maka Lisa undrade också, men undan för undan gick hon över på min linje. Tillsammans med arkitekten gjorde hon betydelsefulla ändringar i planerna. Först flyttade hon hela anläggningen så många meter, att det blev rätta avståndet mellan vår gård och stiftelsens. Sedan ändrade hon och arkitekt Hedvall husets exteriör genom att ta bort gav-larna. Jag var kanske inte helt med på noterna till en början, men jag fick böja mig för majoriteten . . .

Bland många medarbetare för Bonäs

Bygdegård vill jag även nämna konstnären Jerk Werkmäster. Vad han gör blir bestående. Han gjorde en takalmanacka i det gamla huset för 20 år sedan och den växer för varje år och blir mer och mer intressant.

Vi har nu reserverat 12.000 kvm mark för stiftelsens räkning och vi får alltså ett stort gårdstun även här. Så när gräsmattan fått växa till och blivit hårdare kan vi leka och ha våra samkväm utomhus, om vädret så tillåter.

I en flygelbyggnad finns ett biblioteksrum samt en liten lägenhet på gaveln. Det är en forskarlägenhet, som i första hand Gustav Adolfs Akademien har dispositionsrätten till liksom även till en timmerstuga på gården, så länge den inte behöver tas i anspråk som vaktmästarbostad.

Sommarmötet i Dalarna den 7–9 augusti

Sommarmötet – den stora mönstringen av hembygdsvännar – hålls i år i Dalarna. Programarbetet pågår för fullt. Inom vårt kansli ligger ansvaret för sommarmötet på redaktör Nils Nihlén och fru Gun Martin. Ansvaret för de resetekniska arrangemangen har tagits av Svenska Turistföreningen. Sommarmötet i Ystad samlade nära 200 medlemmar. Vi hoppas att intresset för 1970 års sommarnöte skall bli lika stort.

Det preliminära programmet ser ut så här:

Fredagen den 7/8

- 10.00 Samling i Bergslagens stora Magasinssal för invigning av mötet (Falun)
- 12.00 Öppningslunch
Rundvandring i staden, besök i gruvan och gruvmuseum, läns-museet
- 16.00 Avfärd med bussar till Rättvik. Inkvartering på Hotell Persborg
- 18.30 Middag

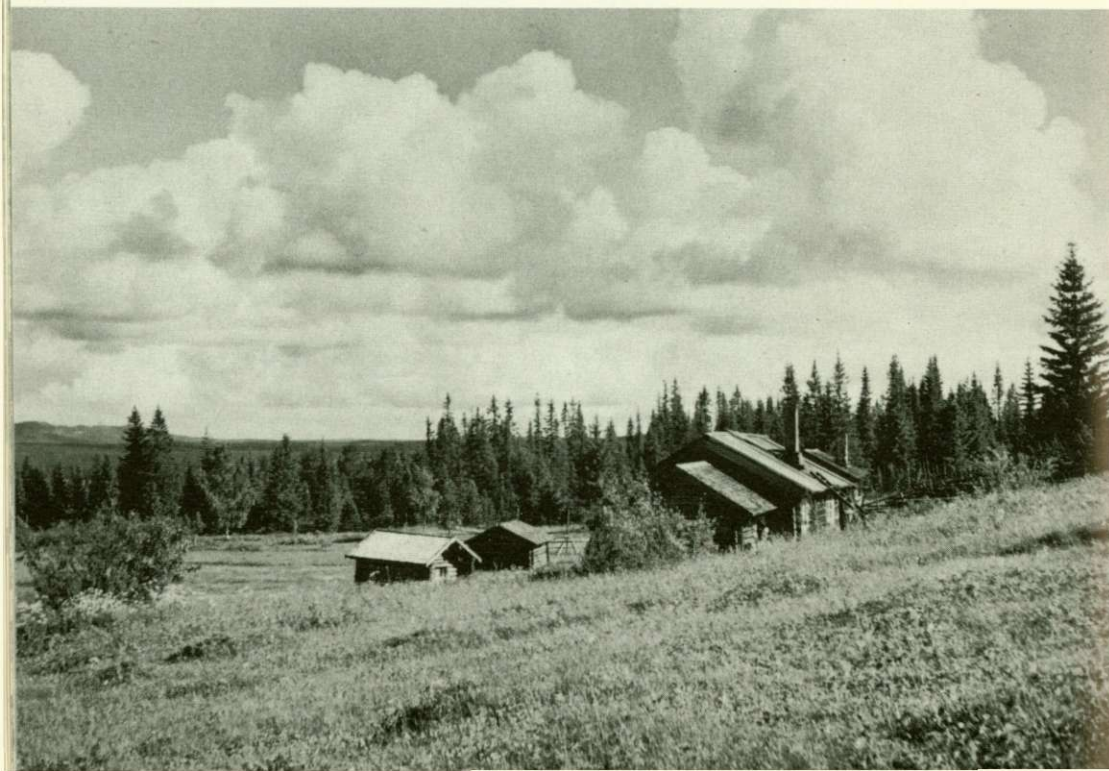
Lördagen den 8/8

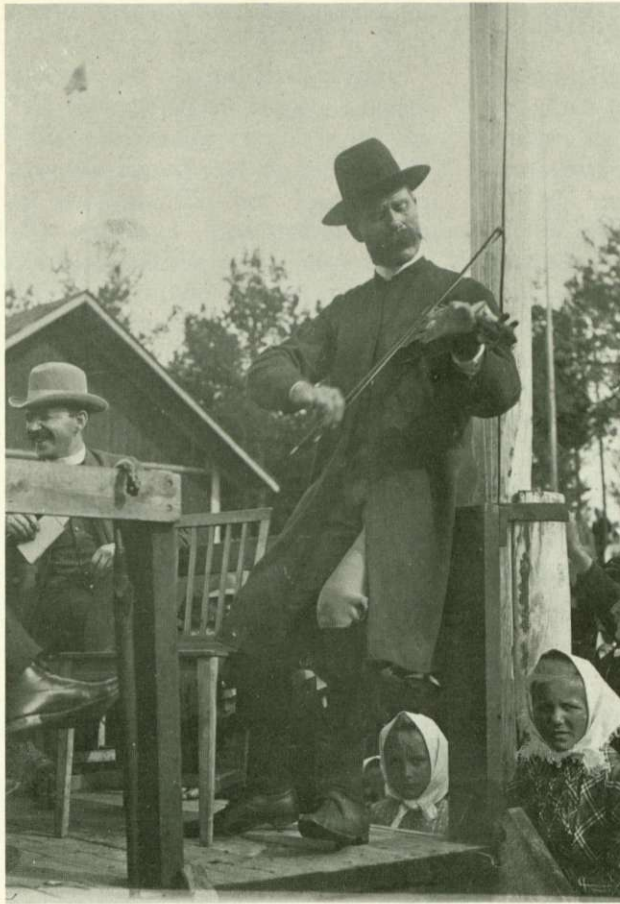
- Frukost
- 10.00 Rundtur genom Bomansberg, där Ulf Ribers kort berättar om fäbodkommitténs arbete, – Mora – Bonäs
Samling i Anders Diös' anläggning i Bonäs
- 13.00 Lunch
Tal av Fil. dr. Anders Diös
Tal av Docent Stig Björklund "Ovansiljansbyar"
Besök vid nyutgrävda gravfältet Vindförbergsudd vid Oresjön ev. besök vid Stygforsens naturvårds-reservat
- 18.30 Karl Lärka presenterar sina bilder i hotellets foajé
- 19.00 Middag
Efter middagen dräktparad med beskrivning av dräkterna

Söndagen den 9/8

- 8.00 Frukost
- 9.00 Andaktsstund

Fenningsbergets fäbodar i Dalarna. – Foto: Lorentz Bolin.

Från Zorns första spelmanstävlan i Mora 1907.

- 10.00 Bussresa till Trängslet, visning av kraftverket
- 13.00 Lunch
- 14.30 Seminarietid. Deltagarna samlas i grupper för att diskutera Eftermiddagskaffe
- 16.00 Redovisning av gruppernas arbete
- 18.00 Middag
- 20.00 Toner än från forna da'r Musikafton

Det slutliga programmet med uppgift om kostnader etc. presenteras i nr 2 av Bygd och Natur. För dem som vill veta mer om sommarmötet vid en ännu tidigare tidpunkt gör vi en stencilupplaga av programmet. Den kan rekvireras från kansliet per telefon 11 94 24 eller genom att sända oss kupongen på sidan 31 vederbörligen ifylld.

Front mot miljöförstöringen

En kampanj som samlat en halv miljon deltagare

Sedan våren 1968 har en halv miljon människor i olika åldrar och på olika sätt deltagit i Folksams ungdomsråds kampanj "Front mot miljöförstöringen", där bl.a. även Samfundet haft nöjet delta.

Kampanjens målsättning har varit att skapa en upplyst och bred opinion mot fortsatt ödeläggelse av vår livsmiljö. Opinionsen ska påverka och underlätta för politiker i stat och kommun, företags- och industriledare att utan dröjsmål vidta åtgärder som sätter stopp för miljöförstöringen.

Underlag för kampanjen har varit mötes- och arbetsmaterial grundat på Hans Palmstiernas bok "Plundring, svält, förgiftning".

Huvudpunkten i arbetsuppgifterna var att göra en inventering av miljösituationen i den egna kommunen. Resultatet av dessa inventeringar redovisades under en serie lokala hearings våren 1969 som samlade inte mindre än 10.000 deltagare. Vid dessa hearings, till vilka även allmänheten var inbjuden, "förhörde" riksdagsmän, industriledare, kommunalpolitiker och representanter för hälsovårdsnämnder och naturvård m.fl. om miljösituationen på de egna orterna.

Slutpunkten på kampanjens första fas var den miljöriksdag som hölls i Riksdagshuset den 2-4 januari 1970 i sam-

arbete med nationalkommittén för det Europeiska Naturvårdsåret och som samtidigt blir Naturvårdsårets inledning.

Den andra delen av Folksams ungdomsråds kampanj "Front mot miljöförstöringen" utgörs av en studiekurs som syftar till att ge kunskaper om de åtgärder som är vidtagna och de vilka ovillkorligen krävs för att trygga vår livsmiljö. Studiekursen utformas i samarbete med Brevskolan. Möjligheter finns att avdelar i studiekursen göra speciella mötespaket för aktivitet i skolor, ungdoms- och vuxenorganisationer.

"Front mot miljöförstöringen" har inte bara väckt uppmärksamhet och starkt engagemang i Sverige. Med Folksamaktionen som modell pågår nu miljö-
vårdskampanjer också i Danmark, Norge och Finland.

Hänt i bygderna

Bjurholms hembygdsförening 25 år

Den 17 okt. 1969 samlades man i Bjurholm för att glädjas över att hembygdsföreningen kunnat uppnå den aktningsvärda åldern av 25 år samt för att hylla dem som medverkat till att föreningen hållits vid liv och att dess samlingar ständigt utökats.

Samfundets verkställande ledamot, Rune Engström, var med och hjälpte till vid utdelandet av förtjänstmärken till 23 av föreningens medlemmar, vilka gjort en långvarig och aktiv insats inom föreningen.

Till jubileet hade föreningens förste ordförande – numera vårdare av samlingarna – Elfred Olofsson utarbetat en historik vilken berättar att man när föreningen bildades den 10 september 1944 hade 789:46 att förvalta. Dessa medel utgjorde behållningen från två hemslöjds- och trädgårdsutställningar som anordnats i Bjurholm. Dessa förbrukades när man gav fullmakt åt ordföranden att inköpa den Åströmska gården i Agnäs för köpesumman 900:–.

I dag består hembygdsgården av ett flertal byggnader. Samlingsvårdaren och hans maka har med bistånd av amanuens Katarina Ågren från Läns museet i Umeå inventerat samlingarna och inventariet upptar nu mer än 1.100 nummer. Försäkringssumman för gårdsan-

läggningen uppgår till 410.000:–.

Hembygdsföreningens arbete har bedrivits i nära och gott samarbete med kommunens förtroendemän, vilka medverkat till att kommunala medel kunnat användas för byggnadsverksamheten. Föreningen har även erhållit statsbidrag för vissa byggnadsarbeten.

Under de gångna åren har föreningen tagit initiativ till skapandet av en hembygdsfilm i två delar – "Hembygdsdagar i Bjurholm 1963" och "En bygd i arbete". Producent har varit Kjell Sjöberg från Holmsund. Filmen "En bygd i arbete" har inköpts av kommunen.

Under 1950-talet arbetade man med hembygdsboken, vilken utkom från trycket år 1962. Redaktör var ordföranden Elfred Olofsson. Boken blev uppmärksammas långt utanför kommunens gränser.

Föreningen har även tagit initiativ till naturvårdande åtgärder inom Bjurholm. Våren 1968 begärdes fridlysning av Balbergets sydbrant, skyddsåtgärder för Öreälvens dalgång samt skydd för solitära byggnader, växter och fyndplatser.

De aktiva föreningsmedlemmarna har även hunnit med att uppföra krönikespelet "Nybyggaren på Bäverholmarna" av Barbro Olofsson.

Kurser och Konferenser

Miljökonferens i Västmanlands län

Ett 30-tal studiecirkelledare och andra i hembygdsvård engagerade höll konferens på Västsura skogsbruksskola under veckoslutet 5–6 december 1969. Huvuddelen av deltagarna var från Västmanlands län. Konferensen var den första i en serie som planerats av Samfundets styrelse. Avsikten är att liknande konferenser skall hållas i samtliga län, i samarbete med den regionala organisation som påtagit sig att representera Samfundet för Hembygdsvård.

I Västmanlands län stod Samfundets distrikt med dess ordförande, agronom Bror Engström och Studieförbundet Vuxenskolan som inbjudare. I konferensledningen fungerade Gisela Sand-

qvist från Vuxenskolan och Rune Engström från Samfundet.

Arkitekt Alf Folmer från Stockholm belyste dagsaktuella problem under rubriken Vår miljö – Din sak. Han tog upp miljövärden globalt och lokalt. I talande bilder från hela världen visade han att om människan överger naturen så överger naturen människan.

Professor John Nihlén erinrade om att Samfundet för Hembygdsvård redan i begynnelsen av sin verksamhet angav syftet att gå ut ur det museala och inrikta verksamheten på miljövärd. Det är aktuellt nu. Landskapets historia är Sveriges historia, sade professor Nihlén. Linné kunde på 1700-talet se spår av Ansgars landskap, men vi kan knappast se spår av Linnés landskap. Det var en lång, långsam utveckling tills för 200 år sedan, men därefter har det gått allt hastigare med förändringarna. Nu gäller det att finna en syntes av gammalt och nytt.

Som exempel på lyckad sådan samordning angav talaren atomkraftverket i Oskarshamn. Bredvid detta finns en gammal by, som bevarats intakt med ängar som sköts med röjning och lieslätter, och gamla timmerhus – ett gammalt gästhem bredvid atomkraftverket.

Inför naturvårdsåret 1970 formulerade

Man har även försökt verka för att hålla hembygdsanläggningen "levande". På somrarna får turister tälta på en äng nära hembygdsgården och hembygds-gårdens värdfolk ser då till att det finns kaffe, våfflor, läskedrycker och annat gott.

För bygdens folk ordnas bl.a. trivselkvällar i hembygdsgården.

Ordförande i Bjurholms Hembygdsförening är nu ämneslärare Harry Lindström.

Från kursen i Sura. Fr. v. rektor C. E. Westman, studiesekr. Gisela Sandqvist, studierektor Rune Engström och professor John Nihlén.

professorn kloka ord: Om man inte tillvaratar nationell och provinsiell individualism försvåras den globala förståelsen. En lämplig dos kulturell nationalism och en stor dos fredsinternationism bör nog finnas hos oss.

Deltagarnas grupparbeten, som redovisades vid konferensens slut, gällde främst hur man lägger upp studiecirkelar i hembygdsvård och hur man kan bedriva hembygdsarbete i tätorter. Det stod även klart för "grupparbetarna" att invandrarna genom att delta i arbe-

tet i ortens hembygdsförening bör hjälpas till anpassning till sin nya hembygd.

Hembygdsvårdare är inga museiföremål. Den andliga vitaliteten på denna kurs var strålande – och yngste deltagaren var under 20 år.

Konferensmiljön var mycket stimulerande. Västsura Skogsbruksskola är i sig själv en "typisk" hembygdsgård i skuggan av gamla vårdträd och skolans ledare, rektor Carl Erik Westman, en hembygdsfolkets man.

Kurspaket genom Samfundet

Det finns duktiga föreläsare i våra led.

Vi har mångårig erfarenhet av kursadministration.

Miljövård, miljöplanering och naturvård är aktuella studieobjekt.

Företag och kommuner kan anlita vår kurs- och konferenstjänst.

Vi hjälper till med programuppläggning.

Vi skaffar föreläsare och lokaler och ordnar alla detaljer.

Ni får ett värdefullt kurspaket genomfört för Er själv och Era medarbetare.

Ring eller skriv till Rune Engström, Samfundet för Hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm. Tel.: 08/11 94 24.

av ovan nämnda kurser utgått. För kurserna i miljövård i Göteborg och Umeå utgår dock anmälningstiden först i början av februari.

Universitetskanslersämbetet arbetar nu vidare på nya kurser av vilka en 40 poängkurs i miljövård bör vara av stort intresse för Samfundets medlemmar.

De nämnda kurserna vänder sig till tre grupper studerande:

- alla studerande vid filosofisk fakultet
- yrkesverksamma med behörighet som önskar vidareutbildning
- de som utan att ha formell studiebehörighet fyllt 25 år och varit yrkesverksamma i minst 5 år.

Den mänskliga miljön

Jordbruksminister Ingemund Bengtsson har utsett en särskild kommitté för forskning och andra sakfrågor till nationalkommittén för 1972 års FN-konferens om den mänskliga miljön.

Kommitténs ordförande blir sekreteraren i forskningsberedningen professor Arne Engström och dess vice ordf. nationalkommitténs generalsekreterare Jan Mårtenson.

Miljövård och museiteknik

Redan vårterminen 1970 kommer vissa yrkesinriktade studiekurser, så kallade DYRK-kurser att anordnas vid olika universitet. Detta innebär en klar förstärkning av de utbildningsmöjligheter på universitetsnivå som för närvarande finns för yrkesverksamma personer utan formell studiekompetens.

Bla. följande kurser är aktuella:

Museiteknik för 20 poäng (1 betyg) vid Uppsala Universitet.

45 studerande kan beredas plats.

Miljövård för 10 poäng i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå.

När detta nummer av BoN utkommer har tyvärr anmälningstiden till de flesta

Natur och Miljö

Kärnkraftsvärmd växthusstad i Värö?

En mindre stad av kärnkraftuppvärmda växthus för intensivodling kan bli en av framtidens "industrier" i Värö. Detta avslöjade arkitekt Birger Jansson från Vattenbyggnadsbyrån när han på tisdagskvällen informerade om Varbergs blockplan för fullmäktige i Värö. Den stora växthussamlingen är ingen skrivbordsprodukt utan bygger på det faktum att intressenter har hört sig för om möjligheten att köpa värme till anläggningen från kärnkraftverket på Ringhals.

Om växthusprojektet blir verklighet kommer det att lösa en stor del av problemen med att sysselsätta den kvinnliga arbetskraften i Värö, alltså ett bra komplement till den tunga och manligt betonade skogsindustrin.

Arkitekt Jansson betecknade Värö som ett industrins fönster mot havet, ett fönster som står på glänt och helst inte skall öppnas ytterligare. En fortsatt industriell utbyggnad bör gå på djupet in i landet utmed Viskans dalgång i stället för att breda ut sig längs kusten.

Han trodde vidare att varbergsblocket vid sekelskiftet kommer att ha mellan 60.000 och 80.000 invånare. Bosättnings tyngdpunkt är förlagd till Varberg och skall därifrån expandera norrut mot Värö. Bua kommer dock att utbyggas till en tätort med minst 3.000 invånare. Beträffande vägnätet upplyste han att motorvägen troligen har utbyggs fram mot Varberg år 1980.

På strandängarna vid Ringhals norr om Varberg med fårbeten och hållmarker bygger man nu det stora atomkraftverk som kanske kommer att ge upphov till en mindre stad av atomkraftuppvärmda växthus. – Foto: T. Nihlén.

Minnesvärt från Nordkalotten

Hans Lidman: *Under silverbågen*. Nya vandringar på Nordkalotten. 336 sid, ca 100 foton. LT:s förlag, 1969.

Hans Lidman igen – vad den karln hinner med! Han sitter inte på sin kammar och funderar fram böcker som de flesta författare: han upplever dem utomhus på resande fot och i ovanligt frisk luft, och det egendomliga är att han därvid kan färdas lika mycket i tiden som rummet utan att ett ögonblick ramla in i det osannolika. Man frågar sig om Hans Lidman i motsats till H. G. Wells och Jules Verne har hittat en realistisk metod att vrida klockan tillbaka, ty någon gång måste han ju ändå skriva och någon gång sova.

I sina böcker rör han sig hur som helst obehindrat från plats till plats och från tid till tid, fast han hela tiden omges av landskapet nu och här. Ett utmärkt exempel på detta är den egenartade upplevelse på Riksgränsbanan som han skildrar i sin nya, rikt illustrerade bok från Nordkalotten, "Under silverbågen" (LT, 39: -).

Allemansrätt – naturvett

Adjunkt Ingvar Christoffersson och jägmästare Erik Samuelsson har på LT:s förlag givit ut boken *Allemansrätt – naturvett jämte studieplan*.

Rätten att utnyttja markerna såsom vi får göra i Sverige är inte fastställd i någon skriven lag. I stället bygger den rätten på sedvana, och klara regler för vad man får och inte får göra kan inte alltid ställas upp.

Det gäller att röra sig i markerna med omdöme och alltid visa hänsyn både mot markernas ägare och mot naturen och dess invånare. Några synpunkter på hur detta kan ske och en redogörelse för gällande regler ges i denna bok.

Allemansrätt – naturvett vill ge naturkonsumenten några praktiska synpunkter och råd om vad man får och inte får göra i skog och mark. Följande behandlas: Naturen, allemansrätten och lagarna, marker som man skall se upp med, rätten att använda vägar, naturen som idrottsplats och strövområde, camping och annan rastning, eldning i det fria, uppträdande till sjöss, bestämmelser om fiske, uppträdande i fjällen, viltet i markerna, hunden och katten i naturen, nedskräpningen i naturen, naturalster, skyddad natur, några rättsfall, över gränserna.

Fjärås Bräcka

Fjärås Bräcka den märkliga åsbildningen vid Lygnern i norra Halland har i alla tider lockat fornforskare och naturälskare till studier. Där finns minnen från forntidens tre perioder – de hundra bautastenarna vid Stena hör till de märkligaste i landet – och de geologiska förhållandena är värda ingående studier. Därtill kommer det vackra läget vid sjön Lygnern. Som utfärds mål är Bräckan känd men tyvärr har under många år stora ingrepp gjorts genom grustäkter, särskilt genom S.J.

Området har skildrats i en vacker skrift av Nils Björsjö och Elof Lindälv (Gumperts förlag). Det är en mönstergill vägledning för studiebesök, lämplig också att användas i skolorna; Lindälv vet sen gammalt hur sådant skall skrivas.

J. N.

Stockholm – staden på landet

Tegnér skrev en gång om Stockholm som en stad i skogen. Rutger Sernander beskrev – med flitiga citat från Bellman – det bestånd av levande kulturlandskap som ännu, för ca 50 år sen, fanns kvar runt huvudstaden. Gunnar Brusewitz är i sin vackra bok "Stockholm, staden på landet" (Wahlström & Widstrand) inne på samma tema.

Den boken behövs i en tid när exploateringen går fram med en hårdhet över landskap och naturvärden, som vi aldrig tidigare känt. Ty ännu finns "landet" kvar, en reserv av natur i och runt huvudstaden.

Boken är fylld av fina observationer (och naturligtvis teckningar), särskilt be-

träffande fåglarna och deras relation till stadslandskapet. De historiska tillbakablickarna (vargarna på Bondegatan 1835), utdragen ur den bergianska trädgårdsjournalen och en jaktjournal som fördes i början av 1800-talet på Wiksberg intill Rosendal på Djurgården ger en utsökt bakgrund till den växande storstaden.

En ypperlig bredvidläsning till Brusewitz fina bok är delar av Sven Fagerbergs "Dialog i det fria", t.ex. detta stycke:

"Jag känner fortfarande sorg, när jag går längs stranden. Här, mitt inne i staden, växte hästhov och vitsippor på våren, blåeld och snärvinda på sommaren. Barnen lärde sig att känna igen sedum som kröp i backen och törnros som inte fick brytas. Men Gatukontoret har en utvecklingsprincip som säger att "ovärdad vildmark" ska ersättas med gröna gräsmattor och "prydnadsbuskar". Drivna av gulaschens önskan att forma miljön efter sin egen torftighet kom de med sina grävmaskiner, skrapade bort leendet från stranden och planterade i stället sterila gräsmattor och ogräsbuskar, detta sällsynt fula ris över naken jord. Det var att rita mustasch på Mona Lisa och vandalisera ett stycke natur av ovanlig skönhet.

Men fåglarna finns kvar. I ett vimmel av kloka änder nickar några sothönan; det är länge sedan varje matnyttig fågel inom räckhåll dök i borgarnas grytor. Om jag har tur, och årstiden är den rätta, kan jag se dopping och salskrake, tordmule och alfågel. Inget gör mig gladare än en vigg.

Högt över Lilla Essingen ritar en skicklig aeronaut sina kurvor. Vilken art det är kan jag inte avgöra. Någonstans, långt borta, seglar tunga flygplan, redan gammalmodiga, med sina vätebomber och sin uppsyn av förteltnad insekt, ständigt genom luften."

J. N.

Namn och notiser

Riksantikvarien och Samfundet

Den 29 oktober 1969 hade Samfundet en länge planerad sammankomst på Riksantikvarieämbetet för att dryfta organisations- och samarbetsfrågor. Från Ämbetet deltog riksantikvarien Sven B. Jansson och överantikvarien. Sverker Jansson och från Samfundet dess ordförande riksdagsman Ivan Svanström, v. ordförande professor John Nihlén och verkst. ledamot Rune Engström.

Riksantikvarien och hans närmaste man informerade om de vittgående planer på en omorganisation av hela kulturminnesvården (en statlig utredning har här lagt fram vissa förslag, som väckt mycket livlig debatt) och underströk betydelsen av den frivilliga hembygdsrörelsen och dess insatser. Samfundets ordf. redogjorde för det arbete som sedan många år utträttats i hans eget län (N. Kalmar län) och betonade vikten av att de små enheterna med arbetsuppgifter i den egna bygden får

verka fritt. V. ordf. redogjorde för den i viss mån provisoriska organisation Samfundet tillämpat med personliga ombud, kretsar och distrikt, i väntan på en mer genomförd riksorganisation för hela hembygdsrörelsen.

Riksantikvarien uttalade sin uppskattning av Samfundets verksamhet och ansåg att man tills vidare borde kunna fortsätta med de smidiga organisationsformer, som hittills tillämpats.

Riksantikvarien på besök

Den 11 december 1969 hade kansliet ordnat ett "pepparkaksparty" till vilket hembygdsintresserade hade inbjudits. Bland gästerna märktes riksantikvarien, professor Sven B. F. Jansson som uttryckte sin glädje över att på detta informella sätt få stifta bekantskap med Samfundets medarbetare.

Samfundets kanslipersonal med Rune Engström i spetsen leder det centrala arbetet i Stockholm. Fr. v. Gun Martin, Nils Nihlén, Irma Larsson, Rune Engström och Marianne Thorssell.

Ny i Samfundets styrelse

Landsantikvarien i Kopparbergs län, Erik Hofrén, har accepterat en inbjudan från Samfundets styrelse att vara adjungerad ledamot av styrelsen. Erik Hofrén har redan nu gjort Samfundet stora tjänster genom att medverka vid planläggningen av årets sommarmöte. Han hälsas hjärtligt välkommen.

Landsantikvarie Erik Hofrén, Falun, ny styrelseledamot.

Fototävling avgjord

Det fotograferas flitigt under sommarmötena. Det visar den bildskörd som kom in när vi – tyvärr alltför sent – inbjöd till en fototävling. Det är svårt att välja ut vinnare. Till hands fanns emellertid två vana bildbedömare, Per

Boge från Kodak och Sören Hallgren från Statens Historiska Museum.

De delade ut:

Första pris en presentkartong med en Kodak Instamatic-kamera till förstmästare Ulf Ribers;

Andra pris två rullar Kodachrome färgfilm till förbundsordförande Sigge Oscarsson;

Tredje pris en rulle Kodachrome färgfilm till hr Axel Svensson.

Priserna är skänkta av Kodak. Vi tackar tävlingsdeltagarna för deras intresse. En ny fototävling blir det när vi samlas till sommarmötet i Dalarna.

Natur och djur i Täby

Som ett exempel på hembygdsföreningars miljöaktiviteter saxar vi följande ur tidningen Expressen:

Täby Hembygdsförening har bestämt sig för att slå ett slag för djur och natur. En speciell naturvårdssektion inom föreningen vill kartlägga djurlivet i köpingen och uppmanar alla att ringa och skriva och berätta allt som kan vara av intresse.

Var häckar fåglarna? Var växer blommorna? Var går flyttfågelsträcken?

Resultatet av undersökningen skall ligga till grund för föreningens arbete när det gäller att skydda naturvärden i nyexploaterade områden.

Tätortsproblem i nya årsboken

Årsboken Bygd och Natur 1970 skall enligt produktionsplanen levereras från tryckeriet i slutet av maj. Huvuddelen av årsboken kommer att ägnas åt stadens och tätortens problem. Om sitt arbete med boken berättar årsskriftsredaktören, professor John Nihlén:

Många människor byter i dag miljö. Den gamla hembygden – på landsbygden eller i småsamhällen – byts ut mot en helt ny hembygd i den växande tätorten, i storstaden eller förstaden.

I dag är den nya staden med sina ständigt växande krav på planering, bostäder, kommunikationer, skolor osv. ett gigantiskt problem. Hur skall människan, den nyinflyttade, skapa sig ett hem med trivsel och närkontakter, hur

skall en ny kultur danas för morgondagens människa, hur skall äldre ingredienser av landskap och kultur utnyttjas och fogas in i det nya? Det är några av de frågor som tränger sig på. Boendemiljön är här en av de viktigaste frågorna. En annan hur man skall göra industristaden mer människovänlig.

Dessa frågor ville vi gärna ha belysta ur olika synvinklar. Men också de äldre stadsmiljöerna kräver stor uppmärksamhet, t.ex. Visby, Ystad, Arboga, Härnösand liksom de större städerna med sina stadskärnor.

Även andra närliggande problem kommer att beredas utrymme.

Vi kommer att sträva efter förstklassigt illustrationsmaterial.

Norrlands inland

Detta är temat för det senaste numret av den pigga Norrländsk tidskrift.

Tidskriften skriver bl.a.: "Människorna i inlandet har i många år varit förskrivna åt missmod och pessimism inför framtiden. Många har anammat tanken på att flytta från enstaka gårdar och urholkade byar för att flytta in till tätorten, men även dit har oron och ovissheten nått. I vilka tätorter vågar man sätta sina sparmedel, t.ex. i ett eget hus? Svaret har dröjt om vilka orter som anses "utvecklingsbara" och som staten

vill satsa på. Nu börjar bilden klarna – det är bara åtgärderna som uteblir ...

Inlandet måste räddas – malmens och skogens värde stiger och det nedlagda samhällskapitalet får heller inte spolieras.

Vi står – som det heter – på tröskeln till 70-talet. Är det nu inte tid att på allvar diskutera hela urbaniseringsprocessen i vårt land? Måste vi alltid, fast 8–10 år senare, göra samma misstag som man gjort i t.ex. USA?

Skogsbygd

Skogsbygd är namnet på en kursbok, som utgivits av Södra Sveriges Skogsägares Förbund i Växjö. Det är en väcker, av Gunnar Brusewitz illustrerad volym med de betryggande författarnamnerna Henning Hamilton och Thorsen Petersson. Utan tvekan är detta den förnämsta skildring i sitt slag som vi har av den sydsvenska skogsbygden, både i gången tid och i vår egen, men samtidigt med framtidsperspektiv. Man kan säga att det är en bok om människan och landskapet, forntidslandskapet, framtidslandskapet. Författarna har på ett utmärkt sätt balanserat det gamla och det nya, pekat på de historiska värdena men också möjligheterna att påverka, att skapa ett nytt kulturlandskap.

Det har säkert varit lyckligt, att man haft tillgång till just dessa två författare; den ene (Hamilton) jägmästare,

driftig och kunnig skogsman med stora naturintressen och den andre (Petersson) en mångsidig humanist med ett ovanligt brett register över detta vida fält. Och båda skriver en klar, spänstig prosa. Boken har i alla kapitel ett historiskt perspektiv med delvis unikt och vetenskapligt värdefullt material. Det gör att man på ett helt annat sätt smälter alla uppgifter om de moderna tiderna i jordbruket och skogsbruket.

Vid sidan om författarna har flera vetenskapsmän medverkat: Mårten Stenberger, Albert Eskeröd, Nils-Arvid Bringéus, John Nihlén m.fl.

Studiearbetet Skogsbygd är i sitt slag unikt, sprängfyllt av stoff, eggande till vidare studier. Man är glad att den har kommit ut och man hoppas den skall få läsare av det slag som fördjupar sig och går vidare.

J. N.

Kvinnorna möttes på bytorget i samband med vattenhämtningen. – Teckning av G. Brusewitz i "Skogsbygd".

Waldemar Bernhards konst till Dalaskolor

Statsanslag gör det möjligt att pryda ett 100-tal skolor

Waldemar Bernhard, som avled härom-
året, var en son av Dalarna. Det var en
djupt poetisk natur (nära vän med Dan
Andersson), en fin människa och en ut-
sökt konstnär. Och han var flitig. År
efter år reste han runt i landet, studera-
de och tecknade för att få underlag till
sina träsnitt över svensk bebyggelse från
äldre tid, kulturminnen, natur och ibland
också människor. Han skapade vår tids
Suecia Antiqua.

Man beundrar särskilt hans träsnitt
från Dalarna, Skåne, Sörmland och Got-

land liksom en rad illustrationer till olika
verk. För en del år sen fick Samfundet en
stor upplaga av hans träsnitt från Dalar-
na, vilket möjliggjordes genom ett stats-
anslag till konstnären. Träsnitten som är
uppdelade på serier skulle enligt bestäm-
melserna delas ut till skolor inom land-
skapet.

Samfundet har funnit det lämpligt att
verkställa denna utdelning i år i samband
med vårt stora sommarmöte i landskapet
och med benägen hjälp av landsantikva-
rien E. Hofrén i Falun.

*Rättviks kyrka med gamla
kyrkstallar. Träsnitt av
Waldemar Bernhard.*

Kupongsida

Medlems- förmåner

Medlems- anmälan

Insändes till
Samfundet för
Hembygdsvård,
Mäster Samuelsg. 3
11144 Stockholm C

Jag vill anmäla följande nya medlemmar

Namn

Adress

Postnr Postadress

Namn

Adress

Postnr Postadress

Namn

Adress

Postnr Postadress

☐ Jag vill ha sommarmötesprogram

Jag vill ha följande småskrifter (porto 35 öre per
skrift bifogas)

☐ Sameslöjden – ett levande kulturarv

☐ Om landskapsplanering vid Sollefteå kraftverk

☐ Att restaurera

Namn

Adress

Postnr Postadress

Medlem i Samfundet för Hembygdsvård

får genom årsboken och tidskriften Bygd och Natur en översiktlig bild av hur arbetet med miljövård och miljöplanering bedrivs i Sverige och grannländerna samt information om hembygdsrörelsens arbete

får delta i Samfundets kurs- och konferensverksamhet

får delta i Samfundets sommarmöten (1970 i Dalarna den 7-9 augusti)

får rådgivning i miljövård och miljöplanering genom de konsultorganisationer med vilka Samfundet samarbetar

Bliv medlem i Samfundet för Hembygdsvård

Verka för att så många som möjligt blir

medlemmar i Samfundet för Hembygdsvård

Varje medlem erhåller

Årsbok. Ut kommer i slutet av maj. I år behandlas tätortens problem.

Tidskriften Bygd och Natur.

Utkommer med fyra nummer per år.

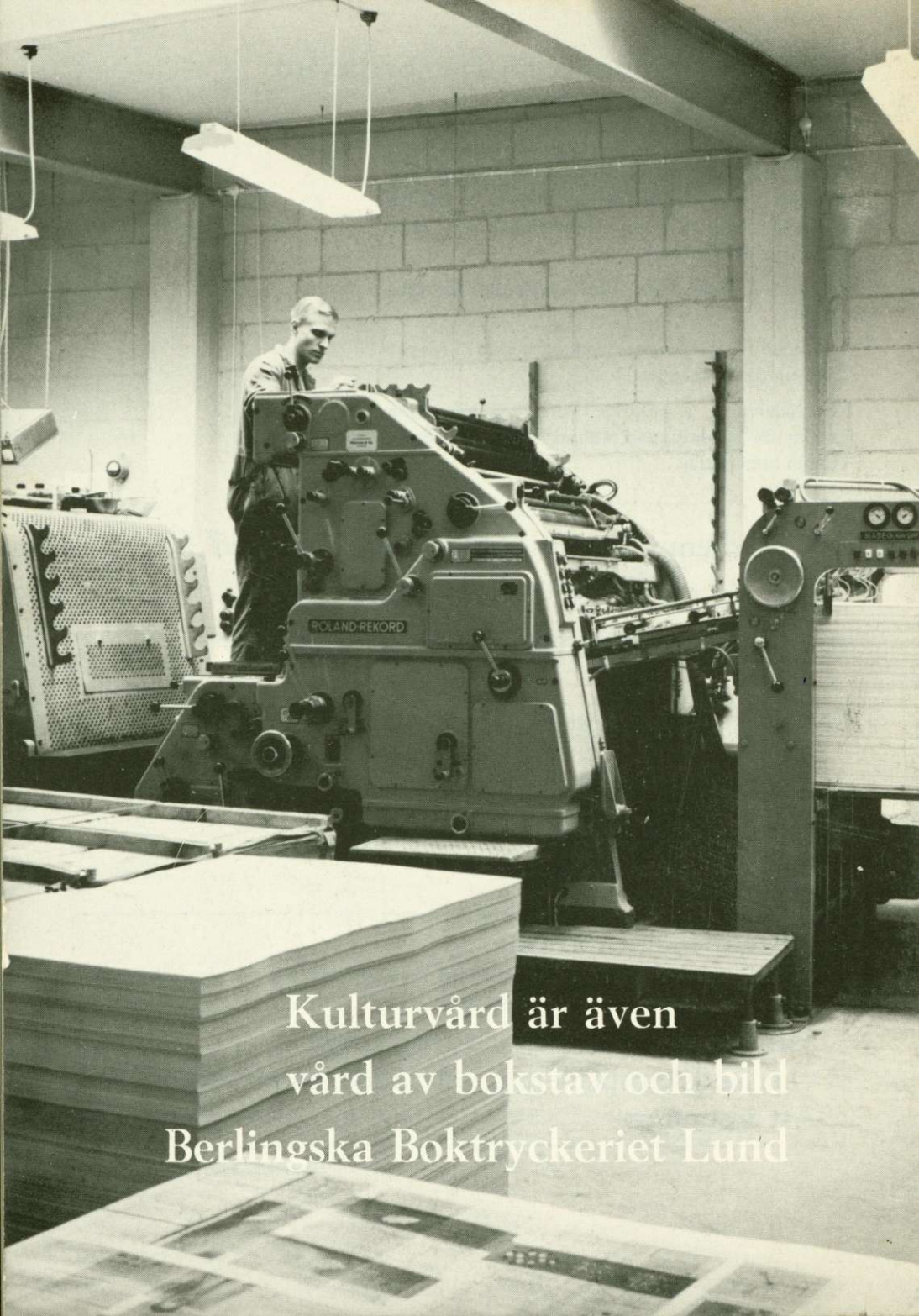
Extra medlemsförmåner 1970

Följande småskrifter sänder vi (så långt upplagan räcker) till våra medlemmar. Rekvirera med kupongen på sidan 31.

Sameslöjden – ett levande kulturarv

Om landskapsplanering vid Sollefteå kraftverk

Att restaurera

Kulturvård är även
vård av bokstav och bild
Berlingska Boktryckeriet Lund

Bygd och Natur

Nr 2 1970

Bygd och Natur

tidskrift för hembygdsvård

Nr 2. Årg. 51 1970

Red. och ansvarig utgivare:

John Nihlén

Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Årsavgift kr 20: -

Bygd och Natur utges av

Samfundet för hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mäster Samuelsgat. 3, 111 44 Stockholm

Tel. 11 94 24, 11 94 44, 11 94 55

Postgiro 81 36 - Bankgiro 56-4618

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 Lund

Tel. 046-14 18 63

Ordf.: Riksdagsman Ivan Svanström

V. ordf.: Professor John Nihlén

Studierektor och verkställande ledamot:

Rektor Rune Engström

INNEHÅLL

Samfundets riksstämma till Sundsvall	34
Dalarna igår - idag - imorgon	35
Miljövårdskurs i Markaryd den 10-14 aug.	38
Årsboken 1970 - en temabok om staden	40
Motion om stöd åt miljövård	42
Är familjerallyn något för hembygds-vårdare?	43
En hembygdsförenings arbetsuppgifter	47
Kurser och konferenser	
AMS om kulturminnesvården	48
Storstuga i Sundsvall	48
Miljövård på Forums konstskola	48

Medlemsavgiften

för år 1970 kan lämpligen erläggas per postgiro, vare sig det rör sig om ett "gamalt" medlemskap eller ett nytt sådant. Postgironumret är 81 36. Avgiften är 20: -. För denna erhålls årsboken (den utkommer i år i slutet av maj) och fyra häften av tidskriften Bygd och Natur. Vi är givetvis tacksamma om avgiften för 1970 betalas så snart som möjligt. Det blir då möjligt för oss att utan dröjsmål sända ut årsboken.

Ett inbetalningskort medföljer som bilaga till detta nummer av tidskriften.

Bilagor medföljer

Livsmiljö åt envar - motto för hembygdsvården

Vi i Samfundet för Hembygdsvård ser det som en stor uppgift att under naturvårdsåret 1970 kämpa för en bättre livsmiljö åt var och en av oss. Innan året är till ända har hembygds/miljövården berikats med många olika initiativ. Vart och ett av dessa bör kunna sätta spår bland dem som når kontakt.

Vi har redan genom ett par regionala konferenser mött hembygdsvårdare ute i landet. Vi bygger helt på att det som man fordrar av hembygdsrörelsen främst måste göras på det lokala planet.

De mer än 400 hembygdsföreningarna runt om i landet som är anslutna till Samfundet verkar i regel aktivt för att vårda landskapet, stads- eller bymiljön. Genom samverkan med hembygdsföreningarna får vi i Samfundet impulser, vilka omvandlas till informationsmaterial till samtliga medlemsorganisationer.

I huvudsak arbetar Samfundet med frågor som rör landskapsvården och boendemiljön. Genom våra direktanslutna medlemmar och våra medlemsorganisationer vill vi föra ut budskapet om vår skyldighet att inte förbruka vår miljö utan bruka den, så att både vi och våra efterkommande kan överleva.

Det bästa resultatet når man genom direktkontakt människor emellan. Det är därför vi satsar så hårt på utbildning.

Vi vill göra människor som har den rätta gnistan så kunniga att de kan informera vidare. En del av kursutbuden återfinns i detta nummer av Bygd och Natur. Andra kommer att meddelas senare.

I Samfundets styrelse finns flera pedagoger och inom kansliet finns resurser att administrera kursverksamhet. Det har talats man och man emellan om att dessa resurser måhända skulle kunna ställas även till andra organisationers tjänst genom att exempelvis göra en "kursstiftelse".

Diskussionen på detta intressanta område må fortsätta. För ögonblicket är det Naturvårdsåret som upptar all vår tid. Vårt stora intresse för studieverksamhet innebär inte, att vi försmår andra upplysningsmedia. Det finns både affischer, brevmärken och en liten tändsticksask med i samlingen av propagandamaterial.

Med tändstickorna skall var och en som är miljövårdsintresserad tända sin egen lilla vårdkas - symbolen för oss alla att dra ut i kampen mot miljöförstöringen.

R. E.

Samfundets riksstämman till Sundsvall

Dagens paroll: med sikte på Norrland

Riksstämman och förtroenderådet kommer i år att förläggas till Sundsvall, där medlemmar i länets hembygdsförbund lovat att svara för arrangemangen.

Detaljprogrammet är, när detta skrives, inte helt utformat. Dagen har emellertid fastställts: söndagen den 24 maj bör vikas av alla som har tillfälle att besöka Sundsvall.

Ett intressant program har utlovats av arrangörerna. En utfärd med buss, ett besök på stadens museum och ett besök på Stadsberget bör kunna inrymmas riksstämmetiden. I ett estradsamtal ställer några därtill väl meriterade upp för att diskutera hembygdsrörelsens framtidsplaner.

Utöver de rapporter, val etc. som regelmässigt förekommer på riksstämman och förtroenderåd bör intresset i år alldeles speciellt ägnas åt stadgarna.

Styrelsen föreslår ändring av stadgarna på några punkter. Bl.a. vill man slå fast hembygdsrörelsens stora betydelse i dagens samhälle med alla dess miljöproblem. Det föreslås i paragraf 1 att "Samfundet har till uppgift att främja svensk miljö- och landskapsvård samt bygdekultur..."

Styrelsen föreslår också att man skall inrätta ett förbundsråd. "I förbundsrådet ingår representanter för riksorgani-

sationer som vill stödja Samfundet i dess verksamhet. Förbundsrådet sammanträder årligen på kallelse av styrelsen."

Om stadgeändring sägs i stadgarna: "Ändring av dessa stadgar kan, sedan styrelsen och förtroenderådet behandlat ärendet, endast ske genom beslut med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna på två på varandra följande stämmor, varav en riksstämman. Ändringen träder omedelbart i kraft efter den sista av dessa stämmor."

Detta innebär att ett beslut om stadgeändring måste konfirmeras vid en extra stämman. Denna kommer att hållas i Rättvik under sommarmötet.

Årsmöteshandlingar (detaljprogram, årsberättelse, dagordning, biljettrekvisition för konferensrabatt) bör rekvideras från kansliet. Vi sänder allt i den ordning det blir färdigställt.

Vi ses i Sundsvall!

**Livsmiljö
åt envar**

Samfundet för Hembygdsvård

Dalarna igår – idag – imorgon

Vi kallar till sommarmöte

Samfundets sommarmöte har funnits i många år – det är en institution som man egentligen bara ändrar genom att flytta mötet från en plats till en annan plats. I övrigt går programmet varje år ut på att studera en bygd ur olika vinklar.

Vi som sysslar med sommarmötet är innerligt glada över det intresse som visas oss och sommarmötesdeltagarna i den bygd som vi skall besöka: Dörrarna öppnas och man bjuder välkommen med stora famnen.

Sommarmötet börjar i Falun. Det invigs av landshövdingen i Kopparbergs län, Gösta Elfving, varpå staden bjuder på lunch.

Efter detta följer en rundvandring i staden med besök i läns museet. Landsantikvarien Erik Hofrén visar. Besök göres i gruvan och gruvmuseum med fil. dr Sven Rydberg från Stora Kopparbergs Bergslag AB som ledare.

Mot aftonen går vi ombord i bussar och reser till Rättvik, där det blir middag och nattvila.

Lördagen den 8 aug. reser vi till Mora. Det blir möjlighet till besök i Zornmuseum och Zorns gammalgård, varefter färden går till Bonäs vid Orsa-sjön. Där tar byggmästaren, fil. dr Anders Diös emot, demonstrerar sin gård och bjuder på lunch.

Här blir några tal: Dr Diös talar och docent Stig Björklund har preliminärt lovat att medverka med ett tal om "Ovansiljans byar".

Vi far den vackra vägen från Orsa till det nyutgrävda gravfältet Vindförbergsudd vid Oresjön. Då har vi passerat den vackert belägna Skattungsbyn med en milsvid utsikt över dalaskogarna.

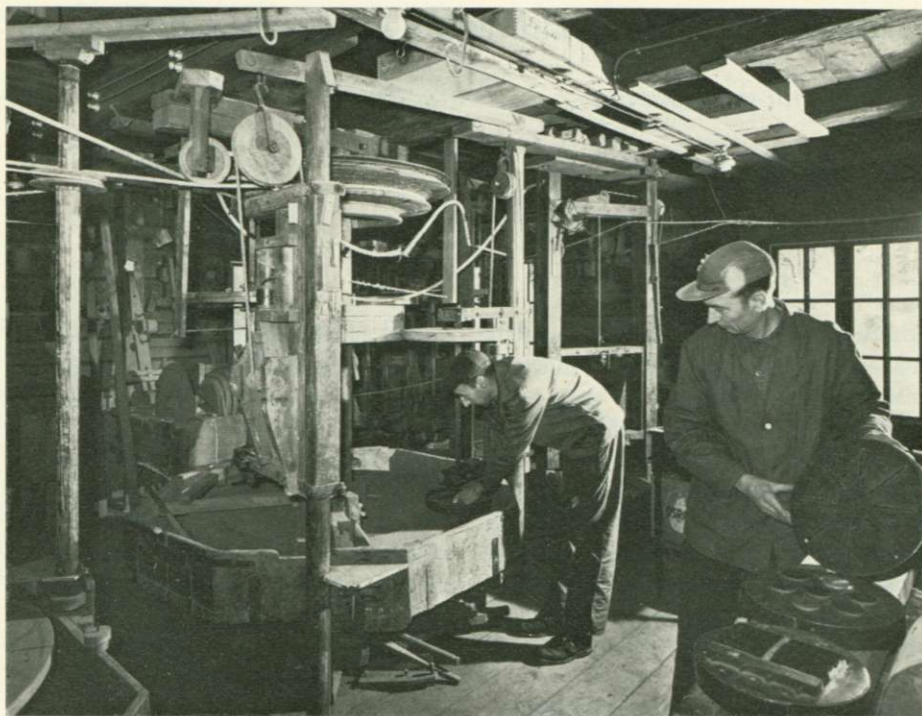
Om Vindförberg skrivs i reseguiden: "Vacker tallpark vid Oresjön söder om stationen, bilväg till ett gravfält, tydligen använt från stenåldern till långt fram på järnåldern." Om detta berättar Erik Hofrén mera.

I samband med middagen den dagen visar den berömde dalafotografen Karl Lärka en del av sina bilder. Trähästsni-daren Ragnar Backas visar hur man skär en dalahäst. Har vi tur kommer en flicka och visar konsten att dekorera hästen och kanske kommer det en bandväverska också.

Efter middagen visar sommarmötesdeltagarna upp sina dräkter och berättar om dem; det kommer ju till sommarmötet många med sin egen hembygds dräkt.

Det är söndag den 9 aug. Vi samlas i Rättviks kyrka till en kort andaktsstund.

Så går bussarna till Trängslet. Vi åker på vägen Rättvik – Mora – Älvdalen – Särna.

Interiör från Porfyrverket i Älvdalen, ett hantverk som har gamla traditioner. Foto K. G. Svensson.

Trängslets kraftverk skall besökas. Det byggdes av Bergslaget 1955-60. Förr bildade Österdalälven sitt största fall i en trång ränna mitt inne i vilda skogen och fortsatte med två andra fall. Nu har älven dämats till en 7 mil lång sjö ovanför en 800 m lång damm. Hela fallhöjden är 107-142 m och maskinsalen ligger 142 m under jord.

Artilleriskjutskolan visas. Där intas den dagens lunch. På eftermiddagen samlas deltagarna till grupparbete. Då

diskuteras bl.a. sådant som vi upplevt och undrat över. Resultatet av diskussionerna redovisas och vi far tillbaka till Rättvik, där middagen väntar.

Den kvällen är den sista på det egentliga sommarmötet. En del stannar kvar och deltar i den fäboddag som ordnas av Samfundets fäbodskommitté. Det är måndagen den 10 aug.

Men innan vi skils skall vi ha en riktigt trivsamt aften tillsammans: Vi intresserar några av bygdens musikanter

Rättviks kyrka med stallar och kyrkbåtar. Foto: K. G. Svensson.

att ställa upp och ordna en musikaften. Det bör bli en fin avslutning på sommarmötet 1970.

I detta nummer av Bygd och Natur finns det ett anmälningkort. På detta

finns alla priser angivna. Det berättas också hur man anmäler sig och när sista anmälningdagen infaller.

Sommarmötet 1970 ordnas i samarbete med Svenska Turistföreningen.

Miljövårdarkurs i Markaryd den 10-14 augusti

Hembygdens skola samlar föreningsledare och sakvårdare

Vid Markaryds folkhögskola anordnas den 10-14 aug. en kurs för de hembygdsintresserade. Kursen är lämplig även för dem som är allmänt hembygdsintresserade, men inte deltar aktivt i en hembygdsförenings arbete. Lärare och funktionärer i kulturnämnderna är andra kategorier som bör ha glädje och nytta av denna kurs.

Markaryds folkhögskola är mycket vackert belägen, omramad av ståtliga ekar, med skog och sjö alldeles i grannskapet. Den förvaltas nu av en stiftelse med styrelserepresentanter bl.a. från Samfundet för Hembygdsvård och Sveriges Pappersindustriförbund.

Skolan har tidigare ägts av Samfundet. Genom det avtal som kom till när skolan överläts på stiftelsen, gjordes det möjligt för Samfundet att på mycket förmånliga villkor få disponera skolan några veckor varje sommar.

Den kurs vi nu ordnar är helt nyproducerad. Vi vill ge olika intresseinriktningar inom hembygdsrörelsen – föreningsledaren och sakvårdaren – möjlighet att få kontakt med de allra senaste uppfattningarna om hembygds/miljövård. Men det är inte bara de aktiva i hembygdsvården som får behållning av kursen: det är en kurs som passar många

fler. Vi ordnar den i samverkan med studieförbundet Vuxenskolan.

Här är ämnesrubrikerna och en kort beskrivning:

Hembygdsvård-miljövård. Samfundets ordf. riksdagsman Ivan Svanström, talar om hembygdsrörelsens betydelse för samhället.

Föreningslära. Hur man organiserar en hembygdsförening.

Vi medlemmar. Vad skall vi göra för våra medlemmar?

Kontakt med samhället. Betydelsen av att hålla god kontakt åt alla håll i samhället.

Hembygdsföreningen och omvärlden. Hembygdsföreningen, Länsförbund, Riksförbund.

Varje år ett miljövårdsår. Naturvård, miljövård, hembygdsvård, landskaps slitage, vatten- och luftföroreningar, ekologi.

Museitjänst. Gården och föremålen i den kräver underhåll. Katalogisering av föremålen.

Som ett slags annex till den av Samfundet startade folkhögskolan i Markaryd ligger Pappersbruksgården.

Fotografering, bandinspelning. Övning i konsten att fotografera i första hand föremålen i en hembygds gård. Registrering av nuet på bild och ljudband.

Arkivforskning. Riksarkivet ger råd. Det gäller gårds-, förenings- och företagsarkiv etc.

Hembygdsgården-miljö-varuhuset. Att visa samlingarna på rätt sätt.

I samtid för framtid. En skakande berättelse om det farliga liv vi lever. Skall vi kunna återställa balansen i naturen?

Miljö för miljoner. Miljöplanering för framtiden. Vi måste pröva om!

Kursen omfattar totalt 30 lektions/grupparbetsstimmar. Den är delad i två linjer: Föreningslinje och teknisk linje. Vi har ett mera omfattande Stencilprospekt. Rekvirera det! Kurspriset är 350:- inkl. mat, logi och utfärd. Sök stipendium hos Er förening, kommun eller arbetsgivare. Vi lovar Er en verkligt intressant kurs. Anmäl Er redan nu på bilagda kupong!

Årsboken 1970 – en temabok om staden

Utkommer i månadsskiftet maj-juni

Stadens problem
– både nya och
gamla – behandlas
i årsboken 1970.
Gata i rusningstid.
Foto: Alf Folmer.

Årsbok 1970 ligger nu färdig i manuskript. Det ser ut att bli en ovanligt vacker bok. Det finns all anledning att försäkra sig om ett exemplar genom att bli medlem i Samfundet för Hembygds-vård.

Vi förmodar att var och en av våra nära 5.000 medlemmar känner minst en person som ännu inte är medlem i Samfundet. Varför inte anmäla vederbörande som medlem! Han eller hon betalar säkert gärna de 20: – det kostar. Ingen

dålig investering. Bra böcker är dyra nu för tiden. Här får man dessutom fyra nummer av tidskriften Bygd och Natur. Här är några uppsatsrubriker ur årsboken:

"Vården av en stadsmiljö" av chefsarkitekt Nils Sterner.
"Historien om Taube-husets räddning" av kommunalrådet Alf Hermansson.
"Stationssamhället och bygden" av kanslichef Tage Tapper.
"Så gör vi i Solna" av Solna kultur-nämnds sekr. Kurt Nilsson.
"Friluftsparken" av redaktör Ole Bengtsson.
"Tätortens planering – en folkrörelse" av stadsombudsman Hjalmar Lindström.
"Kiruna" av konsul Hjalmar Falk.
"Apotekaren som började skriva" av

Samfundets VD studierektor Rune Engström.

"Storstad och fritidsområde" av docent Bertil Hedenstierna.

"Slagg och trä" av landsantikvarien (i Falun) Erik Hofrén.

"Hotet mot den svenska trästaden" av professor Kell Åström.

"Innerstadens avfolkning" av redaktör Staffan Tjerneld.

"Den gamla och den nya staden" av direktör Ivar Ahlgren.

"Öregrund-Östhammar" av skriftställare Eric Lindblad.

"Varberg – staden vid Vaktberget" av intendent Bengt-Arne Persson.

"Barnen gör om vår stad" av intendent Gunnar Bråhammar.

Dessutom kan tilläggas att årsboken kommer att bli rikt och förnämligt illustrerad.

Motion om stöd åt miljövard

Samfundets ordförande tar viktigt initiativ

– Det är bra att miljöfrågorna nu uppmärksammas i många sammanhang, att vi fått ett statligt naturvårdsverk och att det förs årliga kampanjer mot nedskräpningen av vår natur, men det är också viktigt att frivilligt arbetande organisationer ges ett ökat stöd.

Så säger riksdagsman Ivan Svanström – Samfundets ordförande – m.fl. i en motion till vårriksdagen.

Man föreslår att frågan om statligt stöd till hembygdsföreningar och andra aktiva miljövårdsinstanser blir föremål för utredning och förslag.

I sin motivering till förslaget anför huvudmotionären bl.a.:

Bland de organisationer som sedan gammalt arbetar med vård av fornlämningar, landskapsvård och bevarandet av äldre förnämliga miljöer i fråga om bostäder såväl i stad som på landsbygd vill jag särskilt peka på Samfundet för hembygdsvård, som med sina anslutna hembygdsförbund och hembygdsföreningar får anses vara i hög grad företrädare för alla goda krafter på detta område landet över. Samfundet har länge åtnjutit statsbidrag för sin verksamhet, men det framstår nu som ett livsvillkor att dessa bidrag ökas kraftigt så att såväl inträffad kostnadsökning som nya aktiviteter kan bestridas. Dessutom torde många små och stora hembygdsföreningar i alla delar av vårt land vara beredda att ta upp miljövard i olika former på sitt

program, om de kunde stimuleras därtill av möjligheten att få statsbidrag till denna sin verksamhet. Säkerligen skulle det vara stimulerande för många som redan förut sysslar med kulturvård och landskapsvård om denna verksamhet kunde ökas genom finansiellt stöd. I varje socken och varje stadskvarter finns det säkert något från miljövardssynpunkt värdefullt område som den egna hembygdsföreningen mot relativt blygsam ersättning gärna skulle åta sig att år efter år vårda till fromma och glädje för föreningen och säkerligen för alla övriga. Samfundet för hembygdsvård skulle som riksorganisation lämpligen kunna anförtros rollen av remissorgan, anslagen fördelas av naturvårdsverket och naturvårdsintendenten i länet fungera som tillsynsman för verksamheten. I särskilda fall kunde kunniga och betrodda enskilda personer tilldelas samma funktion som lokala hembygdsföreningar där sådana saknas. Hur denna verksamhet skall planeras, startas och genomföras borde lämpligen bli föremål för utredning.

Motionen har remitterats till Samfundet för Hembygdsvård för yttrande senast den 1/4 1970. När detta nummer av tidningen utkommer har Samfundet redan avgett sitt yttrande, baserat på synpunkter som inhämtats från berörda intressenter ute i landet. Vi återkommer till läsekretsen med en redovisning av innehållet i yttrandet.

Är familjerallyn något för hembygdsvårdare?

Ulf Ribers

Svenska Turistföreningens motto "Känn Ditt land" är mera aktuellt i år än någonsin genom att 1970 är det stora naturvårdsåret och man vill ägna sig lite mera åt sin hembygd och sitt fosterland än åt Mallorca och Kanarieöarna under semestern samt även ur den synpunkten att vårt land förändras så snabbt genom nedläggning av jordbruk, åkrars, hagars och ängars plantering med granskog, utbyggnad av tätorterna och sjöars och vattendrags nedsmutsning eller omändring för kraftverksändamål. Det är därför synnerligen berättigat med aktiviteter som syftar till att känna sitt land och sin lokala hembygd och de förändringar, som där pågår i snabb takt. Ett utmärkt sätt att få kontakt med en bygd är att man deltar i familjeutflykter, som olika organisationer ordnar, ofta under beteckningen "familjerally". Ordet är kanske inte så väl valt, eftersom många tror att det är fråga om hastighetstävlingar med bil, vilket det naturligtvis ingalunda bör vara. Avsikten är att upptäcka hembygden och dess sevärdheter, samtidigt som man kanske blandar in lite trafiksäkerhetsproblem, en motions-slinga och som roar barnen.

Vad vill då en hembygdsförening visa sina medlemmar och ortens bilister? Med hänsyn till den kraftiga omflyttning

av människor, som pågår kan man förstå att oerhört många människor i dag känner till väldigt lite av sin bostadsorts närmaste omgivningar.

Byggnadskulturen i orten är ett aktuellt område för studier. Det kan gälla gamla hus i tätorterna, som i detta rivningsraseriets tidevarv snart är utplånade och det kan gälla landsbygdens bostadshus från slott till koja. Fiskestugor utefter kusterna, fäbodrar i Dalarna och Norrland, gamla kvarnar, sågverk, smedjor, kraftverk och broar kan vara av intresse och sist men inte minst hembygdsgrändar med sina samlingar.

Fornminnen såsom runstenar, hällkistor, domarringar och skeppssättning är ofta okända och kan vara lämpliga kontrollstationer utefter färdvägen.

Naturen är som ovan nämnts speciellt aktuell detta år och med "natur" menar vi i detta sammanhang inte blott det av människan opåverkade landskapet, utan även *kulturlandskapet*, som fått sin utformning genom människans verksamhet, främst boendelandskapet, men även skogsområden åstadkomna genom skogskultur, parklandskapet, även om detta kanske arealmässigt inte är så omfattande och sist men inte minst mulens landskap, åstadkommet genom djurens betning.

En pampig fridlyst ek utefter färdvägen bör uppmärksammas. Kan man stanna i närheten kan en fråga i tävlingsprotokollet göras om ekens ålder, omkrets i brösthöjd, höjd eller annat.

Är då hembygdsföreningarna rätt forum för ordnande av familjeutflykter av detta slag? Kanske inte ensamma, men i samarbete med trafiksäkerhetskommittéer och motororganisationer kan man ordna verkligt trevliga söndagsutflykter. Motorfolket är vana att lägga upp passande turer på 4-6 mil (man bör inte göra dem längre, ty då blir barnen grniga). Körbeskedet bör utformas som en resebeskrivning, där man berättar om de kyrkor, gårdar, fornminnen, samhällen och föremål (t.ex. fridlysta träd, märkliga stenar och isgropar) man passerar.

Hembygdsföreningarnas medverkan -

förutom vid utformandet av körbeskedet - kan vara att visa en hembygdsgård och där bidra med någon fråga på "tipskupongen" eller hur man nu lagt upp frågorna. Man lägger fram ett föremål ur samlingarna (t.ex. en gammal brandspruta) och frågar: "Är detta 1 = lavemangspruta för kreatur, x = kaksprits, 2 = brandspruta?" Ett besök i hembygdsgården på detta sätt är mycket värdefullt därför att de flesta tätortsbor inte vet var hembygdsgården finns på landet (även om de hundratals gånger kört vägen förbi) och vet i varje fall inte när den är öppen. För hembygdsvärdet är besök i denna form mycket värdefullt

En gammal stubbe liknande ett djur från förhistorisk tid kanske duger som frågeobjekt. Vilket trädslag?

genom att det blott kommer en billast i taget och man i allmänhet inte har möjlighet att ta emot större sällskap på en eller flera busslaster. Vid ett rally av här beskriven typ fick ett litet fint museum i en liten stad omkring 400 besökare en sådan dag - flera än man haft under de senaste tio åren! Viktigt är dock att hembygdsvärdet i glädjen över invasionen inte släpar omkring besökarna överallt och berättar i timtal om sina klenoder. Om bilarna startar med 2 minuters mellanrum bör uppehållet på varje plats inte vara längre än 2 minuter, såvida man inte har stora parkeringsutrymmen. Meningen är i

första hand att lära bilisterna att hitta vägen till platsen och intressera dem för vad som finns, för att de skall återkomma t.ex. när de får gäster och behöver ett utflyktsmål.

Hembygdsföreningen kan också tillhandahålla funktionärer (förutom vid hembygdsgården) vid fornminnen och utefter naturstigen, som hembygdsvärdet bör ha varit med om att lägga upp, gärna i samarbete med tjänstemän från skogsvårdsstyrelsen eller skogsägarföreningen.

Det kan vara lämpligt att lägga upp ett familjerally som en tävlan och då bör man framhålla i inbjudan att färd-

hastigheten *inte* har någon betydelse för placeringen. Tävlingsmomenten bör vara mycket omväxlande och med frågor eller prov som berör hela familjen, inte blott bilföraren. Familjen bör vara enheten. Man bör ha med några trafikfrågor. Det kan vara en bild av ett trafikmärke som visas eller en kontrollant som stannar bilisten och frågar vilket trafikmärke han senast passerade (sådana märken som man är skyldig att hålla reda på till dess slutmärke passeras, t.ex. hastighetsbegränsning, varning för lekande barn eller viltstråk). Hembygdsföreningarna skall se till att det blir en del kulturfrågor. Det kan gälla kyrkor o. andra byggnader eller fornminnen, hagar och ängar. Likaså kan hembygdsföreningen svara för naturfrågor, t.ex. frågor om blommor, buskar och träd eller djur, fågelbon och djurskador å växtligheten man passerar. Viktigt är också att ha med några skämtsamma moment, som roar barnen, t.ex. bollkastning, kägelspel eller varpa.

Vägen skall inte vara ett *mål* utan ett *medel*, ett medel att komma ut till trevliga och intressanta platser. Samfundet för Hembygdsvård utgav för en del år sedan en liten fin skrift tillsammans med Motormännens Riksförbund. Den hette "*Lämna bilen*". När man ser hur ovilliga många bilister är att ens stiga ur bilen, förstår man hur viktigt det är att locka människorna från bilen ut i naturen. Vårt behov av motion i bilismens tider ökar ständigt och familjeralln med inlagda motionsslingor och naturstigar är en mycket uppskattad och värdefull form av fritidsaktivitet. Denna vår har Motormännens Riksförbund, Korpen och Kvinnliga Bilkåren satt i-

gång en riksomfattande kampanj "*Bila med hälsa*" och här har hembygdsföreningarna blivit inbjudna att medverka. Tag detta fina tillfälle i akt för att göra ett slag för hembygden. Både deltagarna och ni själva kommer att bli förvånade över hur lite ortens människor vet om sin hembygd och en lyckad familjeutflykt kommer helt visst att stimulera intresset för bygden och hembygdsrörelsen. Missa inte den chansen!

En hembygdsförenings arbetsuppgifter

En målsättning som gäller oss alla

Karlskoga Bergslags Hembygdsförening har i dagarna sänt ut en broschyr i vilken man formar föreningens målsättning och inbjuder till medlemskap. Föreningen har nu över 600 medlemmar. Styrelsen och de olika sektionsledarna tar på sig många intressanta uppgifter:

Vi bedriver lokalhistorisk forskning, arkiverar dokument och minnesanteckningar.

Vi sysslar med emigrantforskning och upprättar ett emigrantarkiv.

Vi bygger upp ett bildarkiv.

Vi gör bandinspelningar och skapar ett ljudarkiv.

Vi idkar studieverksamhet och undervisning rörande gårdens samlingar.

Vi ägnar oss åt publicistisk verksamhet och ger vartannat år ut skriften "Karlskoga bergslag förr och nu".

Miljövård är ett nyckelord i föreningens program. Och miljövård är inte bara att hålla rent och snyggt i naturen. Det innebär också att skapa trivsamt i den närmaste omgivningen. En trivsamt som i mycket hög grad är beroende av att bebyggelsen är balanserad – inte minst med tanke på gammal och ny miljö. Allt gammalt kan inte bevaras, men av det representativa i varje epok måste något räddas åt framtiden.

Trivselt är inte bara en miljöfråga. Det allmänna intresset för bygden och dess historia ger också personliga kontakter och skapar en känsla av samhörighet. Okunnighet i sådana stycken leder lätt till isolering.

Det sägs ofta och med skärpa att tidens mest brännande problem är internationella. Man tror dock att man kan vara både hembygdsvårdare och internationellt intresserad. Vad turisten minns från sina resor är de orter, där han känner att invånarna vårdar sig om sin kultur och sina minnen och gör sitt bästa för att välkomna besökare. Sådant gagnar det internationella umgänget.

Och, slutar broschyren: Betrakta gärna din medlemsavgift som en frivillig skatt till något som utövas i allas intresse.

Kurser och Konferenser

AMS om kulturminnesvården

Den 16-17 mars ordnade AMS en konferens i Markaryd för att orientera resp. få synpunkter från Riksantikvarien, Riksarkivarien och Hembygdsrörelsen. Från Samfundet deltog verkställande ledamoten Rune Engström.

Det beslöts att förslag till normer för fördelning av s.k. arkivarbetare till arbeten med kulturminnesvård skall utarbetas av en kommitté med representanter från AMS, Riksantikvarien och Samfundet för Hembygdsvård.

Enligt direktiven till kommittén skall hembygdsföreningarnas kapacitet utnyttjas när det gäller att inventera lämpliga arbetsobjekt och ansvara för att vård och eftervård fullföljes.

Storstuga i Sundsvall

För femte året i följd höll Hembygdsförbundet i Sundsvall Storstuga i Stadshussalongen. Sammankomsten hölls i en gammal fin traditionell stil med folkmusik, dans, sång, deklamation och landshövdingetal.

Landshövding Hjalmar Nilsson uttryckte sitt beklagande över den svåra omställningsprocess som drabbar alla dem som måste bryta upp från sin hem-

bygd och söka sin utkomst på andra platser i vårt land:

- Om vi alla tar hembygdsrörelsens program på allvar och verkar i den riktningen då tror jag att vi kan, i den process som pågår i vårt samhälle vara med och skapa den miljö som människorna behöver, som de kan trivas i, och som kan ge något för kommande generationer.

Många var i elden för att skapa en trivsam aften. Det hade man också lyckats med.

Miljövård på Forums konstskola

Den ambitiösa konstskolan Forum i Malmö (med anslag bl.a. från Malmö stad) har nu för andra året i rad haft med miljövården i sin undervisning. Man har ansett det önskvärt att dessa ungdomar, som utbildas till målare, grafiker, teckningslärare och annat även skall vara orienterade i dagens viktiga miljödebatt.

Denna termin har man haft en hel serie föreläsningar och diskussioner kring olika miljöfrågor: natur och landskapsvård, planering och stadsbyggnad, hem- och boendemiljö.

Föreläsare har varit teckningslärare Gunnar Odin, arkitekt Ivo Waldhörn och professor John Nihlén.

Medlem i Samfundet för Hembygdsvård

får genom årsboken och tidskriften Bygd och Natur en översiktlig bild av hur arbetet med miljövård och miljöplanering bedrivs i Sverige och grannländerna samt information om hembygdsrörelsens arbete

får delta i Samfundets kurs- och konferensverksamhet

får delta i Samfundets sommarmöten (1970 i Dalarna den 7-9 augusti)

får rådgivning i miljövård och miljöplanering genom de konsultorganisationer med vilka Samfundet samarbetar

Bliv medlem i Samfundet för Hembygdsvård
Verka för att så många som möjligt blir
medlemmar i Samfundet för Hembygdsvård

Varje medlem erhåller

Årsbok. Utkommer i slutet av maj. I år behandlas tätortens problem.

Tidskriften Bygd och Natur.

Utkommer med fyra nummer per år.

Extra medlemsförmåner 1970

Följande småskrifter sänder vi (så långt upplagan räcker) till våra medlemmar. Rekvirera med kupongen på sidan 31.

Sameslöjden – ett levande kulturarv
Om landskapsplanering vid Sollefteå kraftverk
Att restaurera

Bygd och Natur

Nr 3 1970

Bygd och Natur

tidskrift för hembygdsvård

Årg. 51 Häfte 3 1970

Red. och ansvarig utgivare:

John Nihlén

Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Årsavgift kr 20: -

Bygd och Natur utges av

Samfundet för Hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur

och landskapsvård

Mäster Samuelsgat. 3, 111 44 Stockholm

Tel. 11 94 24, 11 94 44, 11 94 55

Postgiro 81 36 - Bankgiro 56-4618

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 Lund

Tel. 046-14 18 63

Ordf.: Riksdagsman Ivan Svanström

V. ordf.: Byrådirektör Stig Lundgren

Studierektor och verkställande ledamot:

Rektor Rune Engström

Samfundet vill:

slå vakt om kulturarvet och levandegöra traditionen;

i en tid av stark teknisk expansion värna naturen och bevara åt framtiden bitar av det gamla landskapet, men samtidigt forma den nya miljön.

Vården av natur och miljö är det stora temat i vårt program. Att skapa en levande bygd, där nutidsmänniskans miljö präglas av skönhet, tradition och ändamål.

Allt detta försöker vi förverkliga i vår upplysnings- och bildningsverksamhet och i praktisk rådgivning.

Skolan och hembygden

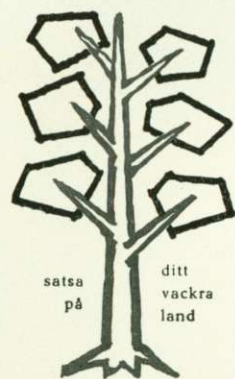
Denna rubrik har ofta stått över artiklar och notiser i SfH:s mer än 50-åriga tidskrift. Samarbetet med skolan och dess folk har under alla åren varit en av hörnstenarna i vår verksamhet.

Detta är ganska naturligt. För undervisningen i en rad ämnen måste hembygdens eget material, både i stads- och landsbygd, spela en stor roll. Samfundet startade ju också med stora pedagogiska ambitioner. Vår förste ordförande var lektor Karl Starbäck, som inte bara tog initiativet till vår första naturskyddslag (som trädde i kraft 1910) utan också genom en stor aktion i riksdagen lyckades genomföra hembygdsundervisningen i skolan. Detta ämne blev väl här och där missförstått men det bröt vägen för en ny syn på vår levande hembygd, dess natur, historia och liv.

Ett stort antal lärokurser har hållits under årens lopp. Den första ägde rum i Stockholm - det är mer än 50 år sen dess - och räknade bland föreläsarna den kände publicisten Torsten Fogelqvist, Karl Starbäck själv, Fritjof Hazellius och Erik Åkerlund. Det var på denna kurs man fastslog, att hembygdsundervisningen i första hand skulle vara *en princip i undervisningen*, en idé som sedan bröt igenom och som ännu skymtar i den nya skolans undervisningsplan, framförallt i orienteringsämnena.

Andra kurser följde under åren. Man minns särskilt dem i Uppsala, Kalix, Sundsvall, Karlstad, Göteborg, Simrishamn, Visby. Det var främst genom dessa kurser, ofta kombinerade med konferenser och kurser för den fria och frivilliga folkbildningsrörelsen, som den tanken växte sig allt starkare att studiet av hembygd och landskap inte bara skulle gälla forna tider utan också nutiden, att landskapet inte endast består av enstaka detaljer utan bildar en enhet, en miljö som bör studeras och vårdas med tanke på helheten. Detta underströks också starkt i Samfundets handböcker för lärare och cirkular, t.ex. "Hembygdskunskap" och "Vi upptäcker hembygden".

Vi är glada att i den nya skola som nu växer fram och i samband med naturvårdsåret få knyta an till gamla goda idéer och samtidigt anamma alla de nya, friska tankar, som nu väller fram i skoldebatten. Lärarna är alltså en viktig grupp bland våra medlemmar. Både det nya ämnet "Fritt valt arbete" och den nu aktuella temaveckan ger oss möjligheter som vi aldrig förut haft. Carl-Gustav Holdars handledning "Hembygden i arbete och vila" är en fortsättning av den pedagogiska aktivitet inom Samfundet som började med Karl Starbäck. J. N.

Glöm ej

HEMBYGDSINSAMLINGEN 3 x 3

3 x 3 = 3 kronor under tre år

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm C

POSTGIRO 90 06 89

Omslagsbild: Foto Walter Pöppel

"Lyssna till den granens susning . . ."

Om skolans undervisning i naturvård

Anders Carlsten

Hur gammal är egentligen naturvårdsundervisningen i svenska skolor? Inför uppgiften att något informera om sådan undervisning i dagens skola, kan man knappast underlåta att ställa frågan. Svaret på den kan bli vidlyftigt nog. Om inte viss återhållsamhet iaktas, kan det lätt svälla ut till ett slags naturvårdspedagogikens historia (såvitt jag vet ännu oskriven) med allsköns citat ur gamla läroplaner och annat liknande som ett sådant ämne skulle kräva. Jag vill skyndsamt försäkra att läsaren inte kommer att utsättas för något sådant. Svaret på den inledande frågan kan erhållas på smärtfriare vis och i angenämare form om man t.ex. gör en punktformig efterforskning av naturvårdsstoff i några

äldre läro- och läseböcker. Sådana bör ju rimligtvis projicera vad fungerande läroplaner anbefallt till studium.

Utgående från sådant resonemang har jag bläddrat i Läsebok för Folkskolan, nionde upplagan 1901, på pärmen försedd med en devis som redan den kan pressas på viss naturvårdande syftning: "Lyssna till den granens susning / vid vars rot ditt bo är fäst" (egentligen emanerande från mottot till den svenska översättningen av Kalevala-sångerna 1841). Innehållet uppfyller klenk vad pärmen lovar: det finns föga av naturvårdande stoff i textmassan. Helt saknas sådant dock inte. I en uppsats betitlad Skogen (författare onämnd och därför okänd) kan bl.a. följande passus begrundas:

Anders Carlsten, född 1921 i Malmö, är konsulent i humanbiologi hos skolstyrelsen i Malmö med uppgift att organisera och samordna informationen om beroendeframkallande ämnen. Han är en uppskattad lärare i biologi i Malmö sedan 1950 och känd för många elever i hela landet i egenskap av lärare vid Hermods preparandkurser. Dessutom är han läroboksförfattare i biologi och geografi.

Carlsten har vidare medverkat vid strandutredningen i Halland och är ledamot av Malmö stads museinämnd. Bland mycket annat har han aktivt medverkat vid ABF:s och SfH:s miljövårdskurs i Malmö.

"Af det ofvannämnda framgår, att skogen är mycket värdefull för ett land; dess byggare handla därför mycket illa, om de förlösa sina skogar eller vanvårda dem. Skogen förstöres, om man på en gång nedhugger allt, stort som smått, och sedan icke återplanterar eller gör något, för att ny skog må växa i den nedhuggnas ställe. Vinningslystnaden förleder mången att på en gång afverka all sin skog. En och annan har väl härigenom fått mycket penningar men ofta har följden blifvit, att en sådan skogsägare beröfvat sig och sina efterkommande en fortfarande och säker inkomstkälla."

Det citerade får väl tolkas som en varning för och en suck över baggböleri. Detta fenomen föranledde för övrigt det första behovet av naturvård. År 1880 framförde A. E. Nordenskiöld sitt förslag om upprättande av naturparker – en tanke som dock inte kom att realiseras förrän år 1909 (Sarek m.fl.), i kombination med en naturskyddslag.

Uppsatsen om skogen efterföljes i den förträffliga läseboken – för att nu något fortsätta med denna – av en dikt med den lovande titeln "Akta skogen". Anslaget är välbekant för en mognare generation:

"Akta skogen! Krafter strömma mildt utur hans gröna gömma. Han är vänfast, trygg och trogen. Akta skogen!

Man vill ju gärna tro att dikten skulle vara en poetisk uppföljning av den föregående uppsatsens tema. Den varnar också mycket riktigt för skogskövling men inte för den som ger kontant ersättning, utan för den som ger odlingsmark: svedjebrukets skövling:

Akerns fina brodd han vårdar, han ger skydd åt fält och gårdar. Spara yxan, bruka plögen! Akta skogen!

Läseboken måste för övrigt ha använts långt in på trettioalet: Jag minns gott dikten från min egen skoltid. Jag hade väntat mig ett pekoral vid förnyad bekantskap (sådant noterar man inte som barn) men fann ett i sin art ganska hyggligt stycke poesi. (Diktaren heter M. Elmblad.)

Bortsett från uppsats och dikt kan man annars inte hitta mycket, om ens något, av naturvårdsstoff i läseboken. Sådant finns däremot en hel del av i Selma Lagerlöfs Nils Holgersson (1906–07). Man kan t.ex. påminna om det underbara kapitlet om Jarri, gräsanden, som hotas i sin tillvaro av Tåkerns förestående torrläggning: I Karrs och Gråfälls saga antyder hon (i berättelsen om skogsunnan) hur balansen i naturen kan rubbas med förödande konsekvenser. Och i kapitlet Skogens dag förmedlas ett stycke aktiv naturvård: skolbarnen samlas med hackor och spadar för att nyplantera en av skogselm avbränd bergshöjd.

Vad läroböcker beträffar föreligger givetvis ett otal sådana från sekelskiftet till nu. Mycket av naturvårdsstoff kan man dock inte finna i dem. De s.k. högre skolornas biologiundervisning var ju långt in på 50-talet bunden av systematikens förbannelse. Det vilar en doft av torra herbarier och dammiga skellettben över trettio- och fyrtioalens biologisalar. Man erinrar sig osökt eleven – produkt av dåtidens undervisning – som ställd inför uppgiften att

namnge en okänd ört svarade: "Jag måste pressa den först!"

Skolan ska dock inte ensam lastas för en viss torftighet i naturvårdsundervisningen. Naturvården var i sig själv en ganska torr och för undervisning på något sätt oåtkomlig företeelse. Den inriktades mest på att "konservera natur" i form av oftast avlägsna naturparker eller enstaka naturföremål. Vad som saknades var givetvis den ekologiska synen på naturen även om ansatser till sådan fanns. Blivande biologilärare (bortsett från dem som studerade limnologi): fick aldrig heller på universiteten något ekologiskt sammanhang i sina studier, där utövade Kung Systematik i ännu högre grad sin inskränkta monarki.

Den som kom ut som lärare kring 50-talet fick själv skaffa sig kunskapsunderlag för sin naturvårdsundervisning. Sådant fanns dess bättre att hämta i ganska riklig omfattning. Redan på trettio-talet hade Lorentz Bolin börjat skriva i ämnet. Hans Biogin och samhället från 1933 behandlar sådana i dag aktuella problem som kriget mot skadeinsekterna, jämvikten i naturen, den biologiska bekämpningsmetoden osv. Sten Selanders böcker – Mark och människor t.ex. från 1937 – gav god inspiration till utläggningar i klassrummet om skärgårds- och lövängslandskapens hotade existens. Han tog också tidigt upp försörjningsproblem som i Stränder från 1951, där han i en uppsats betitlad Den universella svälten framsynt behandlar mänsklighetens i dag allt överskuggande dilemma.

Av det sagda torde uppenbaras det felaktiga i – att så som ofta sker – framställa miljövardsdiskussionen som en produkt av sextio-talet och av Rachel Carsons förvisso i övrigt betydelsefulla nödrop i Tyst vår från 1962. Långt dessförinnan hade andra biologer uppmärksammat problemet och i många fall – av eget initiativ – fört ut det i undervisningen.

I läroböckerna kan studeras hur speciella naturvårdskapitel efterhand dyker upp. Lars Gabriel Andersson framhåller t.ex. i förordet till sjätte upplagan (1941) av sin Läran om djuren att ett kapitel om naturskydd tillagts. Utöver en kort historik informerar det om innehållet i gällande naturskyddslag och utmynnar i en allmänt hållen uppmaning att "bevara vad som kan bevaras av vårt vackra fosterland" (en formulering som man knappast skulle våga tillåta sig i en lärobok av idag).

Från femtio-talet kan exempel på naturvårdsundervisning hämtas ur Hammarsten-Pehrson-Sefves mycket spridda biologilärobok. I den finns en klart accentuerad ekologisk grundsyn, sjöar osv. Man tar också upp sådana i aktuell undervisning viktiga begrepp som biologiska producenter och konsumenter. I ett fylligt kapitel om människan och naturen visas många exempel på hur människan genom sina ingrepp kan störa naturens jämvikt och "fullständigt förstöra värden som det ligger i hennes eget intresse att söka bevara".

Grundskolans undervisning reglerades först av den – numera ersatta – läroplanen av 1962. I ett inledande avsnitt

"Öppna fönstret till naturen" – ett aktuellt motto. Foto: Håsonbild.

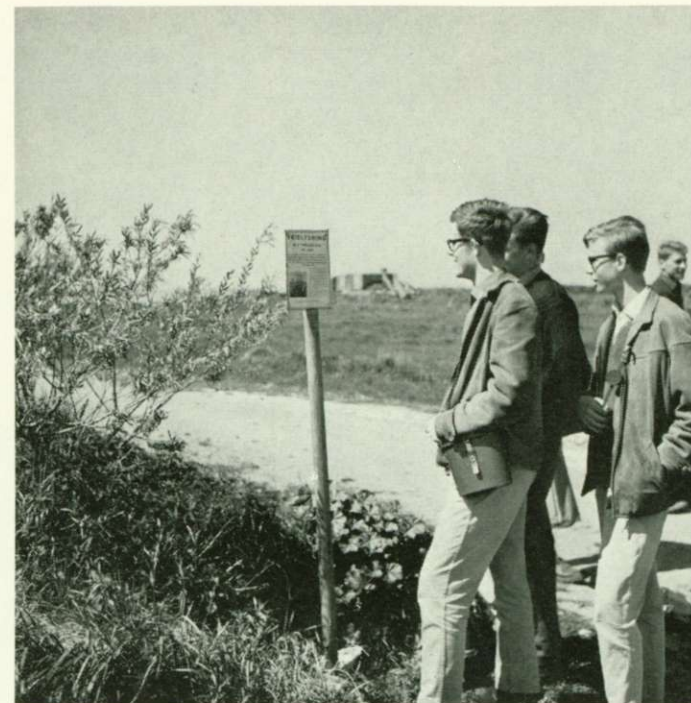
Skolbarn från en gotländsk skola 1914. Foto: W. Pöppel.

om lärostoff upptas naturvården tillsammans med vissa andra undervisningsobjekt (familjekunskap, ekonomisk fostran, konsumentfostran, trafikundervisning) som s.k. speciella moment, vilka bör ägnas särskild uppmärksamhet.

"Denna undervisning har till huvuduppgift att sprida upplysning om och förståelse för vikten av att rätt vårda naturtillgångarna såsom myllan, vattnet, skogen och viltet, och av att för vetenskapens och folkhälsans skull få naturreservat avsatta."

Här framskymtar kravet på skydd mot exploatering, men annars gäller intresset i stort sett som förut naturskydd. I den speciella ämnesdelen framhåller läroplanen för såväl mellanstadiets undervisning i naturkunskap som för högstadiets undervisning i biologi vikten av att "klargöra de levande varelsers beroende av varandra och av naturen i övrigt". Här ställs alltså direkta krav på ekologisk framställning i undervisningen. I förslagen till disposition av läroplan återfinns ett avsnitt "Om vård och skydd av naturen" i samtliga årskurser

Exkursion i naturen utanför Malmö.
Foto: A. Carlsten.

fr.o.m. åk 4 t.o.m. åk 7 (i senare fallet något annorlunda formulerat).

Numera gäller grundskolans läroplan från 1969 som ska börja tillämpas med början i årskurserna 4 och 7 fr.o.m. höstterminen 1970. Den innebär särskilt för högstadiets del en radikal förändring av skolans undervisning inte minst genom att idén om samverkan mellan olika ämnen (som framförs redan i läroplanen av 1962) möjliggörs för att inte säga tvingas fram genom ändrad schemaläggning. Undervisningsstoffet ska också organiseras i s.k. arbetsområden.

I stället för att som tidigare i t.ex. historia läsa ämnet i stort sett krono-

logiskt, ska man numera ta upp ämnen som "Europa och världen under 1800-talet", "De båda världskrigens tid", "Kulturens gryning" m.fl. Historia sammanförs med samhällskunskap och geografi till gruppen samhällsorienterande ämnen (So-ämnen), medan biologi, fysik och kemi sammanförs till gruppen naturorienterande ämnen (No-ämnen). Eleven kommer inte mer att möta ämnen under deras gamla benämningar utan får dem bara på schemat som So resp. No.

Samverkan mellan olika ämnen kommer också att arrangeras i form av arbetsområden som fordrar engagemang av t.ex. hela No-gruppen, ja t.o.m. av

Skog och sly växer över ett gammalt torp. Foto: Håsonbild.

Ungdomar demonstrerar mot nerskräpningen.

både No- och So-gruppen. Sådana arbetsområden kallas *samlade* resp. *större samlade*. Sammanfattningsvis (Re=religionskunskap, Sk=samhällskunskap, Ke=kemi, Bi=biologi osv.) några exempel på olika ämnens engagemang i arbetsområden:

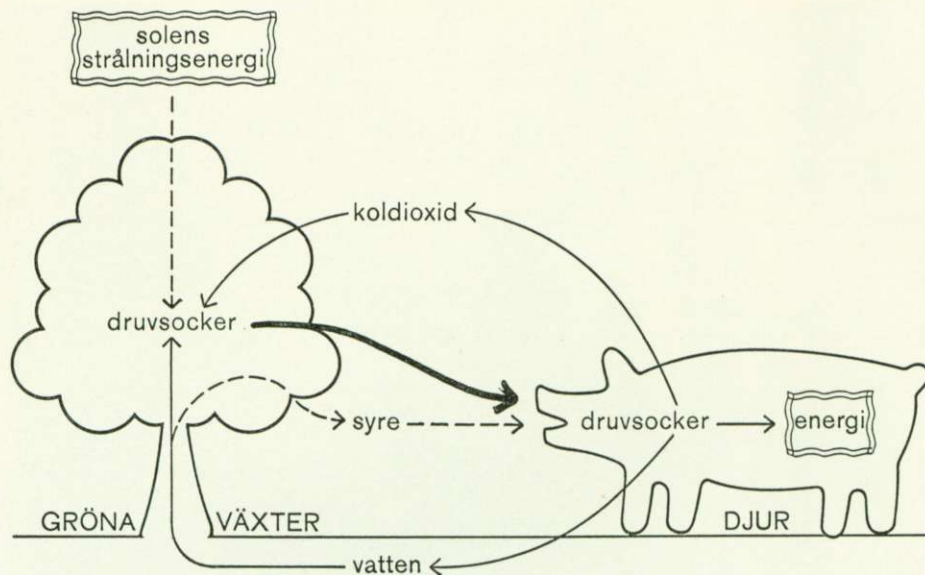
Större samlade arbetsområden: Re Sk Hi Ge Bi Ke Fy

Samlade arbetsområden: Bi Ke Fy

Ämnesbundna arbetsområden: Bi

Liksom i förut gällande läroplan betonas miljövärdsfrågornas betydelse genom att de – tillsammans med vissa andra centrala ämnen – tas upp bland moment "som bör ägnas särskild uppmärksamhet vid planeringen av undervisningen. Jag ska inte trötta läsarna med alltför långa citat ur läroplanen men syftet med dess anvisningar är att miljövärden ska behandlas i alla årskurser och i ett flertal ämnen.

Man kan vidare konstatera att läroplanen avskiljer begreppet naturvård från begreppet miljövård: "Miljövärdsbegreppet är i läroplanen överordnat begreppet naturvård." För övrigt kan

Schema över energiomsättningen i naturen.

ämnets betydelse belysas med några valda citat:

- Miljövården är ett av det moderna samhällets väsentligaste problem.
- ett alltför hårt och biologiskt oriktigt utnyttjande av naturkapitalet ger anledning till berättigade farhågor för framtiden.
- Skolan bör därför ta som sin huvuduppgift att låta eleverna bilda sig en uppfattning om hur människan som fysiologisk varelse är en fungerande del inom ett stort biologiskt och socialt sammanhang.
- miljövårdsfrågorna bör ... på olika sätt vara föremål för studier under hela skoltiden.

Den i sista meningen uttryckta anvisningen preciseras sedan att på olika stadier gälla följande allmänna moment:

Lågstadium: frågor om allemansrätten.

Mellanstadium: olika naturtyper och lokala aktuella miljövårdsproblem.

Högstadium: fakta och diskussion om miljövårdsfrågor, aktiv bearbetning av lärostoff och problem inom ett brett lagt arbetsområde om den hotade livsmiljön.

Gymnasiets och Fackskolans undervisning regleras f.n. av 1965 års läroplaner (vilka också står inför revision). Fortlöpande naturvårdsundervisning meddelas i ämnena biologi och naturkunskap (endast gymnasium). Eftersom både

fackskola och gymnasium är uppdelade på linjer och de angivna ämnena endast läses på vissa av dem innebär det att ett begränsat elevantal nås av sådan undervisning. Nedan följer en uppställning över de linjer och årskurser där naturvårdsundervisning meddelas läroplansmässigt: (So=social linje, Ek=ekonomisk linje, Te=teknisk linje, Sh=samhällsvetenskaplig linje, Na=naturvetenskaplig linje).

I översikten markeras årskurser där naturvårdsämnet kan tas upp läroplansenligt som vita fält, övriga som streckade fält:

Rent organisatoriskt finns alltså möjlighet att enligt läroplan undervisa om naturvård på en tredjedel av gymnasiets och fackskolans samlade årskurser. Med hänsyn till ämnets betydelse kan förhållandet betraktas som otillfredsställande. Visserligen kan någon undervisning utanför den läroplansbundna meddelas på s.k. timmar till förfogande, men sådan undervisning blir starkt begränsad i omfattning och kan aldrig ersätta en kontinuerlig sådan.

Särskilt beklagligt är det förhållandet att eleverna på teknisk linje helt undanhålls biologiundervisning i allmänhet och naturvårdsundervisning i synnerhet. Just teknikerna kan med sin speciella skolning bli särskilt "miljöfarliga". Gymnasiets leverans av biologiskt skolade tekniker kan därför rentav kallas skolans eget "miljöfarliga utsläpp". Från biologiskt håll kan man endast fromt önska att förestående förändring av läroplanen ska medföra sanning i detta avseende.

I de årskurser där undervisning om naturvård förekommer ges den en be-

	Fackskola			Gymnasium				
	So	Ek	Te	Hum	Sh	Ek	Na	Te
åk1	Bi			Nk	Nk	Nk		
åk2	Bi			Nk	Nk		Bi	
åk3							Nk	
åk4								

tryggande ekologisk bakgrund som framgår av utdrag ur läroplanen på nästa sida.

Kan dessa goda intentioner beträffande naturvårdsundervisning realiseras – svårigheter finns i form av begränsad undervisningstid inom ämnena – kommer gymnasiet att på de berörda linjerna fostra nya elevgenerationer med biologiskt väl förankrat kunnande om miljövård.

Till slut ska erinras om att under innevarande naturvårdsår kommer alla skolor, linjer och stadier att engageras i miljövårdsproblematik i samband med en temavecka (31/8–5/9 1970). Inför denna har skolöverstyrelsen distribuerat information om uppläggning, läromedel och laborationer. En hel del av information baseras på förberedande försök med en temavecka som genomförts på Tyresö utanför Stockholm. Flertalet bilder som illustrerar denna artikel är hämtade från Utbildningsförlagets ljudbildband "Temavecka om miljövård" avsett att informera skolorna om denna verksamhet. De kan emellertid också

Fackskola	Gymnasium	
	Biologi	Naturkunskap
Studium av svensk biotop. Faktorer som påverkar produktion och konsumtion inom denna. Den globala jämvikten mellan den gröna växtvärldens uppbyggnadsprocesser och konsumenternas, däribland människans, nedbrytningsverksamhet. Mänskliga åtgärder som innebär vanskötsel av produktionssystemet. Naturvårdens betydelse. Åtgärder för att höja avkastningen. Befolkningens tillväxt kontra livsmedelsproduktionen. Födelsekontroll.	<i>Ekosystemens struktur och dynamik</i> Den fysiska naturmiljön – klimat, yt- och grundvatten, jordarter och jordmåner. Näringskedjor. Trofiska nivåer. Energiflödet genom ekosystem. Populationers egenskaper. Begränsande faktorer. Predation, parasitism. Symbios, konkurrens. Ekologisk nisch. <i>Människans ingrepp i ekosystem</i> Exploatering av och ingrepp i naturen. Uppbyggnad av artificiella ekosystem och exploaterande av dessa (jordbruk, skogsbruk). Människans försörjningsproblem. Befruktningsskontroll.	<i>Människan och naturen</i> 1. Människans allt intensivare utnyttjande av naturresurserna. 2. Inte önskade konsekvenser av den mänskliga exploateringen av naturen: förföljning av landskapet genom stenbrytning och grustäkt, jordförstöring, grundvatten-sänkning, vatten- och luftförorening. 3. Naturen som rekreatiionsmedel. Naturvård och kunskap om naturen som hjälpmedel i kampen mot naturvandalisering. <i>Omsättningen och jämvikten i naturen</i> I stort sett samma som för biologi.

väl åskådliggöra hur ungefär naturvårdsundervisningen kommer att gestalta sig i den nya skolan.

Behovet av naturvård och naturvårdsundervisning är stort i detta land. Det ämne som här behandlats är alltså av betydelsefull, ja rentav allvarlig art. Men – för att tala med Sigfrid Tristan Lindström – "Det som inte tål att skämtas med, det förtjänas sällan att tas på allvar."

Med stöd av denna sanning dristar

jag mig därför att avsluta min artikel med några rader ur den oefterhärmliga Fredrika Lindqvists (ofta citerad i Strandbergs Pegas på villovägar) Naturskyddssång. Den överensstämmer enligt min uppfattning till anda om ock ej till bokstaven med en passus i planeringssupplementet till den nya läroplanen för grundskolan. Där står:

"Organisationen av skoldagen med längre arbetspass medför i viss utsträckning att

förflyttningar och ämnesutbyten måste ske under lektionstid. Vistelsen i korridorer, grupprum och specialsalar liksom omgrupperingar i klassrum utgör emellertid betydelsefulla pedagogiska situationer som skall tillvaratas bl.a. för elevernas sociala fostran."

Måhända skulle det uppsatta pedagogiska målet nås och t.o.m. kombineras med önskvärd naturvårdsundervisning om eleverna vid t.ex. samlad marsch unisont finge sjunga följande strofer ur nämnda Fredrikas sång (melodi samma som Tegnér's Vikingabalk):

"Må vi aldrig en blomma förtrampa i skog
Vårda ömt vad naturen oss gav.
Sjunga skaparens lov, när vi gå vid vår plog
Ingen kvist eller gren bryta av.

Då vi bryta en blomma, en kvist eller gren
till vår lärdom – med vörndnad dem tag.
Och ett bo med små ungar, ack, rör icke en.
De har mor, de har far såsom jag."

Litteratur:

- Andersson, L. G. Läran om djuren (zoologi). För fyrtklassiga realskolor och Mellanskolor. 6:e uppl. Sthlm 1945.
- Bolin, L. Biologin och samhället. Sthlm 1933.
- Bolin, L. Naturvården och skolan. Uppsala 1950.
- Hammarstén-Pehrson-Sefve. Biologi 2 för 5- och 4-årig realskola. Tredje tryckn. Sthlm 1954.
- Kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan. Sthlm 1955.
- Läroplan för grundskolan. Stockholm 1962.
- Läroplan för grundskolan. Stockholm 1969.
- Läroplan för fackskolan. Stockholm 1965.
- Läroplan för gymnasiet. Stockholm 1965.
- Läsebok för folkskolan. Nionde uppl. 1901 (i faksimil).
- Selander, Sten. Mark och människor. Sthlm 1937.
- Selander, Sten. Stränder. Sthlm 1951.

Vidgat samarbete med skolan

Hembygden i verksamhet och vila

Samfundet för Hembygdsvård (SfH) verkar för förbättrade villkor för de hembygds/miljövårdsintresserade och vill aktivt medverka till att söka lösa aktuella miljö- och naturvårdsproblem för att skapa en levande bygd för nutidsmänniskan. Programmet förverkligas bl.a. genom upplysnings- och bildningsverksamhet samt praktisk rådgivning.

Som ett led i detta har SfH tagit initiativ till ett nytt studiemedel "Hembygden i verksamhet och vila". Avsikten är att därmed skapa ett rikhaltigt material användbart såväl för skolor och studiecirklar som för andra personer med miljövårdsintresse. Tanken är att denna handledning skall lämpa sig bl.a. för skolbruk inom ämnesområdet. Fritt valt arbete. Även för temaveckan hösten 1970 bör "Hembygden i verksamhet och vila" utgöra ett lämpligt underlag.

Fil. dr Carl-Gustav Holdar, Visby, som sammanställt studiematerialet är en känd läroboksförfattare. Han är ordförande i Visby Hembygdsförening, har varit sekreterare i saneringsnämnden i Visby samt är styrelseledamot i Samfundet för Hembygdsvård. Hans rika erfarenhet från dessa verksamheter borgar för att hans arbete är intressant och pedagogiskt riktigt upplagt. Han skildrar sin målsättning på följande sätt:

– Jag har försökt framställa materialet

på ett sådant sätt, att det ska kunna vara en handledning. Jag har tagit med uppgifter om litteratur, institutioner, arbetssätt, rekommendationer till gruppindelning, i vilka fall man kan tillkalla utomstående (bibliotekarier, antikvarier etc.), vilka ämneslärare man bör tänka på för varje arbetsuppgift m.m. Rubrikerna i innehållsförteckningen kan i de flesta fall också användas som gruppindelning. En grupp kan t.ex. ägna sig åt föreningslivet, en åt inventering av bebyggelse osv. I vissa fall är det fråga om praktiska uppgifter, exempelvis i fråga om hemslöjden. Det kan faktiskt få formen av rena slöjdgrupper medan inventeringen av visor kan utveckla sig till en liten sångkör.

Alla förslag kan göras vetenskapligt ambitiösa (för vuxencirklar) eller barnsligt enkla.

I enlighet med den nya läroplanens intentioner blandas lämpligen ungdomar från olika klasser, där arbetsuppgiften är av sådan art (det är de flesta).

Den gamla gården, hästen på tunet och skogen runt omkring – ett kapitel ur bondens historia, som lockar till studier. Foto: V. G. Svensson.

Fritt valt arbete i skolan kan i fråga om alla uppgifterna i ovanstående förteckning fortsätta på fritid i studiecirklar eller klubbar.

Innehållsförteckning:

Det fria arbetssättet
Arbetsmoment
Dokumentation-uppmätning, fotografering, avritning
Dokumentalisterna, en presentation av denna form av arbetsgrupp
Arkiv-, biblioteks- och museistudier

Inventeringens uppläggning och disposition
Intervjuer för dokumentation och inventering
En intervju skall planeras
Vi gör inventering i naturen
Träd
Örter
Djur
Husdjuren
Åkerns växter
Trädgårdens växter
Vi gör kulturinvesteringar
Bebyggelsen

Vår livsmiljö – Din sak

Styrelsen för SfH beslöt under våren att man som ett bidrag till arrangemangen för naturvårdsåret 1970 skulle framställa 3 utställningar. Dessa skulle behandla miljövårdsfrågorna. Arkitekten SAR Alf Folmer åtog sig uppdraget att göra utställningarna. Han har själv helt svarat för arbetet från idé till färdig produkt.

"Världsvernissage" ägde rum onsdagen den 10 juni i Stockholms stadsbibliotek. Invigningen förrättades av Samfundets verkställande ledamot Rune Engström.

Några dagar dessförinnan ville man emellertid pröva utställningseffekten i en annan miljö – på Sergelgatan i Stockholms City. Vidstående bild visar detta arrangemang.

Fasta fornlämningar
Fornfynd
Hembygdens dialekt
Inventera ortnamn
Visorna
Sagor och sägner
Hembygdens litteratur
Personhistoriska anteckningar
Studier på en kyrkogård
Bomärken
Hemslöjden
Hembygdens näringsliv
Hembygdens företag
Samfärdseln

Befolkningsutvecklingen, bostadsräkningar, kyrkoböckerna
Föreningslivet
Miljövården kan inventeras
Kartstudier och fältarbeten
Markslagens förändring
Djuren i landskapsbilden
Landskapets förändring
Redovisning av resultat
Ett par speciella arbetsmetoder
Exkursioner
Lägerdagar
Enskilda miljöstudier

Temavecka om miljövard

Skolöverstyrelsen tar viktiga initiativ

Det europeiska naturvårdsåret som nu snart pågått ett halvt år, innebär bl.a. en stark satsning på miljövårdsundervisningen i de svenska skolorna, och höstterminens första vecka, vecka 36, har rekommenderats att användas som s.k. temavecka i miljövard. För att underlätta planering och ge tips på olika aktiviteter har Skolöverstyrelsen sedan länge haft expertgrupper, som tillsammans går under beteckningen SMIL (Skolans miljövårdsfostran) och som nu producerat ett omfattande och värdefullt material, berättar i SfH:s Aktuellt gymnasieinspektör Sten Forselius.

Under loppet av mars utkom dels "Temavecka om miljövard", vidare "Läromedel i miljövard" och slutligen men inte minst värdefull "Laborationer i miljövard". Vidare kommer i samma publikationsserie, utgiven av Utbildningsförlaget, ett bildband kring miljövårdsundervisning samt en exkursionshandledning. När man studerar dessa olika publikationer, imponeras man av materialets höga kvalitet. Det torde inte bli några större svårigheter att genomföra temaveckan vid höstterminens början med hjälp av materialet, som f.ö. med gott resultat fältutprovades i stor omfattning i september 1969 vid några grundskolor i Storstockholmsområdet.

Viktigt för att temaveckan skall bli framgångsrik är naturligtvis att planeringen av denna sätts igång snarast och att man inom de olika ämneskonferenserna noggrant studerar de ovan nämnda publikationerna till och vid de

ämneskonferenser, som stadgeenligt skall äga rum före vårterminens slut. Stor hjälp för denna planering har man av de förslag till schematekniska arrangemang, som presenteras i häftet "temavecka" och som ger flera alternativa lösningar. Lämpligt är också, att eleverna redan vid vårens exkursions-tillfällen tränas i att handha försöksapparaturen och att, om så ej redan tidigare skett, lämpliga exkursionsområden utses. Det blir för sent att sätta igång hela planeringen vid höstterminens början. Bl.a. måste kanske en del utrustning anskaffas såväl för exkursionsmomenten som för det laborativa arbetet. Jag rekommenderar därför studierektor och ämneskonferenser inklusive elevernas ämnesrepresentanter att skyndsammast studera SMIL-materialet och att vidta de förberedelser, som redan nu är befogade. Som tidigare nämnts ger häftet "temavecka" mycket

detaljerade förslag till administrering av miljövårdsveckan. Lika god hjälp skänker handledningen i miljövårds-laborationer. Den innehåller ett stort antal konkreta laborationer, ofta modellförsök av miljöförstöring som vi har runt omkring oss och vägar att söka eliminera eller reducera densamma. De 29 laborationerna är också lämplighets-graderade för olika skolstadier, och häftet avslutas med en ganska utförlig materialförteckning, som anger vad som behövs för de olika laborationerna och varifrån denna material kan erhållas. Självfallet är avsikten att miljövårds-fostran skall fortsätta även efter "tema-veckan" och då inom ramen för de olika ämnen, som berör miljövårdsfostran såsom samhällskunskap, fysik, kemi, biologi, geografi och olika tekniska ämnen.

Laborationerna är fördelade på 8 om luft- och 15 om vattenföroreningar, medan 3 ägnas åt markförgiftningar och en åt buller (ljudnivåmätningar). Eleverna kan bl.a. studera svaveldioxidens inverkan på naturen, liksom olika luftföroreningars inverkan på lavfloran. I modellförsök kan sopförbränning, gasrening och skorstensrökens spridning med vinden studeras.

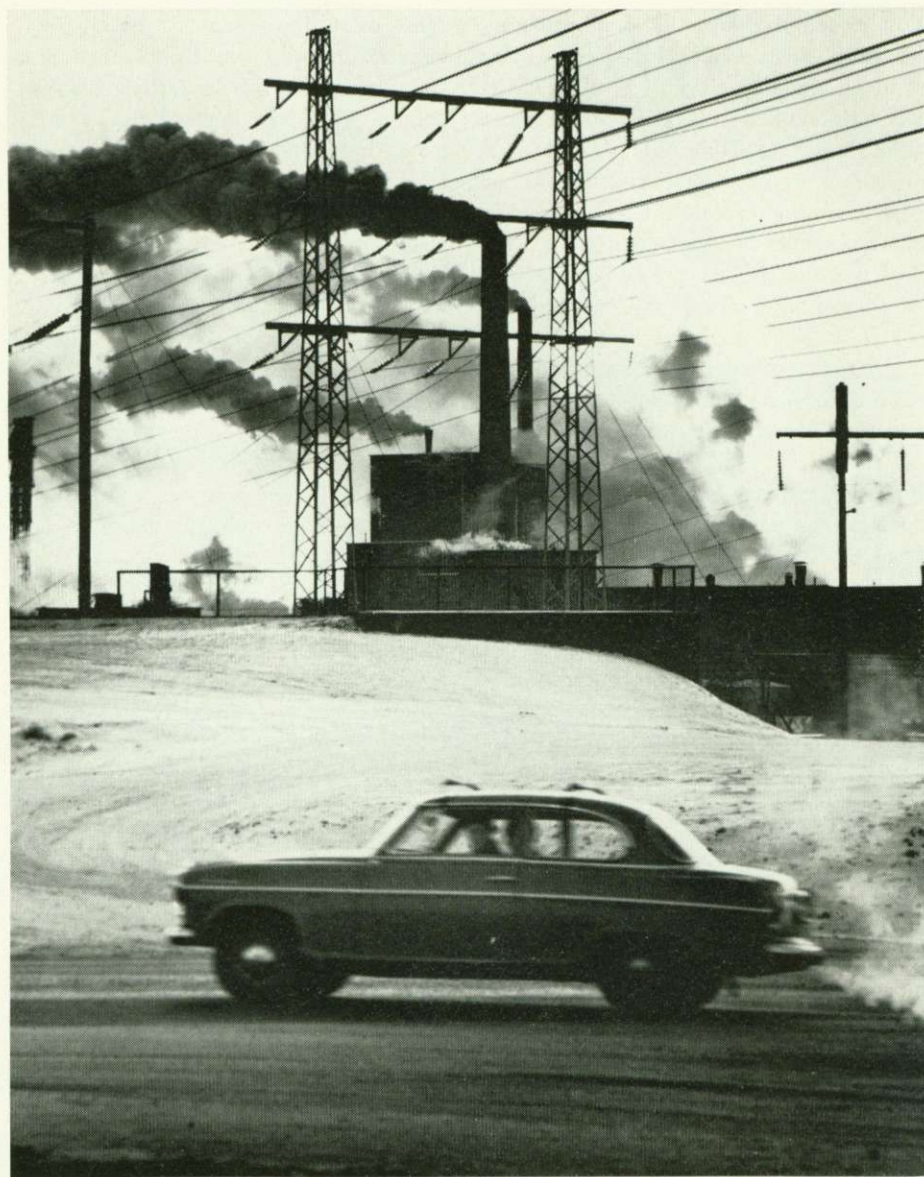
Ett flertal viktiga standardundersökningar av olika egenskaper hos vattnet ingår i de 15 vattenlaborationerna, som också upptar aktuella frågor såsom planktonarter som indikatorer på vattnets växtnäringstandard, fosfattiväts-medlens inverkan på algproduktionen

samt oskadliggörandet av oljeutsläpp i vatten. En viktig laboration behandlar tolkning och utvärdering av analysresultat. De tre laborationerna kring markförgiftningar sysslar med marksvampars förmåga att bryta ned olika material samt en demonstration av den mikrobiologiska aktiviteten i olika jordar. Genom att använda daggmaskar kan graden och arten av vissa markförgiftningar också studeras. Ett särskilt för tekniker utan biologisk grundutbildning viktigt avsnitt är det som i två laborationer studerar och påvisar organismernas beroende av varandra. Ena laborationen ägnas åt en enkel näringskedja, den andra åt biologisk jämvikt i ett slutet system.

Som framgår av denna kortfattade redovisning av några av de i laborationshäftet ingående undersökningarna är dessa synnerligen allsidigt och konkret utformade och kan förväntas på ett utomordentligt sätt fördjupa förståelsen för de processer, som pågår i den miljö, som vi är så utomordentligt beroende av för framtida existens. Det är min uppriktiga förhoppning att laborationshäftet skall komma till stor praktisk användning och verkligen konkret påvisa hur skadliga förändringar sker runt omkring oss men också ge anvisningar på hur dessa förändringar kan studeras och, inte minst viktigt, stoppas i tid.

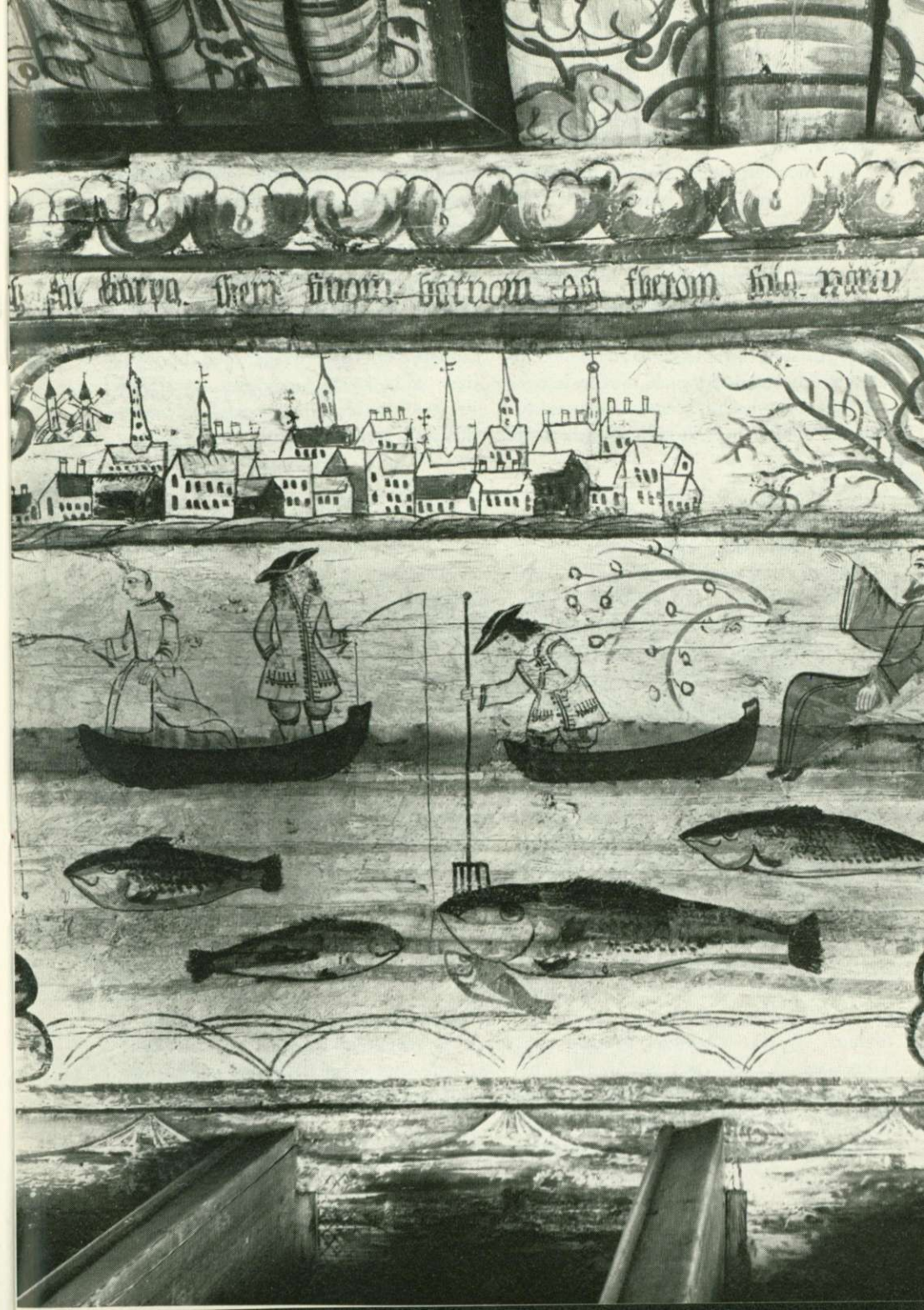
En annan hjälp vid genomförandet av temaveckan är den ljudbildserie om

Nordingrå i Angermanland har en hög och ännu ganska orörd kust. En uppgift för Temaveckan att studera denna och andra kuster, som är hotade av exploatering. Foto: Håsonbild.

Luftföroreningarna är ett svårt problem vid många industrier. Studierna visar deras verkningar liksom metoder att begränsa skadorna. Foto: Håsonbild.

Fisket som näring och hobby är ett omtyckt ämne. Det kan studeras både i verkligheten och som här på gamla bilder (1700-talsmålningar i Ulvö kapell). Foto: Håsonbild.

60 bilder, som också givits ut och som skildrar den temavecka i miljövård, som på prov anordnades i Tyresö kommun förra hösten.

Till höstterminens början utkommer ett häfte med detaljerade förslag till olika typer av exkursioner, såväl till "naturliga" biotoper som till sådana, som mer eller mindre starkt påverkats av miljöförstöringar. Särskilt för äldre lärare, som under sina studieår inte fick tillfälle praktiskt studera ekologiska arbetsmetoder och därför kanske är något tveksamma att företa exkursioner med klasser, kommer detta häfte

att bli värdefullt och användbart. Sveriges Radio har också planerat en satsning på miljövårdsveckan i såväl radio som TV. En förteckning över alla utbud och många andra värdefulla upplysningar finns i Aktuellt från Skolöverstyrelsen. (ASÖ) 1969/70 nr 39.

Det kan tilläggas att Samfundet också utarbetar en del anvisningar rörande sådana aktiviteter som kan komma ifråga för temaveckan, t.ex. studier av landskapets förändringar och uppbyggnad vid väganläggningar, grustäcker, kraftverksanläggningar och annan industriell verksamhet.

Fritt valt arbete

Nya möjligheter för aktiviteter och hobbybetonade sysselsättningar i skolan

I den nya läroplanen för grundskolan finns ett ämne med den lockande rubriken "Fritt valt arbete". Inom vår rörelse och givetvis inom ungdoms- och folkrörelserna bör man observera de nya möjligheter som här ges till samarbete på bred front. Skolkonsulent Lennart Svedberg, som inom Skolöverstyrelsen utformat det viktiga ämnet lämnar här några närmare upplysningar.

Den reviderade läroplanen för grundskolan som successivt införs fr.o.m. läsåret 1970/71, innebär att grundskolan blir en allt i väsentligt sammanhållen skola. Samtidigt anvisar dock läroplanen på samtliga stadier olika anordningar för att främja en individualisering av skolarbetet. En av de viktigaste nyheterna i detta avseende för högstadiets del är *fritt valt arbete*.

För fritt valt arbete har för eleverna anslagits 2 veckotimmar i varje årskurs under högstadiet. Skolstyrelsen disponerar resurser som motsvarar 4 veckotimmar för lärare i varje klass under högstadiet. Dessa resurser får användas för insatser av lärare eller annan personal eller för andra insatser i samband med verksamheten.

Syftet med det fritt valda arbetet är främst att ge eleverna möjlighet att inom skolans ram ytterligare odla sina intressen i samband med utvecklingsfrämjande aktiviteter.

Det är skolstyrelserna själva som

skall utforma det fritt valda arbetet vid de olika högstadieskolorna. En samverkan kan därvid vara naturlig mellan olika högstadieskolor inom kommunen för att i möjligaste mån kunna tillgodose elevernas skiftande önskemål.

Utformningen bör naturligtvis ske i samråd med eleverna och skolans personal för att syftet verkligen skall kunna tillgodoses. Härigenom får ju eleverna också en grundläggande övning i demokratins sätt att arbeta.

Det fritt valda arbetet måste förankras i elevernas egna önskemål. Skolstyrelsen för varje skola fastställer den speciella utformning som skolläda, elever och annan personal kommit fram till. Skolstyrelserna bör inför valet låta eleverna få framföra sina önskemål om olika aktiviteter. Samtidigt också låta dem få kännedom om de resurser som disponeras för denna undervisning. De bör få delta i överläggningar, som kan leda fram till beslut när det gäller antalet aktiviteter, gruppernas storlek,

behov av handledning etc. Läroplanssupplementet kan lämpligen utgöra underlag för dessa överläggningar.

I läroplanssupplementet ges exempel på olika aktiviteter inom fritt valt arbete som eleverna kan bedriva individuellt eller i grupp. De flesta av dessa exempel har närmast karaktären av *studieuppgifter av allmänt orienterande eller specialiserande inriktning*. Syfte och innehåll anges bl.a. för

- studier av foto, film, radio och television, konst och konsthantverk i olika material
- problem på andra håll i världen i fråga om sociala, ekonomiska och politiska förhållanden
- reklam i tidningar och television
- att vara konsument.

Men i läroplanssupplementet ges även exempel på *studieuppgifter inriktade på att grundlägga och uppöva färdigheter*. Bland annat behandlas aktiviteter som maskinskrivning, dramatik, rytm och rörelse, ljudlaborationer, konsthantverk i olika material, idrottsverksamhet och idrottsledarskap.

Bland mera *hobbybetonade* sysselsättningar som kan förekomma som fritt

valt arbete och som också behandlas i läroplanssupplementet kan nämnas att bygga modeller, att göra film, fotografering och mörkrumsarbete, att lyssna till musik, att samla in säreget utformade föremål, grenar, stenar o.d. och bearbeta dem etc.

Det fritt valda arbetet kan också utgöras av *konkreta uppgifter i fråga om praktiskt arbete*, t.ex. att göra något åt den egna miljön (hemma, i skolan, i närsamhället), att hjälpa andra (handikappade, ensamma, sjuka, gamla, barn) och vårda djur och växter. *Arbete i en förening eller inom elevrådet* kan också hänföras till detta slag av aktiviteter.

Samfundet kommer att utarbeta anvisningar för en del av dessa aktiviteter. Samarbete med hembygdsföreningarna står på dagordningen. Redan nu har hembygdsgårdarna många besök av studiegrupper men samlingarna utnyttjas inte tillräckligt. Det bör kunna ske nu. Likaså aktiviteter som har med natur- och miljövård att göra. Här har Samfundet redan ett studiematerial i C.-G. Holdars innehållsrika skrift "Hembygden i arbete och vila" för vilken redogöres på annan plats. Kan rekvideras från Samfundet.

I det fritt valda arbetet i skolan kan bland mycket annat även svampexkursioner ingå. Strövtågens glädje förenas med nyttig kunskap. Foto: Håsonbild.

Den 24 maj samlades i Sundsvall hembygdsintresserade människor för att lyssna, diskutera och besluta i viktiga frågor. Det var dels representanter för de anslutna hembygdsförbunden som samlades till förtroendesammanträde och dels de direktanslutna medlemmarna som höll riksstämman.

Som brukligt är hade de ansvariga arrangörerna, eldsjälarna ur Medelpads riksförbund under ledning av ingenjör Per Bergkvist ordnat ett flertal intressanta programinslag utöver förhandlingarna. På förslag av förbundet utdelades Samfundets byggnadsmärke till Hirschska huset.

Staden bjöd på lunch på Norra Stadsberget och bussutflykt i bygden. Hembygdsförbundet bjöd på eftermiddagskaffe på Södra Stadsberget. Vid lunchen representerade stadsfullmäktiges ordförande lantbrukare Alex Bergström och han kunde berätta att han nu har 63.000 invånare i Sundsvall och att staden efter nästa sammanslagning kommer att gränsa åt Jämtland, Hälsingland och Ångermanland. Av landskapet Medelpad blir det endast några smärre områden som inte läggs samman med staden Sundsvall. Det nya Sundsvall kommer att ha ca 93.000 invånare.

En intressant programpunkt var estraddebatten om landskapsvård. I panelen satt antikvarie Gustav Trotzig från Riksantikvarieämbetet, arkitekt

Lennart Ringmar från Medelpads Fornminnesförening, professor John Nihlén från Samfundet för Hembygdsvård, skoldirektör Torsten Svedin från Sundsvalls Kulturnämnd och byrådirektör Fredlund från Arbetsmarknadsstyrelsen.

En fråga som ställdes var huruvida hembygdsföreningarna har en sådan ryggrad att de – understödda av statliga pengar – kan påläggas uppgifter inom landskaps- och fornminnesvården. Riksdagsman Svanström anser detta vara möjligt. Han har motionerat om detta i Riksdagen i år.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har sagt nej i sina remissvar. Antikvarie Trotzig påpekade att det finns fornlämningar som inte är så gamla. Industrilämningar från 1800-talet som blivit ner rivna och som kanske bör tas vara på. Vi står vid en skiljeväg. Utvecklingen kommer att fortsätta. Vi satsar idag pengar på det som bonden fordom hämtade pengar av. De människor som bor i bygden får se förändringarna och vad som bör räddas, det är de som ska "ge hals".

Samfundet för Hembygdsvårds ordförande, riksdagsman Ivan Svanström beredd att montera upp Samfundets byggnadsmärke på Hirschska huset i Sundsvall. Regionalradions representant registrerar. Foto: Rune Engström.

Samfundets ordförande riksdagsman Ivan Svanström undrade om det var nödvändigt med de sammanhängande kalhyggerna, som helt förändrar landskapet. Skulle inte skogsägarna – jag är själv skogsägare – kunna ta den kostnaden att modifiera avverkningarna, så att vi kan bevara något av den ursprungliga landskapsbilden. Han fick medhåll från flera håll och man underströk samfällt vikten av en modifierad avverkning för att bevara landskapsbilden och att man försöker gallra på gammalt sätt och låter fröträd stå kvar.

Museiintendent Björn Hallerdt berättade om de arbeten som utförts i

Ams-regi under de senaste åren för att vårda miljön kring fornlämningar. Han nämnde bl.a. det stora gravfältet vid gamla prästgården i Njurunda och om den arkeologstige som anlagts där. Han kom också in på miljövårdsfrågorna i stort med vatten- och luftföroreningar där Medelpadskusten och "Döda havet" där utanför är typexempel på en cynisk inställning till miljövården från industrins sida. Han ansåg att den städarveckan som nu tar sin början bara blir en parodisk parentes om inte ett helt nytt synsätt gör sig gällande i dessa frågor.

Herrarna i panelen var i stort sett

eniga om att vi har ett stort arv att förvalta i bygdekultur och fornlämningar och att miljö- och landskapsvård ingår som en viktig del i detta arbete.

Från riksstämman kan noteras att beslut fattades om en stadgeändring som gör det möjligt för styrelsen att till sig knyta ett förbundsrad. Detta skall bestå av representanter från de stora folk-rörelseorganisationerna. Slutligt beslut om stadgeändringen fattas vid en extra riksstämma i Rättvik i augusti månad. Efter valen har styrelsen följande sammansättning:

Valda av riksstämman

riksdagsman Ivan Svanström, ordf., rektor Uno Larsson, ark. SAR Jerk Alton, byrådirektör Stig Lundgren, professor John Nihlén, fil. dr Allan Nilsson, kont.

förest. Holger Persson-Lilja, jägmästare Hans Wachtmeister och rektor Sven Hellqvist.

Suppleanter

studiesekr. Sven-Erik Tillander och fru Margareta Seth-Stenung.

Valda av förtroenderådet

naturvårdsint. Per Wramner, personal-konsulent Anders Bothén, gymnasieinsp. Sten Forselius, lektor Carl-Gustav Holdar, stadsombudsman Hjalmar Lindström, fru Majken Sjölander, kamrer Gerth Ström och arkitekt SAR Hans Westman.

Suppleanter

fil. dr Karl-Gustaf Trotzig och sem. lär. Eric Bojs.

Skärgårdsboken en förmånsbok för SFH-medlemmar

Källan till fördjupad kunskap om Stockholms skärgård kallas den nyutkomna Skärgårdsboken. Ur såväl naturvetenskaplig som kulturell synvinkel får skärgården här en verkligt sakkunnig belysning. Boken är i format 18×24 cm i vackert band, omfattar 240 sidor med ca 250 illustrationer av hög klass i svart/vitt och färg, samt har ett fylligt register som gör den till en praktisk handbok. Skärgårdsboken är bra och ger värdefull läsning. Bland rubrikerna:

Skärgårdens landskap. Det av inlands-isen präglade landskapet är nära nog unikt på jorden.

Skärgårdens vatten. Få vet att man rör sig på ett högst märkligt vatten och under sig kan ha en fauna och flora som till sin sammansättning är unik i världen. Skärgårdsvattens hydrografi skildras av laborator Gunnar Otterlind, som återkommer i kapitlet

Fisk och fiske i skärgården. Fritidsfisket visar kraftig ökning.

Skärgårdens väder av fil. dr Tage Andersson lär bl.a. ut hur sjöbriserna uppkommer.

Bygd och bebyggelse. Professor Erik Lundberg, välkänd för SFH-medlemmar, lämnar en kortfattad men med sedvanlig elegans skriven redogörelse.

Skärgården i äldre tid. Museimanuens Göran A. Sjöberg har gjort en sammanfattning av det enormt rika material, som stått till hans förfogande.

Skärgårdens växtvärld. De låga ut-

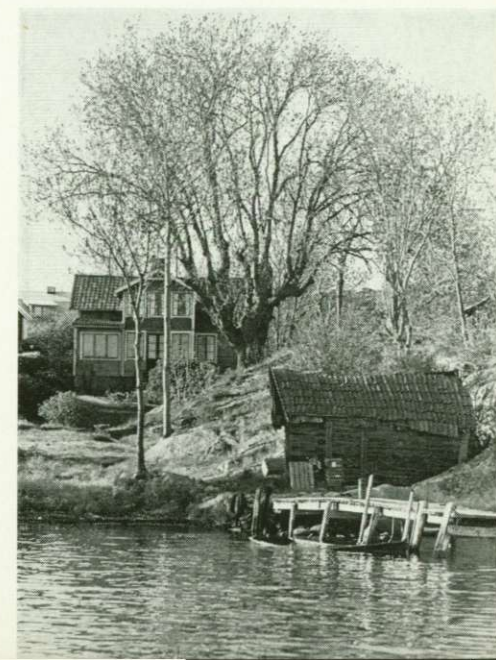
skärgårdarna visar landskapets första utvecklingsstadium; barspolade bergknallar med sprickor och skrevor med ris, gräs och örter. Bitr. prof. Magnus Fries.

Fåglar i skärgården. Rikt illustrerat av förf., Uno Samuelson, Riksmuseet.

Skärgårdsbygd-fritidsbygd. Förre länsarkitekten Folke Hjortzberg påvisar de problem som sammanhänger med skärgårdens läge alldeles intill vår största tätort.

Naturvård och friluftsliv. Skyddande, goda hamnar är välbesökta. Slitaget på naturen blir stort om man inte visar akt-samhet.

Vi har reserverat en upplaga av Skärgårdsboken och kan erbjuda dem som beställer den genom vårt kansli (och är medlemmar i SFH) 10:- kronors rabatt på det ordinarie priset som är 95:- kr + moms. Porto och emballage är inkluderat i priset.

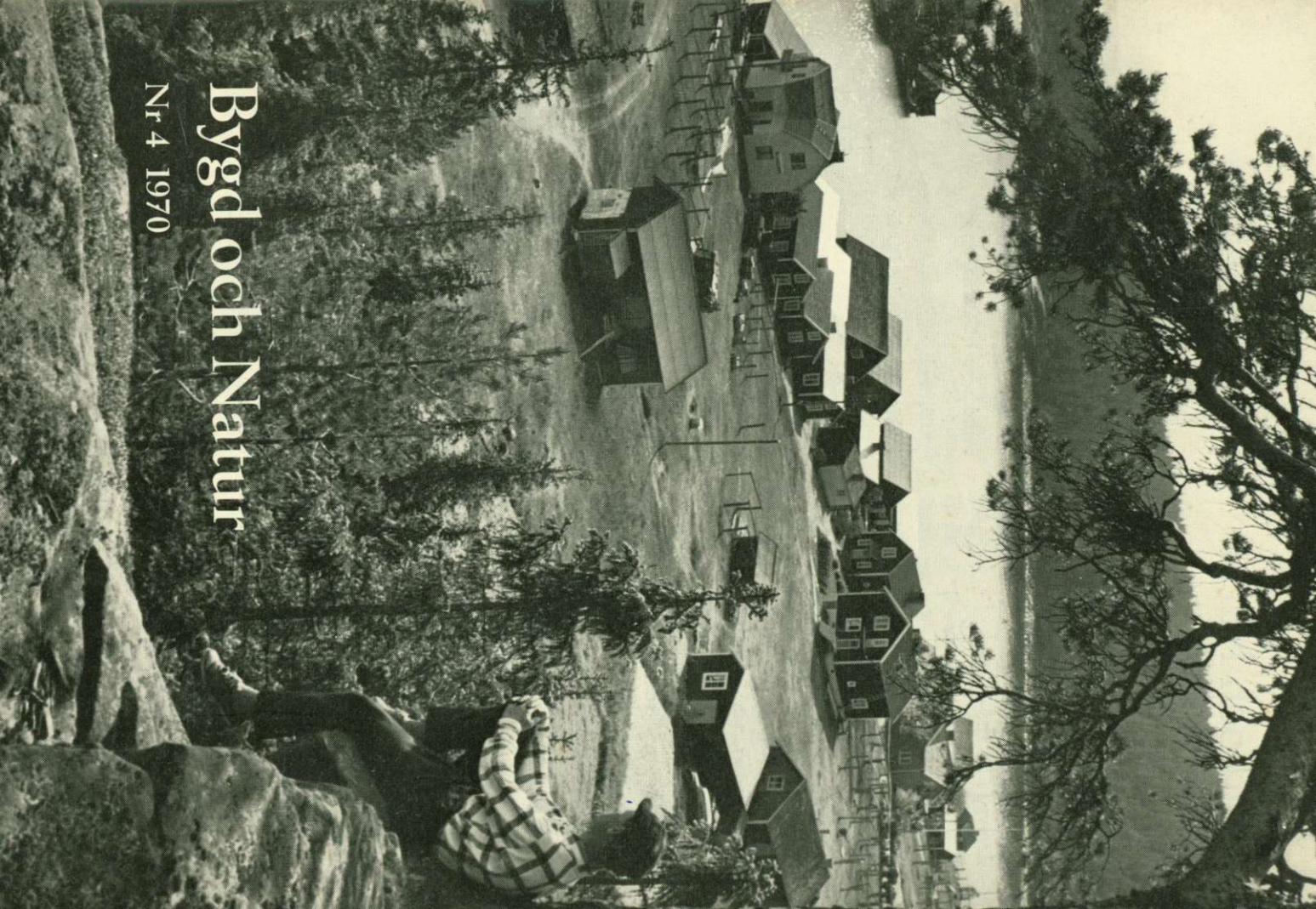

De gamla skärgårdsställena ligger nästan alltid vackert och trevligt i lövgrönska mellan klipporna.

Alla
behöver
vi
en bank

KREDITBANKEN
passar alla

Bygd och Natur

Nr 4 1970

Bygd och Natur

tidskrift för hembygdsvård

Årg. 51 Häfte 4 1970

Red. och ansvarig utgivare:

John Nihlén

Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Årsavgift kr 20: -

Bygd och Natur utges av

Samfundet för Hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mäster Samuelsgat. 3, 111 44 Stockholm

Tel. 11 94 24, 11 94 44, 11 94 55

Postgiro 81 36 - Bankgiro 56-4618

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 Lund

Tel. 046-14 18 63

Ordf.: Riksdagsman Ivan Svanström

V. ordf.: Byrådirektör Stig Lundgren

Studierektor och verkställande ledamot:

Rektor Rune Engström

Medlemsavgiften

för år 1971 kan lämpligen erläggas per postgiro, vare sig det rör sig om ett "gammalt" medlemskap eller ett nytt sådant. Postgironumret är 81 36. Avgiften är 20: -. För denna erhålls årsboken (den utkommer i år i slutet av maj) och fyra häften av tidskriften Bygd och Natur. Vi är givetvis tacksamma om avgiften för 1971 betalas så snart som möjligt. Vi kan då utan dröjsmål sända ut årsboken.

Ett inbetalningskort medföljer som bilaga till detta nummer av tidskriften.

Omslagsbilden: Trysunda, Ångermanland. - Foto: Håsonbild.

INNEHÅLL

Sommarmötet i Dalarna 1970	77
Stor kurs i Markaryd	83
Gamla kyrkor och nya hus	88
Rivningsraseri - vandalisering	92
Stockholms centrala och omistliga insjö	95
Fäboddagen i Dalarna 1970	96
Namn och notiser	100
Verksamhetsberättelse för år 1969	101

Sommarmötet i Dalarna 1970

En färd mellan gammalt och nytt

SfH:s sommarmöte är den stora mönstringen av hembygdsvänner. Till sommarmötet 1970 i Dalarna hade nära 170 personer anmält sig. Stationeringsorten var Rättvik med hotell Persborg och Siljansborg som den fasta punkten. Men invigningen av sommarmötet ägde - som sig bör - rum i residensstaden Falun.

I Bergslagssalongen som ställts till sommarmötets förfogande av Stora Kopparbergs Bergslags AB tog landshövding Gösta Elfving emot. Innan han förrättade den högtidliga invigningen hade han hållit ett intressant tal där han klargjorde sin uppfattning om hur hembygdsrörelsen i vårt land bör vara organiserad. Alla har en uppgift från den enskilde medlemmen till hembygdsföreningen, hembygdsförbundet och riksorganisationen Samfundet för Hembygdsvård. I Bergslagssalongen talade givetvis också Samfundet för Hembygdsvårds ordförande, riksdagsman Ivan Svanström.

Så var det dags för öppningslunch med Falu stad som värdar. Här talade stadsfullmäktiges ordförande skoldirektör Olof Hillner.

Det blev en kort rundvandring i staden och besök i Läns museet, där landsantikvarie Erik Hofrén demonstrerade samlingarna. Färden gick sedan till Gruv-museet och gruvan. Demonstrationen

leddes här av fil. dr Sven Rydberg från Bergslaget. Det var en stor upplevelse att få gå in i hissen och åka ner till det system av gruvgångar som iordningställt för visning. De duktiga guiderna kunde ge många intressanta detaljer från olika epoker av gruvans historia.

Så bestogs bussarna för avfärd från invigningsstaden till "förläggningensorten".

En ny dag var inne, lördagen den 8 augusti, med besök i Mora, där Samfundet för Hembygdsvårds utställning "Vår livsmiljö - Din sak" skulle invigas. Detta skedde i Mora bibliotek med tal av Samfundets ordförande och "premiärinvigning" av den norra upplagan av utställningen. Invigare var kommunalnämndens ordförande distriktslantmätare Bo Thuresson.

I bussarna igen för färd till Nya Gopsmor, Anders Zorns målarstuga som på grund av utbyggnad av älven flyttats till en ny plats och samtidigt därmed restaurerats. Det var en vacker plats, vackra byggnader och vackert väder. Här lyckades ordföranden få distriktslantmätare Thuresson att berätta om de bekymmer en lantmätare kan ha, när han ska försöka få ordning på alla de småbitar av den dalska jorden som genom arv generation efter generation blivit allt mindre.

Det blev busstur igen till Anders Diös

Deltagarna på vandring. Fallsbjörke. – Foto: Arne Lundh

anläggning i Bonäs. Här bjöd fil. dr Anders Diös på såväl tal som lunch. Man känner att man är välkommen när man kommer till Bonäs och Anders Diös. Här talade också docent Stig Björklund om "Ovansiljans byar". I förbifarten passade Samfundets ordförande på att belöna Klockar-Anna Persson med en tavla för att hon under många år arbetat för hembygdsgården i Orsa.

Genom Orsa, och den naturskönt belägna Skattungbyn gick färden vidare till Vindförbergsudds nyutgrävda gravfält. Här berättade landsantikvarie Erik Hof-

rén om utgrävningarna. Det blev middag med många gäster. Ordföranden passade på att genomföra en extra riksstämma på rekordtiden 2 min. Genom denna stämma blev de nya stadgarna antagna.

Efter middagen visade sommarmötesdeltagare upp sina vackra dräkter och berättade något om dem. Det blev också möjligt att få beundra Karl Lärkas vackra fotografier, att få se Edvard Lindrots modeller av byggnader och folk i arbete kärleksfullt demonstrerade av mågen Herbert Lasols, att få se hur en moraträhäst skärs till och hur den målas, att

Einar Forseth i Falu museum. – Foto: Arne Lundh.

få se hur man väver band. Det blev också möjligt att för en ringa summa få tillhandla sig ett ex. av Valdemar Bernhards träsnitt med dalmotiv. Behållningen går till det ungdomsarbete som planeras av SfH.

Söndagen den 9/8 började med en andaktsstund i Rättviks vackra kyrka. Genom Österdalälvens dalgång gick färden upp till Trängslet där kraftverksdirektören Vilgot Lanner visade kraftverket. Dessförinnan hade chefen för Artilleriskjutskolan, överste Sven Holmgren berättat om skjutskolans arbete och om de möjligheter som finns för turisterna att använda skjutfältet för friluftssamhet. Sedan man beskådat den pam-

piga kraftverksdammen och turbinerna i kraftverkssalen bjöd direktör Lanner på lunch.

De gruppdiskussioner angående aktuella miljövårdsproblem som planerats vid Trängslet måste på grund av svårigheter att hålla tidsprogrammet uppskjutas till ett kommande år. Det var istället dags att fara tillbaka till Rättvik där middagen och en ny programpunkt väntade.

"Toner än från forna dar" hade ledningen kallat "En liten spelmanskonsert" på hembygdsgårdens tun. Det var lilla spelmanslaget vid Kommunala musikskolan i Rättvik som spelade under ledning av Heino Hallek. Solist var Leif Göras

Dalarapsodi

bilder från Samfundets sommarmöte.

Landskhövding
Gösta Elfving

Landsantikvarie
Erik Rofrén

Ordförande
Ivan Svanström

Studierektor
Rune Engström

Folkbildaren och fotografen Karl Lärka
visar prov på sin fina konst

Lörns Gopsmor på ny plats,
räddat från älven.

Distriktslant-
mätare Bo Thures
son berättar om
öskiftad jord i Dalarna.

Konstnären Jerk Werkmäster

Rut Broberg och Ragnar Backas
tillverkar dalahästar på löpande
band.

Storbyggmästare Anders Dico tar gäst-
fritt emot i Bonäs bydegård och be-
rättar om gårdens tillkomst och syften.

Docent Stig Björklund tal-
kar daldialekter
efter laxen och
jordgubbarna.

Östra Dalälven förr och nu vid
Trängslet. Alvdalens skjut-
fält och kraftverksbyg-
garna har satt sina
spår

Musikledare Hilke
med unga elever
underhåller i
Rättviks Gammel-
gård

Direktör Vilgot Lanner,
överta Holmberg samt 30
björnar behärskar områ-
dena vid Trängslet

Fäbodskommittén med förstmästare
Ulf Ribers i spetsen arbetar
intensivt för att rädda landets
fäbodar

Karl Lärka hänger
sina fotografier. –
Foto: Arne Lundh.

och när den programpunkten var slut så var också det ordinarie sommarmötet slut. Det blev gamle hembygdsvännen, arkitekt Olle Orback som uttalade ett tack till musikanterna och ett tack till sommarmötesdeltagarna för deras deltagande i sommarmötet. Han hoppades att alla skulle samlas på nytt nästa sommar i ett annat landskap. Från sommarmötesledningens sida vill vi uttala ett tack till alla som medverkat på ett eller annat sätt. Alldeles speciellt vill vi tacka civilingenjör Arne Lund från Strängnäs som på band spelade in praktiskt taget allt vad som förekom under sommarmötet. Han har överlämnat banden till Samfundets kansli och de som är intresserade kan låna dem därifrån.

*Sommarmötesbanden kan lånas från
SfH:s kansli*

Civiling. Arne Lund från Strängnäs bandade flitigt under sommarmötesdagarna. Han har överlämnat tre band vilka kan utlånas till intresserade. Banden omfattar:

Trängslet-dagen 1970 och musikafton i Rättvik;
Bonäs-dagen, intervju med Karl Lärka;
Fäboddagen.

Skriv eller ring till Samfundet för Hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm, tel. 08/11 94 24 och beställ lån av band. Banden får disponeras under en vecka. Expeditionsavgift 10: – per band+porto.

Stor kurs i Markaryd

Hembygdsvård är kommunvård

Den 11-14.8 anordnade SfH en kurs i hembygdsvård/miljövård. Drygt trettio hembygdsvårdare från hela landet mötte upp vid Markaryds folkhögskola. Från en av deltagarna, den kände hembygdsvårdaren Sven-Erik Vingedal i Täby har redaktionen mottagit följande "kursrapport".

Hembygdsvård är kommunvård. Detta betonade en av föredragshållarna i SfH:s kurs i hembygds-miljövård vid Markaryds folkhögskola sommaren 1970. Till detta ska jag återkomma längre fram. Jag vill först konstatera att studiemiljön var stimulerande, ledarna var bra och mina kolleger, kursdeltagarna, trevliga och intressanta. Jag tror hela Sverige var representerat.

Programmet var digert. Vi var faktiskt "i elden" från morgon till sena kvällen. Det blev inte lång tid över till annat. På sin höjd kunde det bli en promenad i den vackra parken som omger skolbyggnaderna och ett dopp i simhallen på morgonen.

Folkhögskolans rektor, Gunnar Orrling, hälsade deltagarna välkomna med ett lärt och spirituellt tal. Därefter fick var och en presentera sig och jag kunde konstatera att praktiskt taget alla deltagare var aktiva hembygdsvännen, goda

talare och debattörer. De visste vad de ville säga. Stämningen var gemytlig och angenäm.

Miljövård är hembygdsvård

Inledningsanförandet hölls av Samfundets ordförande, riksdagsman Ivan Svanström. Han hade många tankvärda saker att säga. Han var glad över att Samfundet bland mycket annat lyckats förmå myndigheterna att anpassa vägarnas sträckning efter landskapets struktur. Man drar inte längre en väg som "ett piskrapp genom bygden", för att citera Elin Wägnér. Han framhöll också att miljövården är en uppfostringsfråga. Han kom därefter in på skogsfrågorna. Skogsägande har länge varit föga lönsamt. Men nu börjar björkskogen bli värdefull igen. Han framhöll att hembygdsvårdarna bör ta upp dagens miljövårdsproblem på sitt program.

Så blev det grupparbete där man skulle diskutera en del aktuella frågor. I min grupp fick vi frågan om man kan tänka sig ett bättre namn på Samfundet för Hembygdsvård. Alla tyckte vi att ordet Samfund låter tungt och "gammalmodigt". De förslag som kom upp var Sveriges Hembygdsförbund respektive Riksförbundet Bygd och Natur.

Ann-Charlotte By, Kursens tecknare.

Byalag – förening som driver med vinden

Nästa dag kom ett föredrag om hur Kungsholmens byalag arbetar. Det var fru Ann-Sofi Eidelin, aktivt verksam i byalaget som berättade på ett entusiastiskt sätt. Hon blev därefter utfrågad om byalagets eventuella likhet med hembygdsföreningen. Vi tyckte oss kunna konstatera att byalaget med den lösliga organisationsformen utan styrelse, protokoll etc. i orätta händer skulle kunna

utnyttjas på ett mindre lämpligt sätt. Fru Eidelin å sin sida tyckte nog att ordet hembygd och hembygdsförening inte passade ihop med storstadsmiljön och här fick riksdagsmannen Ivan Svanström in "dagens replik":

– Vad har då ordet by och byalag för samband med storstaden?

Jag tyckte mig också kunna konstatera och har för övrigt färsk exempel därpå att en hembygdsförening kan gå till kamp på samma sätt som byalaget gör.

Vi lät försiktigtvis debatten avstanna med ett konstaterande att "inför vår Herre är vi alla smålänningar".

Hembygdsgräddor i Båstad och Markaryd

Efter lunchen blev det utflykt till Hovs Hallar på Bjärehalvön, en fantastisk resa. Vi gjorde ett kort uppehåll i Båstad, tittade in i en originell antikhandel på den idylliska Agardgatan, såg en textilutställning i Märta Måås-Fjetterströms vävskola och besökte Båstads kyrka. Därefter fortsatte vi till Bjärebygdens hembygdsgrädd och museum som visade sig vara en verkligt fin anläggning. Här serverades oss kaffe i trivsamt miljö.

På kvällen besökte vi Markaryds hembygdsförenings museum i en park med stugor. Museet är inrymt i en gammal profoss-stuga från 1600-talet fullpropad med prylar av allehanda slag.

Det blev återigen afton med några intressanta diskussionstimmar.

Arkivkunskap – en hembygdsgrädd växer ut

Den 12 aug. fick vi lektion i arkivkunskap. Docent Ingemar Carlsson från Täby gav en orienterande översikt över de olika arkiv som står hembygdsforskaren till förfogande. Han berättade att han är chef för de s.k. enskilda arkiven på Riksarkivet. Där finns ett rikt material för en hembygdsforskare. Man har bara att slå upp i registren på sin kommun.

Nästa lektion den dagen blev en studiegrupps arbete med ämnet Hembygdsgrädd. Ledare är hembygdsgräddaren från Ransäter, rektor Sven Hellqvist. Han be-

rättar om arbetet i sin förening. Ämnet har han kallat "en hembygdsgrädd växer ut". Vi diskuterade hur man ska få ungdomen med i hembygdsföreningen resp. nya kontakter och nya vägar. Vi konstaterade att man bör ha god kontakt med såväl kommunen i stort som kulturnämnden i sin kommun. En hembygdsförening måste sträva efter att bli remissinstans! Sven Hellqvist präglade uttrycket "hembygdsgrädd är kommungrädd". Han framhöll att man ska försöka få med sig lärarna i bygden, att söka god kontakt med köpmännen på orten. Han berättade också att Amschefen Bertil Olsson är mycket hembygdsintresserad, vilket är till fördel för hembygdsföreningarna i landet.

Märkliga kameraskott

På eftermiddagen blev det en lektion i fotokonst. Ledare var försäljningschefen i Kodak, Per Boge. Han visade en del intressanta filmer och talade om fotografen i vetenskapens tjänst. Det gavs också tillfälle för alla kursdeltagare att låna en kamera och knäppa hela dagen. Jag har aldrig varit med om ett ivrigare knäppande.

Vår livsmiljö – Din sak

Kl. 19 samlades kursdeltagarna för en promenad till en nybyggd skola i Markaryd. Där hade Samfundet ordnat en utställning benämnd "Vår livsmiljö – Din sak". Den berör miljövärden i vårt land. Så får vi sätta oss ner och höra ett invigningstal. Därefter kom ett spelmanslag, ett kapell om tio musikanter, och spelade vackra bygdelåtar. Sedan höll

arkitekt Alf Folmer ett mycket intressant, men rätt skrämmande föredrag om luftföreningarna i samhället. Han åskådliggjorde detta med många instruktiva bilder i färg.

Restaurera timmerhus

Nästa dag fick vi en extralektion i konsten att restaurera gamla timmerhus. Det var en av de mest energiska deltagarna, hembygdsvännen från Dala-Floda, Gunnar Zetterkvist som på "sitt vilda tungomål" höll en intressant och medryckande lektion.

Så var det landsantikvariernas dag. J. E. Anderbjörk och Erik Hofrén berättade om sitt arbete bland hembygdsföreningarna i sina resp. län. Anderbjörk har varit verksam inom fornvården i trettio år. Han har ca 200 hembygdsföreningar att samarbeta med och han försäkrade att det varit ett berikande arbete. Det finns nu tjugofem landsantikvarier i Sverige. I Stockholm finns ett kulturminnesråd. Landsantikvarierna är chefer för läns museerna. Alltjämt saknas dock tillräckliga resurser. Man är dock ständigt beredd att hjälpa och bistå hembygdsföreningarna när de har problem. Det nämndes till slut också att samarbetet mellan Samfundet för Hembygdsvård och Landsantikvarieorganisationen blivit bättre på senare tid. Hofrén pläderade för många radikala grepp och idéer och han framförde dem djärvt. Han var ironisk åt konservativa drag. Enligt hans uppfattning skall man t.ex. få ta på ett museiföremål. Bättre att det förstörs än att det rörs, sa han. Då blev det skratt i salen. Han kanske inte menade så bokstavligen.

Så blev det diskussion och då kom vi även in på frågan vilket politiskt parti som är mest positivt när det gäller anslagsgivning till hembygdsvården. Det fanns olika uppfattningar om den saken.

Vi diskuterade så hur man ska lägga upp verksamheten vid sitt hembygdsmuseum, vilka tider det ska vara öppet, katalogisering, folder, ciceron etc.

Snörda kvinnor och bandade män

Det var den sista samkvämskvällen. Och dagen till ära hade vi fått tillstånd att vistas i pappersbruksskolans lokaler i Markaryds gamla barnbördshus. Den här kvällen mötte några representanter för Markaryds kommun upp och fick vara med och diskutera och lyssna. Herbert Wigenstam från Arvidsjaur berättade om nybyggaren i lappmarken. Hans Carlén låter oss lyssna till nyckelharpomusik från bandspelaren och Henning Palm från Sjöbo bjuder på bandad skånsk allmogemusik. Det var då någon sa: "Förr var kvinnorna snörda, nu är männen bandade." Ingrid Jørgensen från Åby som enligt egen uppfattning inte kan sjunga, sjöng för oss en visa som hon själv skrivit och som berättade något om hur vi haft det under kursen.

Miljö för miljoner

Fredag morgon (sista dagen), ger Dala-Floda en extralektion i konsten att fotografera. Kl. 9 kommer sista föredraget, stadsombudsman Hjalmar Lindström talar om miljö för miljoner. Föredraget har anknytning till en bok med samma namn som han skrivit och den boken har jag bestämt mig för att köpa till min hembygdsförenings arkiv.

Dagligen försågs vi med en rad broschyrer och småskrifter samt anvisningar av allehanda slag. Det var bara att ta för sig.

Kursen närmar sig nu slutet. Det blir tal och tack av kursledaren Rune Engström. Han tar stadsombudsmannen till hjälp med utdelning av diplomerna. Alla får gå fram och hämta ett sådant. Vi får en deltagarlista med telefonnummer och adresser så att vi kan kontakta varandra

allihopa när vi kommer hem till vårt igen. Jag har fått lära mig mycket och är tacksam för att jag fått vara med på denna kurs, som Samfundet tänker upprepa nästa år. Kanske kommer det att bli en tradition. I så fall är Samfundet värt en honnör. Initiativet är lovvärt. "Andarna har vaknat, och det är en lust att leva", var det visst något ljushuvud som sa.

S. E. Vingedal

Sigtunadebatt om tradition och förnyelse

Tjugofem år i följd har det varit konstnärskonferenser på Sigtunastiftelsen i Sigtuna. I år samlades ett 70-tal arkitekter, författare, konstnärer, kyrkomusiker och präster från in- och utlandet för att samtala om "Gamla kyrkor och nya hus – gamla hus och nya kyrkor". Med kyrkobyggnaden som exempel ställde man frågan om den moderna miljön står i harmoniskt förhållande till det som förut byggts. Man ville diskutera vad som händer med allt som lever nu, människor, växter och djur. Ämnet gällde inte bara arkitektens dilemma utan kom att i vid bemärkelse gälla också konstnärernas roll. I samtalen ställdes hela tiden frågan om vilken attityd till varelser och ting som behärskar vårt ställningstagande: vördnaden eller föraktet. "I konstnärens förhållande till t.ex. färg, brons, ord, toner förvaltar eller förfuskar han en tradition av betydelse för hela samhället", betonade man i inbjudan till konferensen.

Det var som vanligt Sigtunastiftelsens direktor Olov Hartman som ledde konferensen. Eftersom han pensioneras år 1971 slutar han sin tjänst som direktor på stiftelsen. Man får alltså anta att detta var den sista konstnärskonferensen i vilken han medverkade som ledare och självklar medelpunkt. Han höll inled-

ningsanförandet över ämnet "att något finns". I övrigt medverkade som inledare för diskussionerna redaktör Ulf Hård af Segerstad, författaren Christer Persson, professor John Nihlén, skulptören och silversmeden Ture Jerkeman och textilkonstnärinnan Viveka Nygren.

Direktor Olov Hartmans inledningsanförande blev en lovsång till materien, såsom Guds skapelse, där fåglarna, blommorna och vetekornets hemliga tecken i allt högre grad fördöljs för oss när vi plundrar och holkar ur.

När vi slutar att vörda materien för att i stället äga den som "disponenter" är det inte längre ett under att något finns, det är en banalitet, varnade Hartman. Konstnären har av tradition en vänskaplig relation till tingen. De måste lära ut sitt förhållande till samhället för att inte vördnaden för tingen må falla i glömska även om denna beaktelse för till sammandrabbning med teknikerna. Upplevs konstnärens aning av något hemligt, andligt i botten av allt, som alltför idylliskt för vår verklighet i dag?

Diskussionen om Gamla kyrkor och nya hus – gamla hus och nya kyrkor inleddes av Ulf Hård af Segerstad. Han berättade om hur han som pojke fick vara med om att ringa i sin hembygds kyrkklocka alltmedan han blickade ut

Medverkande vid Sigtunakonferensen. Fr.v. arkitekt Rolf Berg, rektor Olov Hartman, professor John Nihlén, redaktör Ulf Hård af Segerstad och författaren Christer Persson.

över jordbruksbygden under sina fötter med bonden vid plogen som omedelbart blickfång.

– Inte visste jag då att jag var med om att ringa ut det agrara samhället. Nu vräker sig det urbana, det regionala samhället fram. Vi får aldrig någonsin tillbaka det agrara, därför är allt tal om decentralisering verklighetsfrämmande. Inte ens arkitekterna eller planerarna hinner med i den takt som nu åstadkommer upplösningen och förintandet av de gamla kyrkorna och de gamla husen. Allt för att nya skall uppstå för att passa den vagabonderande människan så att hon får chansen att rotera i sin rotlöshet.

Vi går mot en upplösning som kräver en enorm koncentration av stadsbild-

ningar, sammankittade av motortrafikleder. Utvecklingens kraft är väldig. Vi blir människor utan hembygd, ett bondfolk som måste bli stadsbor – en smärtsam process. Men även om utvecklingen sker i en svindlande fart så tvingas den ta en oändlig massa småsteg där både gammalt och nytt släpar med av bara farten: det nya är dräktigt av tradition trots allt. Och han vände sig mot bruket av betongen, ett material som också kyrkobyggarna använder sig av "för att hänga med".

– Hus skall långsamt ruttna, mögla eller eljest falla sönder för att slutligen tas till vara som gödsel.

Den gamla kyrkan ville han kalla "Gudsborgen – generationers lovsång till

evigheten". Den nya blir "Gudstältet – uppfört på kort tid för förändringens människa i förändringens samhälle". Som ett exempel på en sådan kyrka, lämpad för vår människa i vår tids miljö ville han nämna Rolf Bergs lilla kyrka i Sigtuna, som av allmänheten benämns Studiokyran men av Olov Hartman Trätabernaklet.

– Den är stark och enkel, byggd i det enklaste av material, ett samlingsrum för minoriteter. Inte en katakomb men näst intill. Den är kyrkan vid vägkanten.

Professor John Nihlén tyckte att Hård af Segerstads framtidsversion var hemsk och spöklik, inte bara på grund av den oövervinnliga kraft den skildrade utan också på grund av att den utgick ifrån att vi inte har tillräckligt starka själsförmågor att stå emot. Men han var inte helt pessimistisk. Det finns chans för det självvuxna att ge en egen stil åt utvecklingen. Grunddragen finns i en tradition som vi aldrig kan göra oss fria ifrån.

– Å ena sidan finns hembygdskulturen, fylld av traditioner och å den andra ingenjörssamhället utan vördnaden för det levande materialet, utan konstnärens förbindelse med traditionen. Man kan aldrig kopiera det gamla men väl försöka plocka isär delarna och bygga med hjälp av dem. Det finns möjlighet att tillämpa tradition också på höghus – så har man gjort exempelvis i Italien och Japan. Den nationella egenheten är det förgångnas egenhet som ger liv åt det nya genom den dådkraft och dröm som finns förborgad däri.

Christer Persson läste ur en miljö-vårdsdagbok han skrivit under en period av flitigt samlande av material från dagspressen och han drog slutsatsen:

– Det är författarnas och teknologernas uppgift att tillbakavisa de krav som prognosmakarna ställer.

Konferensens avslutande diskussion handlade om materialet. Thorsten Bergmark, konstkritiker, bekände sig vara materialist men han ställde ändå materialet i andra hand på bekostnad av användandet, materialets funktion som förmedlare. Det primära är hur och för vilka syften ett material används, om materialet formas till en bild som bär.

Materialet förvandlas till en bild för något och i den processen ligger den möda som är omtanke och som alltid finns där.

I och med privatkapitalismens uppkomst på 1500-talet uppstod oljemåleriet. Det kom att bli en symbol för det som kunde ägas och som påtagligt skildrade det som kunde ägas. Det andliga försvann, det blev fråga om formad materia.

Ture Jerkeman bekände ett mystiskt förhållande till materialet. Han ansåg att det var konstnärens uppgift att upprätta materialet och han beklagade att konstnären i allt mindre grad får tid att ägna sig åt det. Han ställde frågan: "Skall konstnären tvinga materialet efter sin vilja eller skall det verka självständigt? Håller vi på att drunkna i material?"

Viveka Nygren berättade att hennes konstnärliga intentioner tagit sig uttryck i "garn och tråd och tyglappar" därför att hon var flicka. Hon berättade om hur hon just nu arbetade med väggdekorationer för en skola. Samtliga skolans elever deltog genom att arbeta fram ett motiv om Adam och Eva i paradiset. Nu förestod en fortsättning: paradiset förvandling genom miljöförstörelsen. Det var

kanske den svåraste delen men nödvändig för att väcka.

Olov Hartman sammanfattade konferensen genom att säga att den handlat om "samhälle och miljö, konst och material och evangelium".

– Finns det en möjlighet till intimt samtal med materialet? frågade han. Kan vi göra detta intima umgänge med mate-

rialet till ett inlägg i samhällsdebatten? Finns det en möjlighet att opponera mot köp- och slängmentaliteten genom vördnaden för materialet? Om vi lät bilda små, icke-organiserade celler ute i landet, i världen där vi lät detta samtal fortsätta så skulle det få en vid och varaktig verkan.

Kerstin Furumo

Rivningsraseri – vandalisering

Ett ord om urbanisering och likriktning

Karl-Ivar Gabrielson

Det mest framträdande draget i vår tids samhällsbyggande är vandalisering. Jag kan inte finna något annat ord för rivning av praktiskt taget all gammal bebyggelse, alltså just den som ger både stora och små städer karaktär. Vilket jubel när ett enstaka hus räddas!

Det är en experternas likriktning, uppbackad av ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga intressen. De kommunala förtroendemännen kan inte stå emot beroende på osäkerhet, okunnighet, osjälvständighet och brist på mod. Även om de tycks ana att något är på tok vågar de inte framföra det, eftersom det då heter att de är mot reformer och framåtskridande och att även städerna måste förvandlas enligt de nya teorierna. Sakkunskapen försöker också ge sken av att det är fråga om ekonomisk tillväxt, när det är tvärt om: ett bortkastande av resurserna.

Restaurera eller bygga nytt

Och byggherrarna lägger fram sina kalkyler: Det blir dyrare att restaurera än att bygga nytt. Sunda förnuftet säger emellertid att det måste bli betydligt billigare att måla, byta ut ruttna fönsterbågar, göra en del installationer osv. än att riva och bygga till skyhöga priser. Jag skulle tro att bara transportkostna-

derna skulle motsvara renoveringskostnaderna. Men det är ju inte bara på själva byggandet utan på alla kostnader som byggherrarna lägger sin procent, evakuering av hyresgäster, tomtköp, rivningskostnader, bortforsling osv.

Det förefaller mig helt enkelt som om vi skulle vara utsatta för ett bedrägeri av ofantliga mått, en manipulering av enorma dimensioner och en listig och effektiv indoktrinering.

Naturligtvis är vissa rivningar ofrånkomliga. Men vilka? Det borde inte vara svårt att komma fram till en vettig lösning i det fallet.

En orsak till fullmäktigeförsamlingarnas undfallenhet är bristen på kunskaper och kulturbakgrund, varför de i sin hjälplöshet säger ja och amen till experterna. Utan besittning av kulturbakgrund kan ingen styra stadsbyggande och stadsförnyelse. Man måste lära sig att dagens arbete är en logisk följd av gårdagens. Bryts den följden såsom sker i dag blir resultatet skrämmande. Men märk väl! I en naturlig utveckling ingår nytänkande på alla områden, inklusive stadsbyggnadens, men vandalisering är inget nytänkande utan rätt och slätt – vandalisering.

För att undvika denna vandalisering skulle man kunna tänka sig råd med vetorätt, råd både med experter, kultur-

personligheter och lekmän med sunt förnuft; sistnämnda tycks allt mer sättas på undantag. Men låt oss nu för Guds skull inte begära en definition av uttrycket *sunt förnuft* eller bondförstånd – vanligt folk vet det utan detaljrika hårklyverier.

Låt mig ta en liten episod, kanske ett betydelselöst exempel, men som ändå har något att säga. Man hade för ett antal årtionden sen en viss förkärlek att anlägga stadsparker där man finpromenerade och lyssnade på musik. För oss framstår de som stela, fula, tråkiga och utan funktion i ett modernt samhälle. Nåja, vad sistnämnda beträffar vet vi inte vad morgondagen anser om dem och om de då kommer att fylla en funktion. I varje fall är en sådan park ett kulturminne som borde vårdas.

Staden råkar i olag

Nu har det emellertid hänt att man i Hässleholm dragit en gata genom dess stadspark som därmed är förstörd. Minnen och kultur är intet värda, mot bilismen, för vilka städerna *inte* är byggda. Men i och med att de inte är byggda för den svällande bilismen kan bilträngseln inte avhjälpas genom att bygga en liten gatstump genom en park. Man måste gå vidare för att gatubiten skall kunna utnyttjas, riva, bygga tunnlar osv. Det är som rivningarna i Stockholm. Börjar man på kan man inte sluta och hela staden råkar i olag.

Vi har emellertid en annan företeelse: Experterna, dvs. teknokraterna har upphöjts till estetiska experter också. Till den ändan skall stadsarkitekten kasta sin estetiska blick på ritningen till ett staket,

bestämma om ett litet hobbyväxthus (som ändå snart är dolt av grönskan) ska godkännas ur skönhetssynpunkt osv. Samma sak med fritidsbebyggelsen. I TV: En skandal presenteras, folk i små omständigheter har byggt enkla stugor, som ur skönhetssynpunkt är vedervärdiga. Jag förstår inte vad det gör om småhusen inte är vackra; när buskar och träd växt upp syns de ändå inte. Men den nya synen på problemet tvingar folk att köpa dyra fritidshus – eller avstå. Och ändå är här ett område där jämlikheten verkligen få råda; det borde inte bara vara de välsituerade som skall få njuta av naturen.

Och för resten – vad är skönhet? Ta Östergatan i Malmö, där ett stycke bestod av en husrad med gamla låga byggnader, var och en i sin stil, kanske inte så vackra taget ett och ett men tillsammans bildade de ett harmoniskt helt. Denna breda gata kunde ha gjorts om till gågata med småaffärer och kaféer. Nu har de ekonomiska intressena fått dominera via experter och gatans saga är all. Ruinhögarna forslas bort så snabbt att likriktningens tuppar inte hinner upp på högarna för att gala fram sin stolthet som andra tuppar på gödselstäderna.

I Göteborg jämnas hela stadsdelar med landshövdingehus med marken, just den sorts hus som Göteborg är ensamt om. Landala är borta, snart går grävskeporna över andra stadsdelar liksom Haga med den unika trähusbebyggelsen.

Ungdomar i storstad

Det har visat sig att ungdomar i nya stadsdelar i oroväckande hög grad känner sig hemlösa, rotlösa. Vissa undersök-

ningar tyder på att tristess tvingar dem till brottsliga handlingar när en del bakomliggande faktorer spelar in. Det hjälper inte hur stora summor kommunerna lägger ner på fritidsgårdar och fritidsaktivitet. Klipper man tvärt av banden med gårdagen känner sig både barn och vuxna hemlösa och rotlösa. Vi är inga kreatur som kan acceptera sterila storladugårdar eller svin- eller äggfabriker, vi sparkar bakut, ju sämre personliga förutsättningar desto starkare.

Här har vi urbaniseringens förbannelse. En viss inflyttning till de tre storstadsregionerna är väl ofrånkomlig, men att kastas in i ett betonglandskap...

Naturligtvis måste vi ha betong, betonghus, betonggångbanor osv. men vi tycks ännu inte ha lärt oss använda betong. Men nu använder vi *bara* betong, låt vara med litet tegel och annan fasadbeklädnad här och var. En människa orkar inte med att se exakt samma fastigheter vart hon vänder sig, blicken måste ha någonstans att vila. En sak vore om fastigheterna hade byggts till en harmonisk enhet men så är inte fallet. Det är en steril enhet utstrålande förakt för gångna släktled.

I modernt fastighets- och stadsbyggnad finns kanske en procent fantasi och experimenterande mot nittionio procent

fantasilöshet och slentrian.

Vi är alla irrationella, åtminstone till en viss grad, vi rycker glatt till när vi ser något ovanligt som bryter av tristessen. När man strövar i gamla städer märker man att inget hus riktigt är det andra likt. Det är harmoni. Men snart har vi samma fasader från Ystad till Haparanda.

Hjalmar Söderbergs Martin Birck beklagade fadern som tyckte att de nya fastigheterna som reste sig med små torn och utsmyckningar var vackra. Denne hade inga stora pretentioner på skönhet. Kanske inte. Men genom att ingen fastighet riktigt var den andra lik skänkte de blicken vila och blev därigenom åtminstone i viss mån en harmonisk enhet.

Det kanske bästa exemplet på likriktning, både på landet och i staden, erbjuder kyrkogårdarna. Gamla tiders kyrkogårdar var fantasirika, pelare, miniatyrmonument, kedjor osv. Men nu skall vi ha estetiska kyrkogårdar, dvs. samma låga gravstenar. En i ordets rätta bemärkelse tristess till döds.

Hur skall vi på bästa sätt ge stadsplanerare, arkitekter, fullmäktigeförsamlingar, byggnadsnämnder och andra institutioner upplysning om att människan är irrationell, att själva naturen avskyr likriktning?

Stockholms centrala och omistliga insjö

Strax utanför Hornstull, mellan Liljeholmens tunnelbanestation och Essingeleden, ligger den fagra insjön Trekanten. Det har i decennier motionerats i stadsfullmäktige om att sjöns stränder skulle rustas upp och göras till det badparadis den har alla förutsättningar att bli. En vacker växtlighet, ett rent vatten och två dussin fågelarter finns här. "Sjön Trekanten blir det centrala Stockholms största fritidsoas när anläggningen är färdig", heter det i en tidningsartikel från 1.12 1966, illustrerad med en skiss från gatukontoret. Huvudstaden befinner sig för närvarande i ett tillstånd av svår växtvärk. "Stenöknen" breder ut sig, Nybohov, Skärholmen, Tensta, Henriksdal, Järva. Man kastar från stadsplaneringens sida begärliga blickar på de småstumpar centralt belägen mark som det ännu inte hunnit resa sig hus på. En av dessa fläckar är stränderna kring Trekanten. Sjön är ca 15 ha stor, ca 685 m lång och 260 m bred. De strandytor som är ifrågasatta för bebyggelse upptar sammanlagt ungefär 3 ha. Den dittills hemlighållna planen för bebyggelsen offentliggjordes i november

1968, alltså knappt två år efter att man här planerat för "centrala Stockholms största fritidsoas".

Innan den sydvästra tunnelbanegrenen och Essingeleden togs i bruk i mitten på 1960-talet, var den lilla undangömt belägna sjön okänd för sannolikt det stora flertalet stockholmare. Från den kringboende befolkningens sida blev emellertid reaktionen mot planerna att placera en fast bebyggelse på sjöns stränder mycket stark. Man söker på allt sätt fästa myndigheternas uppmärksamhet på det irrationella i att "sälja sin förstfödslo rätt för en grynvälling", dvs. att för ett fåtal byggnaders skull offra ett sammanhängande och mycket vackert strandområde som skulle i för fritidsändamål upprustat skick kunna komma inte bara de i trakten boende utan hela innerstadens befolkning och även in- och utländska turister tillgodo. Runt hela sjön badar man, promenerar och motionslöper, gör exkursioner, njuter av panoramat, upplever naturen. Trekanten-stränderna har staden och dess besökare inte råd att förlora.

Mera härom i nästa nummer.

Runt hela Trekanten badar man i ett av Stockholms renaste vatten. - Foto: Kaj Hjelm.

Kurser och Konferenser

Fäboddagen i Dalarna 1970

Som en final på Samfundet för Hembygdsvårds sommarresa anordnades en fäboddag måndagen den 10 augusti. Uppslutningen till denna resa blev överraskande god och ett nittiotial intresserade antrade bussarna vid Persborg i Rättvik för att studera tre fäbodar, som till såväl utformning som utnyttjande helt skilde sig från varandra.

Samfundets fäbodkommitté hade lagt upp programmet och representanter för bygden svarade för presentationen av utflyktens besöksmål.

Med en hänförande utsikt över skogar och blånande berg mötte Fallsbjörkens fäbodar mellan Leksand och Sägmyra, och från vallens högsta punkt 450 meter över havet berättade Back Gustaf Andersson från Almbergsbjörken om fäbodvallens omvandling. Från att ha varit en hel fäbodby med sju åretrunt bosatta familjer och dessutom Hjortnäs bys hemfäbodar, har Fallsbjörken nu blivit ett sambete framför allt för hästar från en stor del av Dalarna. Genom inköp av grannfäboden Böle kom arealen att omfatta 82 hektar öppen jord, fördelad på 18 betesfällor, omgivna av ett par mil grovt slanstängsel. Av den ursprungliga

bebyggelsen står endast en fäbodstuga kvar, vilken tjänstgör som bostad för djurskötaren, och för övrigt fungerar en del lador som vind- och regnskydd för betesdjuren. Vid besöket betade ett åttiotial unghästar och ett trettiotial kvigor på de frodiga vallsluttningarna och Axel Bergström från Lagnäs, skötare på betet sedan 35 år, berättade om sina erfarenheter och besvarade en lång rad frågor.

Fallsbjörken ägs och drivs av Leksands Avels- och Betesförening. Tidigare har statsbidrag utgått som hjälp till betetskötsel, men sedan ett par år får betet helt finansieras genom avgifter från betesdjurens ägare. Särskilt stängslens underhåll blir en dryg utgiftspost.

Fallsbjörken demonstrerade för rese-deltagarna en fäbod, som förmått bibehålla själva fäbodvallen öppen och tukad tack vare betesdjurens insats. En förutsättning härför är, att samtliga delägare i fäbodskiftet är överens. I fallet Fallsbjörken ägdes den av jordbrukarnas gemensamma förening, vilket naturligtvis var till stor fördel. Något av den ursprungliga fäbodbebyggelsen kan där-
emot knappast visas upp på denna vall.

Nästa besöksmål, fäboden Ärteråsen i

Fäbodar i Älvdalen, Dalarna. – Foto: K. G. Svensson.

Ore är däremot berömd just för sin mycket gamla, och i många avseenden unika bebyggelse. På Ärteråsen kunde bl.a. på en mjölkbodgavel läsas året 1662, men de flesta husen är troligen från första hälften av sjuttonhundratalet. Nio bevarade eldhus, där röken får söka sig ut genom en springa vid takåsen från eldstaden mitt på jordgolvet, tilldrog sig berättigat intresse. Den spartanska inredningen i eldhusen väckte även beundran för tidigare generationers enkla och många gånger hårda levnadsförhållanden.

Ärteråsens fäboddar kan endast nås på en gångstig och detta kommer säkert att bidra till att bevara dess ursprunglighet. Sedan 1953 har inga bönder från Nässets by bufört till Ärteråsen. Vallarna har därför snabbt vuxit igen med busk, sly och smågranar. Senaste året har emellertid på initiativ av Furudal-Orebygdens turistförening och genom Skogsvårdsstyrelsens förmedling pengar erhållits för uppröjning av slogmarken närmast bebyggelsen och dessa arbeten pågick fortfarande vid besöket. Meningen är också, att hägnaderna kommer att rustas upp i vallens centrala delar.

På Ärteråsen var turistledaren i Ore, Axel Runns, trevlig och sakkunnig ciceron och dessförinnan hade resedeltagarna fått en levande beskrivning över gamla tiders fäbodliv i Ore av folkskollärare Sven Florén i Dalfors.

Besöket på Ärteråsen gynnades inte av det bästa vädret, men åskregnet höll sig borta alldeles lagom tills alla deltagarna åter samlats vid bussarna efter en rundvandring, som gett mycket av kulturhistoriska inblickar och mycket av ursprunglig fäbodstämming.

Sista anhalten på fäbodresan var Skräddar-Djurberga, som ligger ungefär en mil norr om Skattungbyn i Orsa socken. Större delen av vägen hade i år asfalterats, varför fäboden blivit ändå bekvämare att ta sig fram till.

Framför en av de gamla förnåma stugorna tog ordföranden i Orsa-Skattungehembygdsförening, Erik Moreaus, emot resenärerna. Han lämnade en intressant redogörelse för, hur hembygdsföreningen efter åratals förhandlingar lyckats bli ägare av ett par av fäbodställen på vallen, samt hur byggnaderna sedan kunnat rustas upp genom anslag från Orsa jordägare och Länsarbetsnämnden. Hembygdsföreningen hade fått byggnaderna till skänks av de ursprungliga ägarna under förutsättning att föreningen skulle istandsätta och underhålla dem och låta dem stå kvar på sina ursprungliga platser. Fäbodställen hade undan för undan kompletterats med en del byggnader, som tidigare funnits, men som av olika anledningar monterats ned eller helt enkelt förstörts av tidens tand.

Nu kunde emellertid ett par mycket pietetsfullt renoverade fäbodställen visas upp för en imponerad skara, som även fick tips om, hur kommunen låtit göra upp byggnadsplan för fäboden för att därigenom ha möjlighet att övervaka och reglera fritidsbebyggelsen.

En av vallens fäboddar var fortfarande i bruk och där tillverkades fortfarande både smör, ost och andra speciella fäbodprodukter precis på samma sätt som skett övertallt i fäbodarna för ett par tiotal år sedan.

Gästerna bjöds slutligen på fäbodmat av Orsa hembygdsförening vid festligt dukade bord, där stora brasor värmd

Skräddar-Djurbergs fäbod i Dalarna. – Foto: Arne Lundh.

och lyste upp stugdunklet. Och som ett helt improviserat inslag bjöd fäbodkullan Gullan Sundberg och en av resedeltagarna, Lydia Johansson från Rossön, på kulning, vilket är beteckningen i Orsa på fäbodkullornas sätt att kommunicera med varandra och att locka på korna.

Besöket på Skräddar-Djurberga avslutade en mycket omväxlande dag, där modernt utnyttjande av fäbodbetet stod i bjärt kontrast mot gamla tiders fäboddrift och där de månghundraåriga eld-

husen imponerade stort särskilt vid jämförelse med en del nya fritidshus, som på en del håll slagit sig ned i fäbodmiljön. Stor uppskattning rönt också det arbete, som hembygdsföreningarna och Leksands avelsförening gjort för att bevara en del av det gamla kulturlandskapet och den gamla fäbodkulturen. Fäbodmiljön har säkert sin uppgift att fylla också i vår stressade och rationella livsmiljö.

Namn och notiser

Waldemar Bernhards konst säljs till förmån för Samfundets ungdomsarbete

Vid invigningen av sommarmötet i Falun överlämnade Samfundets ordförande, riksdagsman Ivan Svanström ett större antal reproduktioner av träsnitt som utförts av konstnären Waldemar Bernhard. En liten upplaga finns kvar och under sommarmötet såldes en del av denna till förmån för Samfundet för Hembygdsvårds ungdomsarbete. Reproduktionerna betingar ett pris av 25: - + moms och porto. Det finns fortfarande några kvar och alla som vill gynna ungdomsverksamheten och dessutom bli ägare av ett träsnitt är välkomna upp till vårt kansli och välja ut ett sådant. Det går också att telefonbeställa men det blir då givetvis svårt att välja ut något som köparen gillar.

Tusen vingar

Hans Lidman fyllde sextio år den 22 augusti och firade födelsedagen med att ge ut en vacker och inspirerad bok från "den sjungande dalen". "Tusen vingar" (LT, 36: - exkl. moms) har han kallat den och här ger han än en gång prov på sin talang som djur- och naturskildrare. Han berättar om mötet med landskapet kring Kullen, ett paradiset i Hälsingland, dit han och familjen flyttade sedan de brutit upp från sin larmiga hyreslägenhet. Boken handlar framför allt om fåglarna på hans stora tomt och i trakten runt om, men också om fiskar och fyrfotadjur, som alla kommer oss så märkvärdigt nära att vi till slut ser oss själva som delar av Lidmans verklighet, som medagerande i de äventyr han så måsterligt återger i ord och i bilder.

Samfundets för Hembygdsvård Verksamhetsberättelse för år 1969

Kontakten med de ca 400 anslutna föreningarna har skapat ett underlag för Samfundets arbete inom miljövården. Genom arbetet över hembygdsföreningarna blir Samfundets möjligheter att sprida information om aktuella miljövårdsproblem synnerligen goda. Även kommunerna visar ett stort intresse för Samfundets arbete. Ett 100-tal kommuner är nu korporativt anslutna till Samfundet, och med många av dessa har ett fruktbärande samarbete ägt rum.

Förbundsledning

Styrelse

Samfundets ledning utövas av en styrelse, som under året haft följande sammansättning.

Valda av riksstämman: Riksdagsman Ivan Svanström, Gamleby (ordf.), rektor Uno Larsson, Skara, arkitekt SAR Jerk Alton, Örebro, byrådirektör Stig Lundgren, Stockholm, professor John Nihlén, Lund (v. ordf.), folkbildningskonsulent Allan Sundqvist, Järna, kontorsföreståndare Holger Persson-Lilja, Vara, jägmästare Hans Wachtmeister, Johannishus, rektor Sven Hellqvist, Munkfors. Suppleanter: Fru Karin Hesslefors, Kovland, fru Margareta Seth-Stenung, Huddinge.

Valda av förtroenderådet: Naturvårdstendent Per Wramner, Mariestad, konsulent Anders Bothén, Göteborg, gymnasieinspektör Sten Forselius, Norrköping,

lektor Carl-Gustaf Holdar, Visby, stadsombudsman Hjalmar Lindström, Ängelholm, kamrer Gerth Ström, Stockholm, arkitekt SAR Hans Westman, Lund. Suppleanter: Ingenjör Bertil Dalkrans, Stockholm, seminarielärare Eric Bojs, Kalmar.

Adjungerade ledamöter: Avdelningsdirektör Ragnar Johanson, Stockholm, redaktör Nils Nihlén, Solna, landsantikvarie Erik Hofrén, Falun och studierektor Rune Engström, Stockholm.

Arbetsutskott

Styrelsens arbetsutskott har utgjorts av Ivan Svanström (ordf.), John Nihlén, Margareta Seth-Stenung, Hjalmar Lindström, Bertil Dalkrans och Rune Engström.

Kansli

Samfundets kansli har varit förlagt till Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Chef för kansliet samt redaktör för Samfundets tidskrift och årsbok har t.o.m. den 30/9 varit professor John Nihlén. Fr.o.m. den 1/10 har studierektor Rune Engström varit chef för kansliet och verkställande ledamot av styrelsen. Professor John Nihlén har fr.o.m. sistnämnda dag varit redaktör för tidskrift och årsbok. Redaktör Nils Nihlén har fungerat som redaktionssekreterare och styrelsens sekreterare. Landskapsarkitekt Carl Olov Orback har handlagt ärenden rörande väg- och landskapsvården samt miljövårdsutredningar. Redaktör Nils Nihlén har

skött kassa och bokföring biträdd av avdelningsdirektör Ragnar Johanson. Studieverksamheten har handlagts av konsulent Nils Österberg t.o.m. den 31/7 och fr.o.m. den 1/8 av studierektor Rune Engström biträdd av fru Gun Martin. För medlemsregistret har fröken Annika Jansson och fr.o.m. 10/9 fru Irma Larsson ansvarat. På kansliet har även varit verksamma sekreterare Anna Larsson samt för arkivet fröken Linnéa Johansson.

Verksamheten

Riksstämman avhölls i Göteborg den 11 maj 1969 med jägmästare Gunnar Olin som ordförande.

Förtroenderådsmöte hölls samma dag med representanter för anslutna förbund och distrikt. Ordförande var professor John Nihlén.

Bygd och Natur

Tidskriften *Bygd och Natur* har under året utkommit med en årsbok och fyra häften. Tidskriften har utgått till samtliga medlemmar samt till ett flertal kommuner, institutioner, skolor, bibliotek, föreningar och enskilda personer. Årsboken har innehållit artiklar och debattinlägg i frågor, som just nu är av stor aktualitet, t.ex. "Miljöproblem i tätorter" (Olof Nordström), "Miljön och den heliga samhällsutvecklingen" (Nils Lewan), "Den rena insjön" (Harry Martinson), "Östersjön i farozonen", "Ökad salt halt i Östersjön" (Arne Karsberg), "Utarmningen av landskapet", "Den enhälliga domen", "Jätteekar som försvinner" (Gunnar Norling), "De tusen sjöarna börjar stinka".

Aktuellt från SfH

De till Samfundet anslutna hembygdsföreningarna har under året erhållit 4 nummer av den stencilerade skriften "Aktuellt från

Samfundet för Hembygdsvård". I denna skrift har framför allt behandlats frågor som gäller hembygdsföreningarna och deras olika aktiviteter. Studieverksamheten har beretts stort utrymme i skriften.

Bildningsverksamheten

Samfundet har under året deltagit i och arrangerat ett flertal kurser och konferenser i olika delar av landet.

Den stora miljövärdskursen i Malmö, som nu avverkat sitt tredje läsår och som har rönt ett stort intresse, har letts av professor John Nihlén. Kursen har arrangerats i samarbete med Malmö Stadsbibliotek och ABF i Malmö. Det är ett försök att bredda ämnesområdet och behandla en rad frågor, som har med den stora miljön att göra: planering, sanering och kultivering. Kursen, som har haft formen av en universitetscirkel, har haft en rad framstående gästföreläsare, bl.a. landshövding Gösta Netzén, professor Per Friberg, lektor Lorentz Bolin, naturvårdsintendent Rune Frisén och arkitekterna Hans Westman och Ivo Waldhör. Kursen illustrerades av Samfundets utställning "Vår tid formar landskapet".

I samband med denna kurs har en rad studiebesök gjorts, där även Samfundsmedlemmar i Skåne haft tillfälle att delta. Det har gällt t.ex. Trelleborg med dess stora plan- och vägproblem, Oxie som nyligen inkorporerats med Malmö, Lomma där aktuella stadsplanefrågor studerats under ledning av representanter för kommunen.

En rad kurser och konferenser har hållits på olika håll i landet. I Malmö hölls den 18 januari 1969 konferensen "Skönhet och teknik i Din miljö". Vid denna visades Samfundets utställning "Vår tid formar landskapet". Utställningen överfördes därefter till Staffanstorps, där den fanns uppställd under några veckor.

I Karlstad medverkade professor John Nihlén i en naturvårdskonferens.

Norra Kalmar läns Hembygdsförbund anordnade den 8 november en miljövärdskonferens i Västervik, vid vilken professor John Nihlén medverkade.

Den 5-6 december anordnade Samfundet i samarbete med Västmanlands läns hembygdsdistrikt en cirkelledar- och miljövärdskonferens i Västsura.

Utställningen "Vår tid formar landskapet" har förutom på ovannämnda platser visats i Ängelholm, Lund, Åstorp och Kristianstad. På de flesta ställena har i anslutning till utställningen ordnats föreläsningar och kurser i aktuella miljövärdfrågor.

På Forums Konstskola i Malmö har professor Nihlén svarat för föreläsningar i miljö- och hembygdsvård. Dessutom har han medverkat i en rad möten som Kooperativa Kvinnogillet har hållit i Landskrona, Malmö och Arlöv.

Annan verksamhet

Besiktningar, studier och konsultationer i olika former har gjorts på Bjärehalvön tillsammans med direktör Olof Nobel och kanslichef Hjalmar Lindström. Vidare har Samfundet tillsammans med landskapsarkitekt Göran Jonsson handlagt ett viktigt vägärende i Brösarp. Man planerar här en ombyggnad av gamla vägen genom Brösarps backar, och det är av stor vikt att här få fram ett förslag som inte skadar eller förstör det sällsynt vackra kulturlandskapet. Studier har också gjorts och synpunkter framlagts rörande den nya vägen Malmö-Sturup, där vägen kommer att beröra särskilt känsliga områden vid Skabersjö slott och park. Vidare har besiktning och beskrivning gjorts vid det vägområde som Samfundet tidigare behandlat vid Rosendal. Uppmärksamhet har också riktats på pilevallarna, deras bevarande och vård. Besiktning har gjorts vid Barsebäck, där man förbereder byggandet av det stora kärnkraft-

verket. Besiktningen har också gällt fritidsområdet vid Barsebäck.

I samarbete med Vattenbyggnadsbyrån i Göteborg har diskussioner förts rörande stadsplan för Värö. Vid denna fråga har även professor Erik Lundberg medverkat. Landskapsbeskrivningen vid Ringhals, där Statens Vattenfallsverk skall bygga ett kärnkraftverk, har fortsatt i samråd med naturvårdsintendent och landsantikvarie i Halmstad. Förslag har upprättats rörande placering av överskottsmassorna vid de dammbyggnader, som uppförts vid Viskans mynning i Halland. Den landskapsvårdande verksamheten har fortsatt vid Simpevarp i Kalmar län, där plan uppgjorts för bibehållande och hävd av det gamla kulturlandskapet. Alla dessa ärenden har skett i samarbete med föreningen Natur och Miljö.

Delar av utställningen "Vår tid formar landskapet" har visats på Carl Malmstens utställning "Rot och Krona" i Liljevalchs konsthall i Stockholm samt vid Folkbildningsförbundets årsmöte på Hasselbacken i Stockholm.

Samfundets fäbodkommitté har under året ordnat en kurs på Bäckedals Folkhögskola i Sveg i samarbete med Jämtlands läns Bildningsförbund. I kursen deltog 26 personer, 6 föreläsare medverkade.

Den 3 och 4 juni ordnades i Hälsingland en fäbodresa i samarbete med Naturvårdsrådet i länet.

Besök gjordes på fäbodrar i Ovanåker, Järvsö och Delsbo kommuner. I Hälsingland har kommunen visat stort intresse för fäbodrar som fritidsobjekt. Som exempel kan nämnas, att Järvsö kommun satsat 200.000 kronor på Svedbovallen. Den av systrarna Persson ägda fäbodvallen Harsen med välsköta byggnader och en utomordentligt förnämlig inventariesamling väckte stor uppmärksamhet under resan. Man konstaterade kommunernas maktlöshet vid markägares byggande av moderna fritidshus bland gamla timrade fäbodstugor.

Fäbodkommitténs ledamöter har medverkat som föreläsare vid kurser av olika slag samt deltagit i estradsamtal. Fäbodkommitténs kontaktmän har lämnat 20 rapporter. Av dessa framgår, att av 168 fäbodställen har 54 varit i bruk under 1969, 103 har använts som fritidshus och rivits. För 1968 rapporterades 83 fäbodställen som fritidshus. Förskjutningen från fäbodställen i bruk mot användning som fritidshus är markant.

Rikstävlingen Sveriges Riksmästerskap har som tidigare anordnats av förbundet Vi Unga i samarbete med Samfundet, Jordbrukarnas Föreningsblad, LTK, Sveriges Jordbruksskaffeförbund och Föreningen Norden.

I sommarmötet, som detta år var förlagt till Ystad, deltog ca 200 medlemmar. Det hölls den 8-10 augusti med extra utflyktsdag den 11 augusti. Planläggningen av sommarmötet gjordes i intimt samarbete med olika organisationer i Skåne och framför allt med Sydöstra Skånes Fornminnes- och Hembygdsförening, dess ledande män direktör Gösta Ehrnberg och intendent Gustaf Åberg.

Skånebyrån

Skånebyrån har som tidigare handlagt en rad ärenden inom landskapsvård och hembygdsvård i Skåne och i någon utsträckning också i Halland, Småland och Blekinge.

Samfundets medlemsantal i Skåne är ca 500, vilka utgör en samarbetskrets kallad Samfundets Skånekrets med kanslichef Hjalmar Lindström som ordförande och professor John Nihlén som sekreterare.

Samarbete med andra organisationer

Samarbetet med Svenska Naturskyddsföreningen har fortsatt i den kommitté som tillsatts. Från Samfundet har deltagit riksdagsman Ivan Svanström och professor John Nihlén (under hösten 1969 även studierektor Rune Engström). Från Svenska Naturskyddsföreningen ingår riksdagsman Erik Tobé och biträdande intendent Mats Segnestam i kommittén. Även generalsekreterare Halvar Sehlin har deltagit i förhandlingarna.

Samfundet har sett som en av sina uppgifter att på det lokala planet söka intressera andra där verkande organisationer för hembygdsrörelsen. Ett försök i den riktningen har gjorts genom att Tjänstemännens Centralorganisations (TCO) regionalt verkande upplysningsorgan "TCO-kommittéerna" har inbjudit hembygdsföreningarnas representanter till debatter och föreläsningaftnar i miljövärdfrågor.

Samarbetet med de nordiska länderna har fortsatt på olika områden. Som en gemensam plattform för samarbete och personlig kontakt i Norden fungerar "Nordisk samverkan för bygd och natur".

Ekonomi

Samfundets ekonomiska ställning framgår av följande sammanställning:

Balansräkning 31.12.1968

Kassa och Bank	138.000: —	
Fordringar	148.500: —	58.700: —
Lager	2.000: —	
Personalskatter		7.000: —
Statsanslag		39.000: —
Hembygdsfonden		146.800: —
Markarydsfonden		17.600: —
S. Hirsch donation		209.400: —
Sommarmöte	200: —	
Aktier	156.600: —	
Inventarier	0: —	
Balanserat underskott	6.000: —	
Årets underskott	27.200: —	
	478.500: —	478.500: —

Resultaträkning 1969

Tidskriften	59.603: 80	
Medlemsavgifter		92.903: 50
Statsanslag		146.000: —
Upplýsningsverksamhet	24.720: 12	
Landskapsvården	7.232: 65	
Medlemsregister	6.007: 58	
Personalkostn.	140.087: 08	
Diverse intäkter		31.626: 50
Omkostnader	56.480: 87	
Årets underskott		23.602: 10
	294.132: 10	294.132: 10

Balansräkning 31.12.1969

Kassa och Bank	159.246: 75	
Fordringar	116.606: 81	71.158: 09
Lager	2.000: —	
AMS avräkningskonto	280: 35	
Personalskatter		7.091: —
Statsanslag		35.000: —
Hembygdsfonden		113.500: 43
Markarydsfonden		17.584: 50
S. Hirschs donation		217.533: 99
Aktier	160.131: —	
Inventarier	1: —	
Balanserat underskott	23.602: 10	
	461.868: 01	461.868: 01

Stockholm i april 1970
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
STYRELSEN